

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Мельник Л. Ю.,

д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Федоренко В. Г.,

д.е.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік УАН

Дацій О. І.,

д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»

Васильєва Н. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Вініченко І. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Гудзінський О. Д., д.е.н., професор, професор кафедри Національного університету біотехнологій і природокористування

Іванюта В. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Кадієвський В. А., д.е.н., професор, професор кафедри завідувач кафедри Державної академії статистики, обліку і аудиту

Коренюк П. І., д.е.н., доцент, професор кафедри Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Крисанов Д. Ф., д.е.н., професор, провідний науковий співробітник відділу ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України

Малік М. Й., д.е.н., професор, завідувач відділу ННЦ «Інститут аграрної економіки НААН України»

Плаксієнко В. Я., д.е.н., професор, завідувач кафедри Полтавської державної аграрної академії

Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі

Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України

Ульянченко О. В., член.кор. НААН України, д.е.н., професор, професор кафедри Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

Чупіс А. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Сумського національного аграрно-економічного університету

Свідоцтво КВ № 17595-6445ПР від 28.03.2011 року

ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Засновники:

Дніпропетровський державний

аграрно-економічний університет,

ТОВ "ДКС Центр"

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, (044) 537-14-33

Телефон/факс: (044) 458-10-73

www.agrosvit.info

E-mail: economy_2008@ukr.net

Відділ реклами: Чурсіна А. М.

Коректор: Строганова Г. М.

Комп'ютерна верстка: Полулященко А. В.

Технічне забезпечення: Дідук Б. Б.

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. За зміст та достовірність реклами несе

відповідальність рекламодавець.

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 16 серпень 2015 р.

У НОМЕРІ:

Кирилюк Є. М.

Сучасні концепції наповнення агропродовольчого ринку та розв'язання продовольчої проблеми 3

Новікова Н. А.

Вплив економічних інтересів на розширене відтворення в аграрній сфері 10

Жигірь А. А.

Кластеризація як механізм підвищення ефективності підприємницької діяльності в аграрній сфері 14

Паска І. М.

Трансакційні витрати та їх вплив на ефективність збуту сільськогосподарської продукції 19

Купчак В. Р.

Механізм проектного управління енергоефективністю на регіональному рівні 25

Корнієцький О. В.

Формування регіональної транспортно-логістичної системи в умовах просторової трансформації економіки 29

Скоцик В. Є., Сатир А. М.

Організаційно-економічні засади формування ремонтно-технічного обслуговування сільськогосподарської техніки 34

Пуліна Т. В., Коротунова О. В.,

Адріковський Д. С.

Визначення інтегрального показника інноваційної активності металургійного комплексу Запорізького регіону 40

Долінський К. В.

Вітчизняний стан статистики сільськогосподарських територій: актуальні питання 47

Рехтета О. М.

Організаційно-економічний механізм залучення іноземних інвестицій в інноваційний розвиток регіону 51

Лінтур І. В.

Тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання в Україні та світі 58

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

(постанова президії ВАК України № 1-05/2 від 27.05.2009 р., наказ ВАК України № 340 від 21.04.2011 р. «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України № 1528 від 29.12.2014)

Рекомендовано до друку

Вченою радою Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету 27 серпня 2015 р.

Підписано до друку 27.08.15 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 8,6. Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний. Замовлення № 2708/2.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

© АгроСвіт, 2015

CONTENTS:

Kyryliuk Y.
MODERN CONCEPTS OF FILLING AGRI-FOOD MARKET AND SOLVING THE FOOD PROBLEM 3

Novikova N.
THE INFLUENCE OF ECONOMIC INTERESTS ON EXPANDED REPRODUCTION IN AGRICULTURE 10

Zhigir A.
A CLUSTERIZATION AS A MECHANISM OF INCREASING THE EFFICIENCY OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY
IN THE AGRARIAN INDUSTRY 14

Paska I.
TRANSACTION COSTS AND THEIR IMPACT ON THE EFFICIENCY OF AGRICULTURAL PRODUCTS MARKETING 19

Kupchak V.
THE MECHANISM OF PROJECT MANAGEMENT OF ENERGY EFFICIENCY AT THE REGIONAL LEVEL 25

Kornietskiy A.
FORMATION OF REGIONAL TRANSPORT LOGISTICS SYSTEMS UNDER SPATIAL ECONOMIC TRANSFORMATION 29

Skotsyk V., Satyr L.
ORGANIZATIONAL-ECONOMIC BASES OF FORMATION OF REPAIR AND MAINTENANCE OF AGRICULTURAL
MACHINERY 34

Pulina T., Korotunova O., Adrikovsky D.
DETERMINATION OF THE INTEGRAL INDEX OF INNOVATIVE ACTIVITY OF THE METALLURGICAL COMPLEX
OF ZAPOROZHYE REGION 40

Dolynskyi K.
NATIONAL STATUS OF AGRICULTURAL TERRITORIES STATISTICAL SYSTEM: CURRENT ISSUES 47

Rehteta A.
ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN THE INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF THE REGION 51

Lintur I.
TENDENCIES OF BANK SUPERVISION AND REGULATION DEVELOPMENT IN UKRAINE
AND THE WORLD 58

.....

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

ВИМОГИ ДО СТРУКТУРИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛУ

- У статті з лівого боку має стояти індекс УДК (реєстр – «ВСЕ ПРОПИСНЫЕ»).
- Ініціали та прізвище автора. Через кому після ПІБ зазначається науковий ступінь, вчене звання, посада, науковий заклад (мовою статті та англійською мовою).
- Назва статті (реєстр – «Как в предложениях») мовою статті та англійською мовою.
- Анотація мовою статті та англійською мовою.
- Ключові слова (5—8 слів) мовою статті та англійською мовою.
- Текст статті.

У статті, згідно постанови Президії Вищої атестаційної комісії України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15 січня 2003 р. № 7-05/1, повинні міститись (із виділенням у тексті) такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаних джерел (оформлюється за новими вимогами, які опубліковані у Бюлетні ВАК України, № 3, 2008).

Згідно нових правил, які враховують вимоги міжнародних систем цитування, автори статей повинні давати список літератури в двох варіантах: один на мові оригіналу і окремим блоком той же список літератури (**References**) в романському алфавіті (**harvard reference system**), повторюючи в ньому всі джерела літератури, незалежно від того, чи є серед них іноземні

- Обсяг рукопису — 15—25 тис. знаків, включаючи рисунки, таблиці.
- Стаття повинна бути виконана у форматі А-4 текстового редактора Microsoft Word for Windows (шрифт – Times New Roman) у вигляді файлу з розширенням .doc або .rtf для Microsoft Word (версія 97-2003). Файли статті обов'язково повинні бути збережені в форматі .doc або .rtf.

— Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно у чорно-білому вигляді. Посилання на ілюстрації в тексті статті обов'язкові. Рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом. Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003).

— Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Equation і нумеруються з правого боку.

Редакція залишає за собою право на незначне редагування і скорочення, а також літературне виправлення статті (зі збереженням головних висновків та стилю автора). Надані матеріали не повертаються.

.....

УДК 338.433:330.342

Є. М. Кирилюк,

д. е. н., доцент, професор кафедри економічної теорії, інноватики та міжнародної економіки, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ НАПОВНЕННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ ТА РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ

Y. Kyryliuk,

Dr. Sc. (Economics), Professor of economic theory, innovation and international economics department Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University, Cherkasy, Ukraine

MODERN CONCEPTS OF FILLING AGRI-FOOD MARKET AND SOLVING THE FOOD PROBLEM

У статті розкрито особливості, сильні та слабкі сторони сучасних концепцій наповнення агропродовольчого ринку та розв'язання продовольчої проблеми. Акцентовано увагу на розкритті сучасних концепцій, в яких розкривається вплив нових аграрних технологій на людину та середовище її існування. Відзначено, що майже в усіх сучасних теоріях, спрямованих на розв'язання продовольчої проблеми і обґрунтування шляхів розвитку людства, виокремлюється "неомальтузіанська компонента". Під цією загальною назвою зазвичай об'єднують усі теорії і концепції, що пояснюють напруженість і кризи в забезпеченні населення планети сільськогосподарською продукцією та продовольством, а також обґрунтовують демографічною ситуацією необхідність певного стримування окремих напрямів світового розвитку на базі досягнень НТП. Проте це загальне визначення не відображає відмінності цих концепцій, які досить часто є абсолютно протилежними.

Здійснено наукове обґрунтування чинників і результатів "зеленої" та "генної" революції. Виявлено тісний зв'язок між появою на ринку нових біотехнологій і зростанням виробництва та споживання продукції органічного сектору. Показано, що реальну шкоду органічному виробництву, його популяризації і широкому застосуванню завдають радикальні суспільно-політичні течії, які вважають його єдиною можливим способом розвитку сільськогосподарського виробництва.

На основі узагальнення наукових положень сучасних концепцій обґрунтовано окремі аспекти комплексного біосоціального підходу до розв'язання продовольчої проблеми, який базується на інтеграції таких складників: концепції гуманізації наслідків "зеленої" революції та гарантування безпечності продукції; наукового обґрунтування розвитку сучасної біоекономіки; концепції розвитку великотоварного органічного виробництва.

The features, strengths and weaknesses of modern concepts of filling agri-food market and solving the food problem are exposed in the article. Attention is focused on discovering modern concepts, which reveals the impact of new agricultural technologies on person and the environment of her existence. It is noted that in almost all modern theories aimed at solving the food problem and study ways of human development, singled out Neo-Malthusianism. Under this general title usually combine all the theories and concepts that explain the tension and crisis in the provision of world food and agricultural products, as well as demographic situation justifying the need for specific deterrence certain areas of the world development based on the achievements of STP. However, this general definition does not reflect the difference between these concepts that often are completely opposite.

The scientific ground of factors and results of "green" and "genetic" revolution is carried out. Close connection between advent of new biotechnologies and increasing production and consumption of organic products sector is educed. It is shown that real damage to organic production, its promotion and wide application causing radical social and political movements that consider it the only possible way of developing agriculture.

On the basis of generalization of scientific statements modern concepts reasonably certain aspects of complex bio-social approach to solving the food problem, based on the integration of components: concepts humanizing effects of "green" revolution and to guarantee product safety; scientific substantiation of modern bio-economy; conceptions of development of large commodity organic production.

Ключові слова: продовольча проблема, агропродовольчий ринок, біосоціальний підхід, неомальтузіанство, біоекономіка, "зелена революція", "генна революція".

Key words: food problem, agri-food market, biosocial approach, Neo-Malthusianism, bioeconomy, "green revolution", "genetic revolution".

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У багатовіковій історії розвитку людства завжди існували відмінності в поглядах на про-

блеми залучення ресурсів для продовольчих потреб, в оцінюванні співвідношення потреб і способів їх задоволення. Характер цих поглядів

значною мірою залежав від історичної епохи, економічних, філософських поглядів, які переважали в суспільстві.

Закономірності розвитку людського суспільства і навколишнього середовища, з якою людина черпає ресурси для виробництва сільськогосподарської продукції, є якісно відмінними. У цьому полягає головна суперечність взаємовідносин "людина — природа", властива всім етапам розвитку економічних систем. При цьому кожному етапу притаманний свій тип відношення людини до проблеми залучення природних ресурсів з метою задоволення власних потреб, наповнення агропродовольчого ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ ТА ВИЗНАЧЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Дослідженню різних аспектів розв'язання продовольчої проблеми у світі присвячено праці низки зарубіжних дослідників: В. Джевонса, А. Пігу, Р. Кортбега-Олесена, Х. Віллера, М. Юсефі, Дж. Кіндерлерера, А. Креттігера, М. Квайма, Дж. фон Брауна, Г. Конвея, П. Пінструпа-Андерсена, Дж. Форрестера, Р. Нельсона та ін. Ними обґрунтовано різновиди сучасних техногенних концепцій, які обґрунтовують необхідність розроблення та використання генно-модифікованої продукції, концепції органічного виробництва, збереження екологічної рівноваги, інтерналізації негативних наслідків впливу інтенсифікації виробничої діяльності тощо. Водночас нині, в умовах посилення глобалізаційних процесів, необхідні дослідження, спрямовані на узагальнення напрацювань низки сучасних концепцій та обґрунтування системної концепції наповнення світового агропродовольчого ринку, яка б враховувала ресурсні, національні й інші відмінності у використанні продовольчих ресурсів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є узагальнення наукових положень сучасних концепцій наповнення світового агропродовольчого ринку та обґрунтування окремих аспектів комплексного біосоціального підходу до розв'язання продовольчої проблеми.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історичний підхід до аналізу процесів впливу людини на природу з метою отриман-

ня необхідної кількості аграрної продукції та покращення її якості вимагає дослідження не лише економічних взаємозв'язків, а й імовірних наслідків такої діяльності людини передусім з точки зору самого її існування. Подолання крайнощів у тлумаченні ролі біологічних і соціальних чинників у життєдіяльності людини, формуванні джерел її існування (насамперед вирішення продовольчої проблеми) лежить на шляху інтеграції біологічного і соціального світу живої природи. Біосоціальний підхід нині виконує своєрідну функцію інтегративного базису людської життєдіяльності [1]. Саме комплексний підхід може посприяти досягненню людством прогресу на шляху забезпечення продовольством, уникнувши негативних наслідків для існування самої цивілізації.

Із розвитком наукових знань про взаємодію людини і природи популяризація їх базуватиметься на принципах більшої об'єктивності й транспарентності (наявності комунікацій та взаємодії). Це дасть змогу згладити чимало суперечностей і підвищити рівень довіри суспільства до результатів науково-технічного прогресу.

Серед багатьох наукових концепцій і поглядів на шляхи подолання продовольчої проблеми можна виокремити кілька основних. Передусім це концепції, що прямо пов'язують забезпечення населення сільськогосподарською продукцією і продовольством з демографічною ситуацією на Землі. До другої групи слід віднести технократичні вчення. Менш численним, але різнобічним є гуманістичний напрям.

Особливості зростання чисельності населення слугували базою для виникнення в ХІХ ст. загальновідомої концепції народонаселення Т. Мальтуса, а також для появи наприкінці ХХ ст. низки різновидів неомальтузіанських теорій невідповідності можливостей насичення аграрного ринку потребам зростаючої кількості людей.

Класична теорія Т. Мальтуса, що відображає зростання народонаселення в геометричній прогресії та зростання кількості харчування для потреб людства в арифметичній прогресії, як фактично перша математична модель залежності кількості людей на Землі та кількості продуктів харчування, неодноразово і в різних аспектах розглянута вітчизняними і зарубіжними філософами та економістами. Згідно з Т. Мальтусом, за фіксованих обмежених ресурсів родючої землі та зростання чисельності населення на одного зайнятого в

сільському господарстві припадати дедалі менше землі, що зумовить зниження продуктивності. Така тенденція у виробництві сільськогосподарської продукції та продовольства призведе до голоду і хвороб, а це стане об'єктивним обмежувачем зростання чисельності населення.

Однак він не враховував чинника зміни технологій в аграрній сфері, базуючись на стихійному розумінні розробленої пізніше теорії спадної граничної продуктивності ресурсів. Цей помічений економістами ще у ХІХ ст. методологічний недолік теорії Мальтуса не завадив його послідовникам тривалий період застосовувати окремі її положення і висновки для обґрунтування своїх економічних світоглядних позицій.

В останній третині ХХ ст. "неомальтузіанська компонента" виокремлюється майже в усіх теоріях глобальних проблем і шляхів розвитку людства. Під цією загальною назвою зазвичай об'єднують усі теорії і концепції, що пояснюють напруженість і кризи в забезпеченні населення планети сільськогосподарською продукцією та продовольством, а також обґрунтовують демографічною ситуацією необхідність певного стримування окремих напрямів світового розвитку на базі досягнень НТП. Утім, це загальне визначення не відображає відмінності цих концепцій, які досить часто є абсолютно протилежними, хоча критики відносять їх до нібито одного напрямку "неомальтузіанство".

Один із таких напрямів справедливо був названий "екологічним мальтузіанством" через те, що його представники головною причиною загострення екологічної і продовольчої проблеми вбачали зростання чисельності населення. "Екологічні мальтузіанці" стверджують, що криза відносин між людиною та навколишнім середовищем є прямим наслідком зростання чисельності населення. Якщо демографічна проблема, яка є проблемою із проблем, не буде вирішена, то не вдасться знайти жодного іншого засобу забезпечення виживання людини на Землі, площа й природні ресурси якої обмежені. Вони також переносять закономірності зростання популяцій диких тварин на людське суспільство і роблять висновки про необхідність штучного обмеження демографічного зростання на планеті [1].

Проте слід відзначити недоцільність пов'язування проблем екології та забезпечення населення світу сільськогосподарською продукцією та продовольством суто з демографічними чинниками. Між ними й тенденціями пору-

шення екологічної рівноваги нема прямого причинно-наслідкового зв'язку.

Опоненти окремих неомальтузіанців урахувують здатність людського суспільства оцінювати й змінювати умови свого існування, створюючи нові форми економічної діяльності. При цьому нові технології розглядають як альтернативу мальтузіанському постулату природного зниження чисельності населення за рахунок голоду й стихійних лих і вимозі примусово обмежити народжуваність.

К. Кларк, А. Гіршман, Е. Боусрап ще в середині ХХ ст., на противагу неомальтузіанським теоріям, послідовно розвивали концепції нововведень, у тому числі в аграрній сфері, бо вважали їх основою для стабільного економічного розвитку і гарантією від катаклізмів у сфері забезпечення населення Землі сільськогосподарською продукцією та продовольством [2; 3].

Процес інтенсифікації сільськогосподарського виробництва країн, що розвиваються, який розпочався наприкінці 1960-х рр., був позначений терміном "зелена революція". Економічним змістом цього етапу НТП було самозабезпечення цих країн продовольством з метою ліквідації голоду та недоїдання, зменшення залежності від імпорту базових продуктів харчування. Характерною рисою "зеленої революції" був комплексний характер заходів інтенсифікації. Якщо попередні хвилі НТП у сільському господарстві спиралися на якесь одне досягнення науки чи техніки (появу машин, нових видів палива, хімічних добрив і засобів боротьби зі шкідниками), то "зелена революція" об'єднала вказані складові НТП, додавши до них використання виведених селекціонерами високоврожайних сортів зернових, овочів тощо. Це справило певний економічний ефект.

Одним із важливих наслідків "зеленої революції" стало усвідомлення людством того факту, що розширення виробництва сільгосппродукції та продовольства на основі екстенсивних та інтенсивних чинників зумовлює не лише позитивні, а й негативні наслідки. До негативних наслідків "зеленої" хвилі НТП передусім відносять погіршення екологічної ситуації, що виявляється в порушенні та зниженні стійкості традиційних екосистем, загибелі окремих видів живих організмів і порушенні таким чином біологічного розмаїття, збіднінні ґрунтів, забрудненні ґрунтових вод.

Крім того, дослідження останніх років свідчать про виявлення негативних медичних наслідків, передусім у сфері онкології, через

перевищення допустимого рівня вмісту хімічних сполук у зерні, плодах, м'ясі, молоці та іншій продукції. У цьому контексті необхідно зазначити, що "зелена революція" нині триває в Україні, супроводжуючись безладом у сфері контролю за якістю сільгосппродукції та продовольства. На вітчизняному ринку практично не залишилося продуктів харчування, які б не містили штучних барвників, консервантів, підсолоджувачів тощо.

Загалом "зелена революція" справила величезний вплив на зміну сукупності чинників продуктивності виробництва в сільському господарстві, що призвело до модифікації усєї продовольчої системи. Упродовж цього етапу НТП у сільському господарстві відбулися трансформації всіх типів технологічного розвитку — землезберезувального, працезберезувального та наукоємного. Головним наслідком "зеленої революції" слід вважати підвищення продуктивності праці у сільському господарстві. Логічним продовженням таких радикальних змін став перерозподіл співвідношення сил на світових ринках сільгосппродукції, географічна й товарна диверсифікація світової торгівлі, структурні й інституційні зміни на світовому рівні.

На думку багатьох економістів (передусім із країн, що розвиваються), "зелена революція" в її класичній формі ще може забезпечити зростання продуктивності сільгоспу як за рахунок упровадження сучасних досягнень НТР у діяльності прогресивних господарств, так і поширення на регіони, де процеси інтенсифікації менш відчутні. Безумовно, це вимагає детального вивчення сучасних сільськогосподарських систем, досвіду, проблем фермерів у бідних країнах, а також напрацювання заходів реальної підтримки інтенсифікації з боку розвинених країн.

Нині, з урахуванням демографічного прогнозу, середньорічний темп приросту виробництва продовольства у світі має становити 2%. На думку більшості біологів, у розвинених країнах у результаті інтенсивної селекції межа врожайності багатьох культур уже досягнута. Тому необхідним є винайдення нових способів вирішення продовольчої проблеми, що уможливується лише на основі подальших досягнень науково-технічного прогресу (передусім у сфері біотехнологій).

Підґрунтям існування широкого спектра незвідних протилежних поглядів дослідників (які представляють різні наукові школи) на цілі, завдання та шляхи наповнення світового аграрного ринку є невтішні демографічні показники

та прогнози чисельності населення (до 2050 р. населення планети сягне 10 млрд осіб [4]). Численність концепцій пояснюється не лише суб'єктивними особливостями наукового пізнання, а й об'єктивною багатоваріантністю перспектив такого розвитку під впливом економічних, політичних, технологічних, екологічних чинників.

Окремі концепції цілком заперечують взаємодію чинників зростання народонаселення та розподілу ресурсів. Фундатором таких поглядів є американський учений В. Джебонс, який стверджував, що питання народонаселення безпосередньо не пов'язані з економічними проблемами. З року в рік майбутні фахівці студіювали підручники, де майже не зустрічалося слово "населення". Лише порівняно недавно, коли перед економікою знову постали проблеми розвитку суспільства в довгостроковій перспективі, виявлення тенденцій народонаселення стало актуальною темою досліджень.

У плані проблем розвитку НТП у сфері забезпечення сільськогосподарською продукцією та продовольством можна вирізнити дві групи радикальних концепцій. З одного боку, це теорії, базовані на неотехнофобії, очікуванні апокаліпсису (нульове зростання, досягнення меж зростання виробництва), з іншого — концепції суто техніцистичного розв'язання всіх проблем забезпечення сільськогосподарською продукцією та продовольством без урахування соціальних, екологічних аспектів.

Теоретичною базою сучасних концепцій використання відновлюваних ресурсів для забезпечення аграрною продукцією є концепції "антизростання", найбільш авторитетні з яких — "світової динаміки" Дж. Форрестера та "меж зростання" Д. Медоуза. На хвилі "зеленої революції" цей напрям здобув особливе значення для аграрної сфери. Автори концепцій "антизростання" вбачали можливість виживання людства лише за умови вирішення глобальних проблем забезпечення продовольством та збереження екологічної рівноваги на планеті шляхом обмеження економічного й технологічного розвитку.

Послідовниками ідей Д. Медоуза і Дж. Форрестера є не лише більшість сучасних учених-економістів та екологів, а й вельми впливові політичні діячі. Концепції перших дістали подальший розвиток у працях Римського клубу, а також представників багатьох міжнародних урядових та неурядових організацій. У перших працях Римського клубу серед багатьох інших

проблем досліджувалися продовольчі й економічні. При цьому були сформульовані висновки про неможливість вирішення світової продовольчої проблеми без здійснення заходів щодо обмеження народжуваності в країнах, що розвиваються. Межі інтенсифікації виробництва сільгосппродукції визначалися можливістю використання відновлюваних ресурсів планети (енергії, мінеральних ресурсів для виробництва техніки, добрив).

Недоліком цього різновиду неомальтузіанства була екстраполяція поточних тенденцій розвитку НТП без урахування виходу їх на новий якісний рівень, а також абстрагування від впливу соціальних і політичних чинників на процеси наповнення світового аграрного ринку.

Однак останнім часом поширення набули чисельні теорії та концепції, що обстоюють "гуманізацію" науково-технічного прогресу, — до них необхідно віднести так звані концепції якісного зростання, які враховують взаємозв'язок між станом навколишнього середовища, різноманітними аспектами біологічного виживання людства та напрямками розвитку НТП. У цих теоріях важливе місце відводиться комплексному підходу до аналізу наукових, технічних, економічних, екологічних та соціальних проблем забезпечення населення планети продовольством. Представниками цього напрямку можна вважати Р. Дюбо, Б. Уорд.

Аналізуючи погляди на глобальні проблеми сучасності, сформовані у світовій економічній науці в останній третині ХХ ст., необхідно назвати ще два напрями економічної думки стосовно тематики вирішення продовольчої проблеми. Це "оптимістичний напрям", представниками якого були Г. Кан і Я. Тінберген, та "розподільна" (чи "перерозподільна") течія, представники якої — в основному економісти з країн, що розвиваються. Перші вбачали можливість самозабезпечення сільськогосподарською продукцією та продовольством країнами, що розвиваються, на основі економічного зростання за природної стабілізації демографічних показників без штучного зниження народжуваності. "Розподільна" школа вбачала можливість вирішення продовольчої проблеми в цих країнах за "справедливого" розподілу продовольчих ресурсів між групами держав із різним рівнем економічного розвитку.

Саме на основі цих двох напрямів, що сформувалися у світовій економічній науці у 70—80-х рр. ХХ ст., виникли більш пізні концепції наповнення світового аграрного ринку, ак-

туальність яких виявилася беззаперечною в період "генного" етапу розвитку НТП. Цей етап НТП у сільськогосподарських галузях багато економістів справедливо називають "генною революцією".

Пошуки шляхів знаходження балансу між розвитком НТП і збереженням екологічної рівноваги призвели до виникнення концепції інтерналізації, розробником якої вважається А. Пігу. У своїй праці "Економіка добробуту" [5] він доводив, що суспільство може уникнути негативних наслідків впливу інтенсифікації виробничої діяльності (так званих негативних зовнішніх ефектів), у т.ч. у сільському господарстві, інтерналізуючи їх у витрати суб'єктів господарювання, які ці ефекти генерують.

У 90-х рр. ХХ ст. виникли різновиди сучасних техногенних концепцій, які обґрунтовують необхідність розроблення та використання генно-модифікованої продукції (ГМП). При цьому головним аргументом на користь нагальності розробки та застосування ГМП є недостатність сільськогосподарської продукції та продовольства для зростаючого населення Землі, а філософською основою досліджень — концепції класичного та неокласичного мальтузіанства. Теза про те, що "людство має єдиний відновлюваний ресурс — біологічний, решта ресурсів вичерпні", є визначальною для здійснення сучасних біотехнологічних досліджень. Представниками цього напрямку є А. Креттігер, М. Квайм, Дж. фон Браун [6], Г. Конвей, П. Пінструп-Андерсен [7], Р. Нельсон [8] та інші сучасні економісти.

Твердження сучасних науковців, представників агробізнесу про те, що "біотехнологія нагодує світ" нині критикують окремі економісти. Вони вважають, що ці технології, безумовно, могли б сприяти зростанню продуктивності аграрного виробництва та розв'язанню продовольчої проблеми в бідних країнах та країнах, що розвиваються, проте вони є практично недоступними для місцевих фермерів. Тому аграрні біотехнології не є нині достатньою умовою для забезпечення світу сільськогосподарською продукцією та продовольством — вони забезпечують передусім максимізацію прибутків фермерів розвинених країн.

Загалом завдяки досягненням біотехнологій людство зможе найближчими десятиліттями повною мірою скористатися рослиною як найдешевшою й екологічно найбезпечнішою фабрикою для виробництва більшості необхідних людині матеріалів, їжі, медичних

препаратів, хімічних сполук, сировини тощо. Біотехнологія допомагає доквіллю, бо знижує ризик токсичного забруднення ґрунтів і ґрунтових вод, підвищує ефективність сільського господарства. У результаті забезпечення населення продовольством можна буде поєднати з припиненням тенденцій руйнування доквілля.

Наука рухається від уведення чужорідних генів (позбуваючись усіх проблем, пов'язаних із цим) до заміщення невеликої кількості азотистих основ у вже наявному гені конкретної рослини чи мікроорганізму. Відповідно, після цього в рослині вже не буде чужорідної ДНК, не буде випадкових змін у системах контролю роботи генів [9]. На основі цього приходить усвідомлення того факту, чому в розвинених країнах не заборонено вирощування генно-модифікованих рослин і впровадження на практиці результатів генної інженерії. Згадані вище досягнення біотехнології дозволять легше та цілеспрямованіше створювати ГМ-рослини не лише для виробництва продуктів харчування, а й для очищення забруднених хімічними речовинами і токсичними металами територій (фіторе mediaція), використовувати рослини як "фабрики" чи "реактори" для виробництва фармацевтичних білків (передусім вакцин) та інших біологічно активних сполук, швидше вирощувати ліси. Мірою усвідомлення того, що ризик, пов'язаний із застосуванням біотехнологій у сільському господарстві, невеликий, вони застосовуватимуться дедалі ширше.

Необхідно зазначити, що існує тісний зв'язок між появою на ринку нових біотехнологій і зростанням виробництва та споживання її антиподу — продукції органічного сектору. Сучасне органічне сільське господарство, згідно із запропонованим і затвердженим Кодексом Аліментаріуса визначенням, є "цілісною системою управління виробництвом, яка стимулює і посилює стійкість аграрної екосистеми, включно з біологічним розмаїттям, біологічними циклами та біологічною активністю ґрунтів. Це досягається використанням за можливості агрономічних, біологічних і механічних методів на протипагу застосуванню синтетичних матеріалів для виконання специфічних функцій усередині системи" [10].

Органічний метод ведення господарства принципово відрізняється від традиційного, і ця відмінність полягає не лише у відсутності вмісту шкідливих речовин у виробленій продукції (як це утвердилось у свідомості споживача). Ви-

робнича функція в органічній системі не є домінуючою. Стрижень системи — світоглядна складова, яка об'єднує екологічну, рекреативну, ландшафтну, культурну, традиційну і лише як матеріальний результат — виробничу функцію.

Незважаючи на усталене методологічно чітке визначення органічного агровиробництва як методу господарювання, в економічній літературі донині трапляються хибні його трактування як суто натурального чи напівнатурального дрібнотоварного виробництва з низьким рівнем механізації. Таким чином відбувається змішування понять методу та масштабу господарювання.

Зараз найбільш визнаними сучасними ідеологами органічного агровиробництва є Р. Кортбех-Олесен, Х. Віллер, М. Юссефі та ін., теоретичні праці яких сприяли формуванню ринку цього нового типу сільськогосподарської продукції.

У період початку комерційного використання ГМП з'явилися концепції віднесення їх до органічного сектору на основі того, що низка агрономічних властивостей генно-модифікованих культур дає змогу знижувати обсяги використання пестицидів, гербіцидів. Однак на початку ХХІ ст. у світі ще переважала думка щодо недоцільності віднесення продукції, отриманої без застосування хімікатів, до групи органічних продуктів.

ВИСНОВКИ

За умов сучасної "генної" хвилі НТП глобальна проблема взаємовідносин "людина — природа" стосовно виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства не зводиться до простого визначення кількісних меж залучення необхідних ресурсів чи до створення нових інтенсивних технологій виробництва. Нині ця проблема правомірно сягнула масштабу збереження людини як біологічного виду. Від того, чи знайде людство необхідний механізм відповідності рівня захисту від небажаних наслідків НТП реальному та потенційному рівню розвитку технологій, залежатиме його існування.

Аналіз викладених у статті теоретичних розвідок і напрацювань засвідчив, що нині комплексний біосоціальний підхід до наповнення світового агропродовольчого ринку і розв'язання продовольчої проблеми має базуватися на інтеграції трьох складників: 1) концепції гуманізації наслідків "зеленої" революції та гарантування безпечності продукції; 2) наукового обґрунтування розвит-

ку сучасної біоекономіки; 3) концепції розвитку великотоварного органічного виробництва. Нині, попри існування різного, іноді зовсім протилежного сприйняття генно-модифікованої продукції, біотехнологія з рядової галузі перетворилася на системотвірний чинник розвитку економік окремих держав і світової економіки загалом. У ХХІ ст. біотехнологія відіграватиме вирішальну роль у політичній та економічній стабільності як у розвинених країнах, так і в тих, що розвиваються, та справлятиме антропогенний вплив на планеті.

Дослідження показали, що реальну шкоду органічному виробництву, його популяризації і широкому застосуванню завдають радикальні суспільно-політичні течії, які вважають його єдиною можливим способом розвитку сільськогосподарського виробництва на планеті й відкидають усі інші.

Література:

1. Ревенко Л. Мировой рынок продовольствия в эпоху "генной революции" / Л. Ревенко. — М.: Экономика, 2002. — 301 с.

2. Хиршман А. Выход, голос и верность: реакция на упадок фирм, организаций и государств / А. Хиршман; [пер. с англ. Б. Пинскер]. — М.: Фонд Либеральная миссия, 2009. — 153 с.

3. Boserup E. The Conditions of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure / E. Boserup. — New York: Aldine, 1965. — 124 p.

4. Положение дел в связи с отсутствием продовольственной безопасности в мире — 2014 [Электронный ресурс] Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций. — Режим доступа: <http://www.fao.org/3/a-i4030r.pdf>

5. Пигу А. Экономическая теория благосостояния: В 2-х т. / А. Пигу; под ред. С. Аукуционека, Г. Хромушина. — М.: Прогресс, 1985. — Т. 1. — 512 с.

6. Qaim M. Agricultural biotechnology in developing countries: towards optimizing the benefits for the poor / M. Qaim, A. Krattiger, J. von Braun. — Boston: Kluwer Academic Publishers, 2000. — 433 p.

7. Пинstrup-Андерсен П. По-прежнему голодные: одной восьмой населения мира не хватает еды / П. Пинstrup-Андерсен, Ф. Чэнг // В мире науки. — 2007. — № 12. — С. 56—63.

8. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений: монография / Р. Нельсон,

С. Уинтер; Пер. с англ. М. Каждана. — М.: Дело, 2002. — 535 с.

9. Біотехнологія в сучасному світі: користь і ризику / [Ред. Л. Суржик] // Дзеркало тижня. — 2001. — № 48. — С. 8-11.

10. Guidelines for the Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Foods [Электронный ресурс] / Codex Alimentarius: CAC/GL 32-1999. — Режим доступа: http://www.codexalimentarius.org/standards/list-of-standards/ru/?no_cache=1

References:

1. Revenko, L. (2002), *Mirovoj rynek prodovol'stviya v jepohu "gennoj" revoljucii* [World food market in the era of "gene revolution"], *Jekonomika*, Moscow, Russia.

2. Hirschman, A. (2009), *Vyhod, golos i vernost': reakcija na upadok firm, organizacij i gosudarstv* [Exit, voice and loyalty: a reaction to the decline of firms, organizations and states], *Fond Liberal'naja missija*, Moscow, Russia.

3. Boserup, E. (1965), *The Conditions of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure*, Aldine, New York, USA.

4. Food and Agriculture Organization of the United Nations (2014), "The State of Food Insecurity in the World — 2014", available at: <http://www.fao.org/3/a-i4030r.pdf> (Accessed 1 July 2015).

5. Pigou, A. (1985), *Jekonomicheskaja teorija blagosostojanija* [Economic theory of well-being], Vol. 1, Progress, Moscow, Russia.

6. Qaim, M. Krattiger, A. and Braun, J. (2000), *Agricultural biotechnology in developing countries: towards optimizing the benefits for the poor*, Kluwer Academic Publishers, Boston, USA.

7. Pinstруп-Андерсен, P. and Cheng, F. (2007), "Still hungry: one-eighth of the world's population lacks food", *V mire nauki*, vol. 12, pp. 56—63.

8. Nelson, R. (2002), *Jevoljucionnaja teorija jekonomicheskikh izmenenij: monografija* [Evolutionary Theory of Economic Change], Delo, Moscow, Russia.

9. Surzhyk, L. (2001), "Biotechnology in the modern world: the benefits and risks", *Dzerkalo tyzhnia*, vol. 48, pp. 8—11.

10. Codex Alimentarius: CAC/GL 32 (1999), "Guidelines for the Production, Processing, Labelling and Marketing of Organically Produced Foods", available at: http://www.codexalimentarius.org/standards/list-of-standards/ru/?no_cache=1 (Accessed 3 July 2015).

Стаття надійшла до редакції 07.08.2015 р.

УДК 338.242.4

Н. Л. Новікова,

к. е. н., доцент, здобувач, ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН, м. Київ

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ НА РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

N. Novikova,

PhD, Associate Professor Researcher of the National Scientific Centre

"Institute of Agricultural Economics" National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

THE INFLUENCE OF ECONOMIC INTERESTS ON EXPANDED REPRODUCTION IN AGRICULTURE

Виробництво продуктів харчування як головна детермінанта втілення економічних інтересів і узгодження їх на ринку, здійснюється в аграрній сфері, для якої вирішального значення набуває проблема розширеного відтворення. В аграрному секторі вона має першочергове значення, особливо щодо необхідності розробки, впровадження на практиці дієвого механізму державного регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання, перш за все безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції. Для об'єктивного узгодження економічних інтересів суб'єктів господарювання і посилення дієвості відповідного механізму їх державного регулювання, вирішального значення набуває рівень відтворювальної здатності самих підприємств через оцінку можливостей підвищення прибутковості агробізнесу й справедливого перерозподілу доходів між учасниками продуктового ланцюга. Дана функція держави в аспекті здійснення регулювання економічних інтересів, може бути реалізована за допомогою економічних регуляторів, насамперед ціни, квот, ліцензій, субсидій, дотацій, інтервенцій — елементів економічного механізму, джерел забезпечення розширеного відтворення — складових економічного механізму господарювання. Україна позиціонується на них як держава ще невикористаних можливостей, за винятком олійних культур і соняшникової олії. Наявність цілого ряду диспропорцій й невідповідностей в частині ємності внутрішнього ринку і переорієнтації товаровиробників на виробництво експортних культур з невисокою доданою вартістю свідчить про перекоси у формуванні та реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання, а головне про наявність їх неузгодженості з інтересами держави. Саме тут найбільшою мірою проявляється дисбаланс і деструктиви державної регуляторної політики в заданому напрямі.

Food production as the main determinant of the realization of economic interests, and align it on the market, is in the agricultural sector, which is crucial to the problem of expanded reproduction. In the agricultural sector it is of paramount importance, especially in relation to the need to develop — the implementation of an effective mechanism of state regulation of economic interests of economic entities, primarily direct producers of agricultural products. For objective coordination of economic interests of economic entities and increase the impact of appropriate mechanism for their state regulation, is crucial to the level of the reproductive capacity of the enterprises themselves through the assessment of opportunities to improve the profitability of agribusiness and equitable redistribution of income between the participants of the product chain. This function of the state in the aspect of the implementation regulation of economic interests, may be implemented using economic regulators, primarily the prices, quotas, licenses, subsidies, intervention elements of the economic mechanism, source of expanded reproduction — components of the economic mechanism of management. Ukraine is positioned as the state's untapped opportunities, except oilseeds and sunflower oil. There are a number of gaps and inconsistencies in the part of the internal market and the reorientation of producers on the production of export crops with lower value added indicates the warps in the formation and implementation of economic interests of economic entities, and most importantly on the availability of their inconsistency with the interests of the state. Here is most evident imbalance and destructive state regulatory policy in a given direction.

Ключові слова: економічні інтереси, державне регулювання, розширене відтворення, аграрний сектор, соціально-економічні відносини, агенти ринку, національна економіка, інституційний механізм, інституції.

Key words: economic interests, government regulation of the economy, expanded reproduction agrarian sector, socio-economic relations, the agents of the market, national economy, institutional mechanism, institutions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Відтворення в АПК України має певні особливості, які визначають його роль провідної індустрії в економіці України. За підсумками

2013 р. виробництво продукції АПК склало 253,7 млрд грн., що становить 17, 4% ВВП. Наразі аграрна промисловість демонструє найвищі показники росту. Тільки в двох країнах

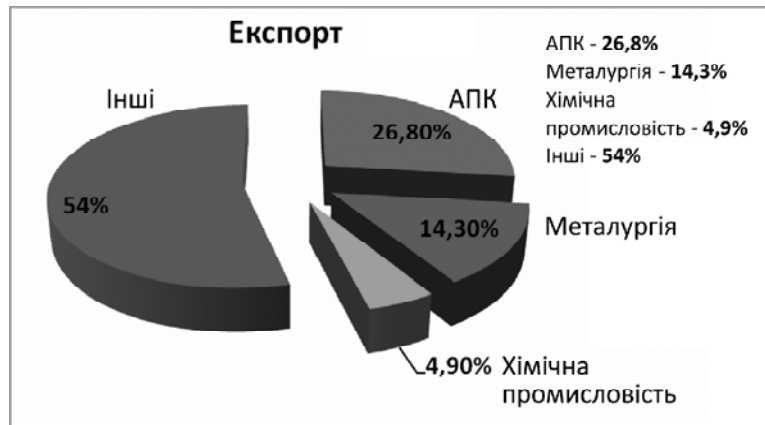

Рис. 1. Частка АПК в структурі експорту України

Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України.

Європи, Румунії та Болгарії, агробізнес забезпечує більше 5% ВВП. В Польщі та Італії, які приділяють багато уваги розвитку АПК, його частка у ВВП складає 2—3%. В країнах Скандинавії — 1%. Аналізуючи рівень державної підтримки та ефективного державного регулювання, зазначаємо, що за обсягом субсидій на гектар Україна значно відстає від усіх країн, незважаючи на те, що її частка у ВВП найвища. Для порівняння: в Україні на 1 га витрачається 25 євро, а в Греції 709 євро. Останні роки головними пільгами для українських аграріїв були дотації по ПДВ. Розмір бюджетних субсидій постійно скорочувався. Але навіть при такій низькій, порівняно з країнами Європи, підтримці з боку держави, український агробізнес претендує на роль двигуна всієї економіки за рахунок великого експортного потенціалу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На актуальність питання особливостей і умов розширеного відтворення в сільському господарстві на сучасному етапі вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і іноземних вчених, зокрема праці А. Алтухова, В. Амбросова, Ю. Білика, В. Бойка, В. Власова, В. Галушка, Г. Калетніка, С.Кваші, М. Кропивка, І. Лукінова, П. Макаренка, М.Маліка, А. Малиновського, Л. Мармуль, В. Маслакова, В. Олійника, Б. Пасхавера, Е. Румянцевої, В. Рябокonia, П. Саблука, В. Точиліна, І.Ушачева, Л. Худолій, Г. Черевка, О. Шпикуляка, О. Шпичака, О. Шубравської, В. Юрчишина.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

При ефективному державному регулюванні та підтримці, розвиток агробізнесу в Україні

може пройти шлях з низького старту до великого зростання. Отже, сфера економічних інтересів України саме в розвитку агробізнесу, тим більш, в європейських сусідніх державах є ринок для збуту його продукції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

У 2014 р. 26,8% експорту України прийшлося на продукцію АПК, що становить 17 млрд \$. Це означає, що валютні надходження від продажу кукурудзи, соняшникової олії та інших товарів позитивно впливають на платіжний баланс України, реалізуючи її економічні інтереси, слугують підтримкою для нестабільної економіки та курсу гривні. Для порівняння металургія (14,3 млрд \$) та хімічна промисловість (4,9 млрд \$) займають друге й третє місце (рис. 1) [3].

Аналізуючи особливості розширеного відтворення в сільському господарстві України, також слід зазначити, що економічні процеси в сільському господарстві тісно переплітаються з природними процесами. Процес розвитку рослин і тварин зумовлює залежність темпів і пропорцій відтворення багаторічних насаджень, продуктивної та робочої худоби не тільки від економічних ресурсів господарства, а й від строків вирощування рослин і тварин [1]. Унаслідок цього швидкість обороту капіталу в агробізнесі в десятки і сотні разів нижча, ніж в інших галузях національної економіки, що зменшує його інвестиційну привабливість — розмір прямих іноземних інвестицій 4%.

На процес відтворення впливає також сезонність виробництва, що зумовлює перерву в процесі виробництва й реалізації продукції. З одного боку, сезонність диктує необхідність високої концентрації матеріаль-

них і трудових ресурсів у чітко визначені періоди, з іншого — створює нерівномірність у формуванні грошових потоків, які мають забезпечувати своєчасне авансування капіталу в сільськогосподарське виробництво. Ще однією особливістю відтворення в сільському господарстві є істотна залежність від зміни погодних умов. Важлива особливість відтворювального процесу в сільському господарстві пов'язана зі специфікою поглиблення спеціалізації як внутрішньогалузевої, так і міжгосподарської. Поглиблення спеціалізації, створення вузькоспеціалізованих господарств не усуває необхідності сполучення різних галузей, у тому числі в межах окремого господарства. Це пов'язано насамперед з вимогами чергування культур у сівознах. Унаслідок цього сільськогосподарські підприємства інколи не можуть повністю звільнитися від виробництва збиткової продукції, а тому кошти, які нагромаджуються в одних галузях сільського господарства, можуть частково використовуватися для забезпечення відтворювального процесу в інших. Наприклад, частина прибутків, одержаних від продажу зернових або соняшнику, використовується сільськогосподарськими товаровиробниками для формування фондів відшкодування в окремих галузях тваринництва, де низька операційна рентабельність є характерною рисою не тільки в Україні, а й провідних країнах світу [2].

Значно вищі показники прибутковості демонструють вертикально-інтегровані структури, які мають власну сировинну базу та ефективний збут, що позитивно впливає на процес розширеного відтворення, який певною мірою залежить також від організованості, рівня господарювання й результатів діяльності підприємства. Тим більш, що значну частину основних та оборотних засобів агрохолдинги одержують не через сферу обігу, а виробляють безпосередньо. Так, вони забезпечують себе худобою, багаторічними насадженнями (основні засоби), насінням, кормами, органічними добривами (оборотні засоби). Сьогодні десяти найпотужнішим агрохолдингам належить близько 15% всіх орних земель України. Середня врожайність на полях будь-якого з цих холдингів, в середньому, в 2 рази вище, ніж у дрібних підприємств. У той же час середні і дрібні фермери працевлаштовують більшість зайнятих у сільському господарстві. Це серйозний виклик для соціальної політики держави у сфері АПК, ос-

кільки підвищення ефективності та подальше укрупнення агрохолдингів буде означати збільшення безробіття в селах і погіршення соціальної ситуації.

Не зважаючи на такі характерні особливості відтворювального процесу в сільському господарстві, Україна, реалізуючи економічні інтереси на світовому ринку продовольства займає: перше місце в світі за обсягом виробництва соняшника (10,5 млн т) — це 27% світового виробництва, та за обсягом експорту соняшникової олії — 3,3 млн т; четверте місце в світі за обсягом експорту кукурудзи — 16,7 млн т; п'яте місце за обсягом експорту ячменю — 2,3 млн т та сьоме місце за його виробництвом — 9,1 млн т; восьме місце в світі за обсягом виробництва кукурудзи — 22,8 млн т та за обсягом експорту пшениці — 7,8 млн т; десяте місце в світі за обсягом виробництва пшениці — 7,8 млн т — Україна вирощує майже стільки пшениці, скільки всі країни Африки [3].

Основним засобом виробництва в сільському господарстві є земля. Ця особливість умов розширеного відтворення в сільському господарстві має надзвичайно важливі наслідки. Різні земельні ділянки мають неоднакову родючість, що за інших рівних умов визначає урожайність сільськогосподарських культур, відповідно й ефективність виробництва в цілому. Використання земель сільськогосподарського призначення, різних за якістю, є однією з передумов формування земельної ренти й виникнення рентних відносин.

Одна з основних проблем українського експорту — майже повна відсутність продукції тваринництва. Природно маленька частка в експорті, в першу чергу, обумовлена низьким рівнем розвитку галузі в цілому. При чому навіть не забезпечується внутрішня потреба. Продукція тваринництва закуповується в інших країнах.

Урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні низька, крім того, суттєво коливається з року в рік — врожаї пшениці й ячменю не показують чіткої динаміки зростання з 1990 р., хоча урожайність кукурудзи за останні 20 років зростає більше ніж на 50%, а урожай олійних культур (ріпак, соняшник, соя) має висхідний тренд останні 5 років. На одному гектарі аграрії вирощують менше кукурудзи та пшениці, ніж в країнах Європи. Отже, потужне виробництво зернових в Україні відбувається не за рахунок високої врожайності, а за рахунок великих площ. Слід зауважити, що

такі високі показники інших представлених країн пояснюються не тільки меншою ефективністю АПК України, але й потужною державною підтримкою європейських аграріїв та більш високою ціною продукції, виробленої в країнах ЄС. Такі висновки прямо вказують на неузгодженість економічних інтересів всіх суб'єктів аграрної сфери України, обумовлюють необхідність їх державного регулювання [4]. Крім того, продукція аграрних господарств у всьому світі однакова — зерно пшениці, кукурудзи, м'ясо птиці чи свинина, олія. Тобто сільське господарство зможе реально стати двигуном вітчизняної економіки, якщо зможе конкурувати на світових ринках. Тому наразі завдання в агробізнесі номер один — підвищення операційної ефективності, освоєння нових технологій з вирощування аграрної продукції, а також використання нових фінансових інструментів для досягнення високих фінансових показників [5]. З кожним роком експорт сільськогосподарської продукції в ЄС збільшується. На жаль, в більшій мірі це сировина в різних її проявах. Попри весь оптимізм щодо українського аграрного сектору та можливості, які відкриває Угода про асоціацію з ЄС, на міжнародних ринках вже працюють сильні конкуренти. Бразилія, Аргентина, Мексика, країни Африки, Китай також розвиваються швидкими темпами, використовуючи новітні аграрні технології. Крім того, через високі вимоги ЄС до якості продукції, українські виробники наразі не можуть скористатися представленою можливістю дії автономних преференцій.

Наразі, не зважаючи на вищезгадані реалії, Україна все одно, виробляє більше, ніж споживає. За рахунок внутрішнього виробництва потреба в молочній продукції покривається на 102%, в яйцях на 110%, в овочах на 101%. Тільки декілька країн в світі споживають менше, ніж виробляють. Саме тому Україна займає вагомий нішу в світовому експорті сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Основним шляхом розв'язання зазначених проблем є забезпечення розширеного відтворення аграрного сектору економіки України за умов формування високої доданої вартості. Розвинений західний світ побудований на економіці створення доданої вартості і залишає для себе "чисту інтелектуальну діяльність" — фінансові інновації, фондові ринки, телекомунікації та високі технології. Саме тому успішні

українські холдинги знаходять можливості для розширення бізнесу у побудові вертикально інтегрованих структур — таких компаній, де не тільки вирощуть с/г сировину, а й отримують додану вартість за рахунок її переробки та розвитку власних брендів.

Література:

1. Державна підтримка агросфери: еволюція проблеми / [Бородіна О.М., Киризиук С.В., Попова О.Л. та ін.]; за ред. О. М. Бородіної. — К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ, 2008. — 264 с.
2. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм за-безпечення розвитку агропромислового виробництва України: монографія / Ю.Я. Лузан. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 472 с.
3. Національний агропортал Latifundist.com
4. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. П.Т.Саблука, М.Ф. Кропивка / Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 454 с.
5. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 396 с.

References:

1. Borodina, O. M. Kyryziuk, S. V. and Popova, O. L. (2008), Derzhavna pidtrymka ahrosfery: evoliutsiia problemy [State support agrosphere: evolution problems], In-t ekon. ta prohnozuv. NANU, Kyiv, Ukraine.
2. Luzan, Yu.Ya. (2010), Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm za-bezpechennia rozvytku ahropromysloвого vyrobnytstva Ukrainy [Organizational-economic mechanism of ensuring the development of agricultural production in Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
3. National Agroportal (2015), available at: Latifundist.com (Accessed 22 July 2015).
4. Sabluk, P.T. Kropyvko, M.F. and Bulavka, O.H. (2011), Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromysloвого vyrobnytstva i sil's'kykh terytorij [Managing complex development of agricultural production and the first rural], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
5. Shpykuliak, O.H. (2010), Instytutsii u rozvytku ta rehuliuvani ahrarnoho rynku [The institutions in the development and regulation of the agricultural market], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2015 р.

УДК 334.764.4

А. А. Жигір,
к. е. н., доцент кафедри економічної кібернетики і фінансів,
Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

A. Zhigir,
k.e.n., associate professor of department of economic cybernetics
and finances of the Berdyansk state pedagogical university, c. Berdyansk

A CLUSTERIZATION AS A MECHANISM OF INCREASING THE EFFICIENCY OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN THE AGRARIAN INDUSTRY

У статті розглянуто кластеризацію як механізм підвищення ефективності підприємницької діяльності в аграрній сфері та механізми побудови економіко-математичної моделі, яка дозволить кожному з підприємств-учасників аграрного кластеру отримати максимальний дохід.

Klasterizaciya is considered in the article, as a mechanism of increase of efficiency of entrepreneurial activity in an agrarian industry and mechanisms of construction ekonomiko — mathematical model which will allow each of enterprises — participants agrarian a cluster, to get a maximal profit.

Ключові слова: Кластер, економіко-математична модель, підприємницька діяльність.
Key words: Cluster, ekonomiko is a mathematical model, entrepreneurial activity.

ВСТУП

У загальній концепції інноваційного розвитку, розробленою Європейською Комісією, у зв'язку з розширенням Євросоюзу визначені пріоритетні напрями державної політики у сфері економічного розвитку. Серйозна увага в ній приділена створенню, перш за все на регіональному рівні, спеціалізованих організацій підтримки інновацій — технопарків, бізнес-інкубаторів, технологічних центрів, кластерних об'єднань.

Істотна відмінна риса кластера від інших організаційно-правових форм об'єднань підприємств — це принцип територіальної локалізації, об'єднання в комплекс процесів кооперації, конкуренції, скріплення одним

ланцюжком суб'єктів господарювання різних галузей — від вивчення ринку, до виробництва і реалізації продукції, аж до (при необхідності) її супроводу при експлуатації. Невід'ємною частиною кластерного виробництва є його інноваційність, постійне вдосконалення продукції, що випускається.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Метою статті є визначення загальних принципів створення, функціонування і розвитку кластерів як виробничих структур нової формації та розроблення економіко-математичної моделі, яка дозволить кожному з підприємств-учасників кластера отримати максимальний дохід.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останнім часом в економічній літературі, наукових дослідженнях і публікаціях велику увагу приділяють важливості розвитку кластерів. Цьому питанню присвячено багато праць таких вчених, як Портер М., Саблук П.Т., Соколенко С.І., Асаул А. Н. та інші. Однак, незважаючи на достатню кількість теоретичного матеріалу на цю тему, на практиці це питання розкрито недостатньо та потребує подальшого дослідження.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У різних інформаційних джерелах, у тому числі зарубіжних, поняття "кластер" визначається по-різному, але всі вони однаково свідчать про позитивний досвід впровадження цих структур і їх ефективності на регіональному, національному і міжнародному рівнях. Кластер — це територіальне об'єднання взаємозв'язаних підприємств різних галузей в межах відповідних промислових регіонів, що направляють свою діяльність на виробництво конкурентної продукції світового рівня. Кластери розглядаються як детонатори творчої активності і інноваційності. Державні органи в розвинених країнах виступають за широку класифікацію кластерів з метою включення в них максимально більшої кількості фірм [1].

Основоположником кластерної концепції розвитку є М. Портер, який описав ідеальний тип кластера. Кластер — це група близьких, географічно взаємопов'язаних компаній і співпрацюють з ними організацій, спільно діючих в певному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямків діяльності і доповнюють один одного. Вони створюють основу для припливу іноземних інвестицій, навчання широкого кола підприємців, розвитку малого та середнього підприємництва, підвищення гнучкості та мобільності компаній, створення широкого спектра мережевих структур [2].

Кластери дозволяють оптимізувати міжорганізаційні контакти, налагодити ефективну кооперацію, погоджувати плани бізнес-суб'єктів організацій, що здійснюють різні види економічної діяльності. Одночасно кластери виступають і як форум, у рамках якого ведеться діалог між діловими, урядовими та науковими колами про шляхи розвитку конкурентних переваг в рамках регіону, країни. Таким чином, кластер є новою формою організації, що дозволяє швидко, інноваційно адаптувати внутрішні структури і зовнішні взаємозв'язки до

швидко мінливого зовнішнього середовища. Кластери охоплюють значну кількість різного роду підприємницьких структур, важливих для конкурентної боротьби, а саме: постачальників спеціального оснащення, нових технологій, послуг, інфраструктури, сировини, додаткових продуктів і т. п. Характерними особливостями успішної діяльності кластерів можуть бути:

— взаємозв'язки, які дозволяють учасникам кластерів набувати більш потужний виробничо-ринковий потенціал у порівнянні з тими організаціями, які працюють поодиночі;

— Кооперація і співробітництво, які є стимулами до пошуку нових, більш досконалих підприємницьких ідей і рішень;

— Орієнтація на потреби ринку, яка є головним фактором визначення стратегії підприємства;

— Забезпечення відповідності стратегії кожного окремого виду підприємницької діяльності загальній стратегії розвитку регіону [3].

Кластерні моделі дозволяють у всіх областях застосовувати передові технології, забезпечуючи їх високу технологічність. У зв'язку з цим М. Портер робить висновок, що не існує такого поняття, як низькотехнологічні області. Є лише низькотехнологічні організації (не підприємницькою типу), тобто це ті організації, які не здатні використовувати новітні технології і працювати так, щоб підвищити продуктивність і впроваджувати інновації [2].

Кластерна модель об'єднання організацій пропонує новий спосіб отримання переваг від таких факторів, як географічне розташування, співробітництво, спеціалізація, кооперація, інновація і т. п. М. Портер визначив можливості збільшення конкурентоспроможності організацій, які об'єднуються в кластери за трьома напрямками:

1) підвищення продуктивності компаній, використовуючи переваги тих, хто працює в одній географічній зоні;

2) напрям своєї діяльності на високотехнологічні інноваційні проекти, досягнення більш істотного економічного зростання, ніж їх конкуренти;

3) стимулювання створення нових організацій, які в майбутньому стають учасниками цих же кластерів, посилюючи їх [2].

Запорізька область входить до числа регіонів України, які складають основу її економічного і інтелектуального потенціалу. У області зосереджені практично всі основні галузі промисловості, серед яких провідне місце займають електроенергетика, металургія,

машинобудування, металообробка і хімічна промисловість.

У рамках операційних цілей заплановано сприяння модернізації і технічне переоснащення підприємств металургійного, машинобудівного, енергетичного і хімічного комплексів. Це передбачається здійснити шляхом забезпечення пріоритетного розвитку інтегрованих висококонкурентоздатних структур — кластерів у металургійній, машинобудівній, харчовій галузях, а також у сфері послуг, зокрема, в будівництві. Для забезпечення реалізації такої масштабної програми серед інших запланована організація Регіонального координаційного центру, завданням якого повинні стати впровадження принципів соціальної відповідальності бізнесу, а також розробка стимул-реакцій соціально відповідальної поведінки.

У рамках операційних цілей планується розвиток рослинництва на основі впровадження науково обгрунтованої сівозміни і поліпшення генетичного потенціалу насіння, відродження зрошувального овочівництва, підтримка виробників тваринницької продукції, а також розробка комплексу заходів щодо розвитку рибальства і рибного господарства, у тому числі шляхом створення кластера по вилову і переробці риби і морепродуктів.

Процес формування кластерів можна розділити на наступні етапи:

1-й етап: Формування ініціативної групи, об'єднуючої достатню кількість виробників продукції і сприяючих суб'єктів, які розділяють ідею створення кластера. Відповідно, на цьому етапі учасники підписують протокол про наміри. Паралельно здійснюється збір відповідної техніко-технологічної інформації проводяться маркетингові дослідження, тренінги і узгодження окремих позицій учасників.

2-й етап: Розробка реального проекту. На цьому етапі необхідно враховувати такі чинники: потреби учасників створюваного агропромислового кластера, доцільність і обгрунтованість рішень щодо створення цього кластера на конкретній території, матеріально-технічні і виробничі можливості кожного з учасників, ринкові умови, наявність джерел фінансування. Всі ці елементи необхідно зафіксувати у спільній декларації та узгодити з кожним учасником кластера, або, принаймні з ініціативною групою.

3-й етап: Створення координаційного центру кластера і визначення круга суб'єктів кластера. Офіційне оформлення створеного Координаційного центру супроводжується розробкою статуту, основних положень функ-

ціонування кластеру, організацією і проведенням зборів засновників і реєстрацією. Паралельно необхідно буде планувати і підготувати економічну діяльність кластера на початковому етапі.

4-й етап: Початок діяльності кластера. Необхідно розробити ще деякі документи: "Правила внутрішньої господарської діяльності агро виробничого кластера" і бізнес-план. З метою зміцнення матеріальної бази координаційного центру можуть бути здійснені додаткові фінансові внески. На цьому етапі доцільно продовжити залучення додаткових суб'єктів (учасників) кластера, створювати нові форми підприємництва (обслуговуючі кооперативи), остаточно формувати кластерні принципи.

У сучасних умовах, забезпечення розвитку підприємництва в аграрній сфері на принципах кластеризації стає однією з найпривабливіших форм. В процесі проведення досліджень було виявлено, що аграрні підприємства Запорізького регіону мають для цього достатньо високий виробничий, ресурсний і матеріально-технічний потенціал. Враховуючи той факт, що процес кластеризації підприємств регіону лише на початковому етапі, представляється важливим врахувати наявність бар'єрів, які гальмують цей процес.

Відзначимо наявні складнощі в створенні кластерів:

— відсутність налагодженого партнерства між органами влади і підприємницьким сектором. Це серйозно гальмує формування кластерів, оскільки на початкових етапах лише ринкового попиту недостатньо, необхідна ще і державна підтримка розвитку кластерних стосунків;

— негативне сприйняття крупних агропромислових об'єднань, що величезним експортним потенціалом і контролюють значні фінансові ресурси, ідеї зосередження на задоволення внутрішніх регіональних потреб при побудові агро виробничих кластерів за умови нестабільного внутрішнього попиту на сільськогосподарську продукцію;

— відсутність підтримки ідеї кластеризації з боку наукових установ, та їх активної позиції щодо участі;

— слабка мотивація в підприємств регіону, які мають різні напрями і цілі діяльності;

— різні форми власності власників, що побажали брати участь у створенні кластерів;

— відсутність реальних матеріальних засобів на реалізацію проектів і небажання ризикувати оскільки кластерна інфраструк-

тура поки що доволі слабка, не чітко встановлені умови їхнього функціонування, майже відсутнє нормативно-законодавче забезпечення і регуляторні акти щодо діяльності кластерів;

— слабка інформованість підприємців у відношенні суті поняття "кластера", практичної відсутності або слабого поширення інформації про позитивних результатах діяльності кластерів в інших регіонах і за кордоном;

— дуже низький рівень довіри підприємців до органів державного управління і навпаки;

— психологія підприємницької діяльності побудована на принципах одноосібного ведення справ, а отже, посилюється невпевненість підприємця в дієвості нових підходів, керівники підприємств не мають бажання, в силу своєї ментальності, змінювати підходи щодо оновлення стилю управлінсько-організаційної діяльності;

— слабкий рівень взаємодії і роз'єднаність і між агропідприємствами регіону;

— державної підтримки кластеризації, майже відсутня, що є особливо важливим на початкових етапах створення агровиробничого кластера.

Для того щоб можна було реалізувати основні конкурентні переваги аграрної сфери Запорізької області, надзвичайно важливе значення мають процеси створення інноваційних агропромислових кластерів, діяльність яких має бути спрямованою на розв'язання таких суспільно необхідних задач:

— виробляти продукцію і послуги, конкурентоздатні в регіональному, міжрегіональному і в національному масштабі;

— здійснювати свою діяльність одночасно на принципах конкуренція і взаємодії складових частин кластера, які мають бути зв'язані досягненням єдиної мети;

— бути інноваційно-орієнтованими як з точки зору використовуваних технологій, так і управлінських рішень;

— включати не лише базові виробничі ділянки і структури, але суміжні і забезпечуючі сегменти (інфраструктурні, логістичні, фінансові, учбові і т.д.);

— бути "регіональними точками зростання" і формувати зовнішній імідж даного регіону.

З цих позицій на основі проведених досліджень пропонується створити регіональні кластери, що є генеральним напрямом реалізації конкурентних переваг і підтримки регіональних точок зростання Запорізької області:

— металургійний кластер;

— кластер енергетики;

— машинобудівний кластер;

— транспортно-логістичний кластер;

— інноваційно-освітній кластер;

— регіональний будівельний кластер;

— регіональний кластер переробки відходів;

— регіональний швацький кластер;

— регіональний агрохарчовий кластер (у його рамках можливе створення кластерів — м'ясного, молочного, зернового, садівництва і виноробства тощо);

— регіональний туристсько-рекреаційний кластер (у його рамках можливе створення кластерів зеленого сільського туризму, етно- і агротуризму тощо).

На наш погляд, для дослідження процесів кластерної взаємодії доцільно розробити економіко-математичну модель аграрного кластера, який можна охарактеризувати:

— об'єктом моделювання і його системним описом;

— описом основних параметрів моделі;

— цілями побудови моделі;

— використовуваним математичним апаратом моделювання;

— способами ідентифікації та інтерпретації.

Для оптимізації функціонування агропромислового кластера пропонується використовувати економіко-математичну модель, яка дозволить кожному з підприємств-учасників кластера отримати максимальний дохід.

Оскільки виникає необхідність опису всіх учасників об'єднання як єдиної системи, математична модель регіонального агропромислового кластера може мати блоковий вигляд. Кожен блок є групою обмежень, що описують виробництво, переробку і збут продукції тощо. Зв'язок між блоками визначається обмеженнями по обміну продукцією кормовиробництва, комплектуванню ремонтного і відгодівельного стада і умовами, що зв'язують розвиток галузей виробництва, переробки і реалізації продукції тощо.

У загальному вигляді модель може бути описана в наступному вигляді:

$$\min_y \max_x \{c^T x : x \in R(y)\} \quad (1),$$

$$\max_y \max_x \{c^T x : x \notin R(y)\}$$

де c^T — оцінка коефіцієнта цільової функції,

$R(y) \subset E^m$ — опуклі обмежені множини,

x — вектор, у розпорядженні особи, що приймає рішення,

y — вектор вихідних даних, збурень, що поступають із зовнішнього середовища.

На підставі безлічі рішень задачі визначаються мінімальне і максимальне значення критерію оптимальності. Зокрема критерій оптимальності орієнтований на здобуття максимального прибутку від реалізації переробленої продукції має вигляд:

$$f = \sum_{v \in N} c_v x_v - \sum_{q \in Q} c_q x_q \rightarrow \max \quad (2),$$

де c_v — ціна реалізації переробленої продукції,

x_v — об'єм реалізованої продукції,

c_q — закупівельна ціна на с/х продукцію,

x_q — кількість продукції q виду, яку потрібно переробити,

N — множина видів продукції галузей переробки,

Q — множина видів товарної продукції і продукції, яку потрібно переробити.

Невизначеність закупівельних цін врахована в обмеженнях по гарантованому прибутку товаровиробників кожної категорії господарств

$$\sum_{h \in H} c_{hj} x_{hj} - \sum_{s \in S} c'_{sj} x_{sj} - \sum_{g \in G} c'_{gj} x_{gj} \geq P_j \quad (3),$$

$j \in J$

де c_{hj} — виручка від реалізації продукції, отриманої від одиниці h виду продукції в j об'єкті, за вирахуванням всіх витрат, окрім вартості кормів;

x_{hj} — поголів'я h виду тварин в j об'єкті;

c'_{sj} — затрати на 1 га s культури в j об'єкті;

x_{sj} — площа, зайнята s культури в j об'єкті;

c'_{gj} — собівартість одиниці g виду корму;

x_{gj} — кількість кормів g виду;

P_j — прибуток від реалізації всієї виробленої продукції в j об'єкті;

J — множина категорій господарств;

H — множина видів тварин;

S — множина видів с/х продукції;

G — множина видів кормів.

ВИСНОВКИ

Формування вертикальних зв'язків у структурі і горизонтальних зв'язків між підприємствами в разі створення агро виробничого кластеру, відбувається шляхом укладання регіональних угод і налагодження договірних відносин. На наш погляд, саме створення механізмів вертикальної і горизонтальної інтеграції підприємств, організацій і установ, разом з органами самоуправління в межах певного агровиробничого кластера, дозволить забезпечити розвиток підприємництва в аграрній сфері, у тому випадку коли існування

кластеру для всіх його учасників буде обґрунтованим і вигідним з точки зору виконання спільних дій, отримання прибутків, пошук партнерів, входження на відповідні ринки. Основний сенс поєднання горизонтальної і вертикальної інтеграції підприємств агропромислового комплексу полягає в реалізації спільних зусиль для досягнення стратегічної мети, шляхом скорочення витрат на певні види виробничих процесів і за рахунок цього, зниженні цін на товари, інвестиції, управлінські дії всередині кластерної групи.

Кластеризація як світова тенденція відображує прагнення фірм, які проявляють ділову активність у суміжних напрямках, до концентрації за географічними принципами, є властивою практично для всіх типів і форм економіки. Лідери програм економічного розвитку в різних країнах останніми роками характеризують і оцінюють кластери як потенційні двигуни економічного зростання і інновацій. Вирішальне значення мали програми кластеризації для країн з перехідною економікою і, перш за все, для держав "Нової Європи", де до пошуку оптимальних доріг розвитку їх економік був притягнений значний інтелектуальний потенціал.

Література:

1. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С. Соколенко. — К.: Логос, 2004. — 848 с.
2. Портер М. Конкурентное преимущество. Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер. — М.: Альпина 2005. — 720 с.
3. Асаул А.Н., Володимирський Е. А., Гордєєв Д.А. Закономірності та тенденції розвитку сучасного підприємництва / А.Н. Асаул, Е.А. Володимирський, Д.А. Гордєєв — СПб: АНО ІПЕВ. 2008. — 280 с.

References:

1. Sokolenko, S.I. (2004), *Klastery v hlobal'nij ekonomitsi [Clusters in the Global Economy]*, Lohos, Kyiv, Ukraine.
  2. Porter, M. (2005), *Konkurentnoe preymuschestvo. Kak dostyeh' vysokoho rezul'tata y obespechyt' eho ustojchyvost' [Competitive advantage. How to achieve results and ensure its sustainability]*, Al'pyna, Moscow, Russia.
  3. Asaul, A. N. Volodymyrs'kyj, E.A. and Hordieiev, D.A. (2008), *Zakonomirnosti ta tendentsii rozvytku suchasnoho pidprijemnytstva [Patterns and trends of modern business]*, ANO IPEV, St-Petersburg, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 05.08.2015 р.*

УДК 339.146.4:338.43/.585

I. М. Паска,
д. е. н., Білоцерківський національний аграрний університет

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗБУТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

I. Paska,
Dr of Economics, Bila Tserkva National Agrarian University

TRANSACTION COSTS AND THEIR IMPACT ON THE EFFICIENCY OF AGRICULTURAL PRODUCTS MARKETING

У статті розглядаються трансакційні витрати, які виникають при збутовій діяльності сільськогосподарських підприємств. Складність їх оцінки й обліку пов'язана із наступним: певна частина трансакційних витрат не відображається у фінансовому обліку, значна кількість видів витрат пов'язана з корупційною сферою, в бухгалтерському обліку відсутня окрема стаття для обліку трансакційних витрат, наявність у категоріях трансакційних витрат різномірних елементів.

З метою уникнення додаткових трансакцій варто визначити їх ще на первинній стадії, тобто під час укладання договору. Запропоновано підходи до експертизи договорів, які передбачено до укладання, метою якої є визначення витрат, що виникають до укладання контракту, а також методів і способів їх оптимізації та скорочення, дозволять товаровиробникові самостійно виявити основну частину трансакційних витрат, оцінити розмір і склад витрат певного виду, встановити слабкі й сильні сторони контрагентів, коригувати їх дії, що сприяє підвищенню фінансовій стійкості сільськогосподарських підприємств.

The article deals with the transaction costs that arise in the course of agricultural enterprises sales activities. The difficulty in their evaluation and the accounting is caused by the following factors: a certain part of transaction costs is not reflected in the financial accounting, a significant number of cost types is related to the corruption in the area. Besides, there is no separate accounting unit for transaction costs in accounting, and availability of different elements in of transaction costs categories contribute to the difficulty.

To avoid additional transactions necessary one should identify them at the very initial stage, i.e. while signing the contract. The author has suggested some approaches to the agreements expected to sign examination. The examination aims to determine the costs arising before signing the contract. The approaches provide methods and ways of costs optimization and reduction which allows a manufacturer to identify independently the bulk of transaction costs, to assess the volume and composition of the cost of a certain type, to identify weaknesses and strengths of the counterparties to adjust their actions, thereby increasing financial stability of agricultural enterprises.

Ключові слова: трансакційні витрати, збутова діяльність, маркетингова діяльність, торгово-посередницькі послуги, послуги фінансового посередництва, страхування.

Key words: transaction costs, sales activities, marketing activities, trade and intermediary services, financial intermediation, insurance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах мінливості ринкового середовища забезпечення ефективною діяльністю з виробництва та реалізації продукції сільськогосподарським підприємствам необхідно постійно здійснювати пошук резервів зниження як виробничих витрат, так і витрат на організації товароруку та збут продукції. Нині сільськогосподарські підприємства витрачають значні кошти на пошук як постачальників, так і покупців, просування своєї продукції на ринку, контроль якості виробленої продукції, отри-

мання ліцензій і т. д. Крім того, слід враховувати особливості здійснення обміну в суспільстві, а саме: менталітет підприємців, етика ділового спілкування, несумлінність ділових партнерів, інформаційна асиметрія, а також наявність недобросовісних відносин.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема зниження трансакційних витрат під час реалізації сільськогосподарської продукції на сьогодні є надзвичайно актуальною,

оскільки ці витрати мають характер постійно-го впливу на господарську діяльність, і разом з тим — недостатньо дослідженими.

Дослідженням питань класифікації трансакційних витрат займалися вітчизняні та зарубіжні вчені: Кириченко О., Лисяк Л., Мілошик В., Стукач В., Шпичак О., Шумакова О. та ін. Однак за відсутності теоретичних і практичних засад обліку й оцінки трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції актуальними є дослідження, спрямовані на розробку нових підходів, методів і методик їх визначення.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета і завдання дослідження — оцінка сучасного рівня трансакційних витрат при збуті сільськогосподарської продукції та розробка практичних рекомендацій щодо їх зменшення.

МАТЕРІАЛ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріалом дослідження є праці вітчизняних науковців, а також витрати, пов'язані зі збутовою діяльністю аграрних формувань. Для реалізації досягнення поставленої мети використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний, вибірковий, порівняльний, абстрактно-логічний.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Важливим фактором формування трансакційних витрат є рівень взаємодовіри суб'єктів ринку та довіри до держави. Показниками недостатнього рівня довіри можуть бути низький ступінь розвитку банківського та комерційного кредитування, непрозорість функціонування суб'єктів ринку, неоднакова доступність товаровиробників до ринкової інформації, недотримання нормативно-правових вимог при укладанні договорів та договірної дисципліни. Показниками довіри до держави можуть слугувати також швидкість обігу грошей в економіці та коефіцієнт монетизації ВВП, а також співвідношення формального й неформального секторів, оскільки висока частка неформального сектору свідчить про високий ступінь недовіри до держави.

За відсутності можливості впливати на існуючі інститути бізнес змушений формувати конкурентні переваги за рахунок інвестицій в репутацію. Невеликі розміри бізнесу знижують стимули до інвестицій в репутацію через складність розповсюдження інформації, оскільки здебільшого дрібний бізнес орієнтується на локальні ринки, на яких його потен-

ційна клієнтура постійна і добре поінформована про його діяльність і конкурентів. Тим не менш сприяння малому бізнесу повинно супроводжуватися державним контролем за дотриманням правових норм і розвитком галузевих і міжгалузевих саморегулювальних організацій, однією із функцій яких була б розробка стандартів поведінки в галузі й поширення інформації про свою діяльність серед потенційних партнерів і споживачів. Створення таких організацій приведе до обмеження конкуренції з аутсайдерами, але корисний ефект від інвестицій в довіру може бути досить високим.

Міжгалузевий аналіз дає можливість більш поглиблено дослідити трансакційні витрати. Для обчислення величини трансакційних витрат нами використано методологію, що базується на аналізі системи таблиць "Витрати — Випуск" системи національних рахунків (СНР) [1, с. 97].

На основі аналізу міжгалузевих вартісних потоків нами розглянуто особливості формування трансакційних витрат в агропродовольчому комплексі країни у період з 2000 по 2014 р. Методологія оцінки трансакційних витрат із використанням цього методу базується на виділенні в галузевій структурі економіки трансакційних галузей. Усі галузі, продукція яких відображена в міжгалузевому балансі, об'єднуються в два сектори — трансформаційний і трансакційний. Кількість галузей, що належать до трансакційного сектору, залежить від ступеня деталізації міжгалузевого балансу. До трансакційного сектору нами віднесено такі галузі: торгово-посередницькі послуги та послуги фінансового посередництва, страхування, управління. Дана галузь повністю носить трансакційний характер. Можливе включення до трансакційного сектору і послуг транспорту.

Витрати на маркетингову діяльність, утримання управлінського апарату, надання бухгалтерських та юридичних послуг в умовах сучасного ринку можуть перевищити вартість створення самого товару. Це стимулює появу фірм і галузей, що спеціалізуються на виробництві трансакцій, — менеджмент, маркетинг, моніторинг, аудит, нові галузі права. Тому на макrorівні відбувається становлення сектора трансакцій, обсяг якого в провідних країнах досягає близько половини ВВП.

Важливим чинником, який відображає особливості діяльності сільськогосподарських підприємств, є недосконалість законодавства країни, пов'язана із закріпленням і захистом прав власності як на вироблену, так і на реалі-

Таблиця 1. Методи обліку та джерела інформації щодо трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств

Класифікація трансакційних витрат	Метод обліку	Джерело інформації
Витрати пошуку інформації	Прямий	Бухгалтерська документація, рахунки-фактури, накладні
Витрати ведення переговорів		Те ж
Недоліки виміру		
Витрати специфікації і захисту прав власності	Прямий і непрямий	Бухгалтерська документація, рахунки-фактури, накладні, статистичні дані
Витрати опортуністичної поведінки	Непрямий	Анкетування, експертні методи, статистичні дані
Явні (експліцитні)	Прямий	Бухгалтерська документація, рахунки-фактури, накладні
Неявні (імпліцитні)	Непрямий	Анкетування, експертні методи, статистичні дані
Вимірні	Прямий	Бухгалтерська документація, рахунки-фактури, накладні
Невимірні	Непрямий	Анкетування, експертні методи, статистичні дані
Відображені в бухгалтерському обліку (статистикою)	Прямий	Бухгалтерська документація, рахунки-фактури, накладні
Не відображені в бухгалтерському обліку (статистикою)	Непрямий	Анкетування, експертні методи, статистичні дані
Внутрішні	Прямий	Бухгалтерська документація, рахунки-фактури, накладні
Зовнішні	Прямий і непрямий	Бухгалтерська документація, рахунки-фактури, накладні, статистичні дані, анкетування, експертні методи

Джерело: розроблено автором.

зовану продукцію. Відсутність явних механізмів оцінки трансакційних витрат не зменшує наукового інтересу до цієї категорії. Більше того, кількість наукових досліджень із проблем трансакційних витрат останнім часом постійно збільшується, результати яких, зокрема, висвітлює і вітчизняна економічна література.

Водночас за відсутності теоретичних і практичних засад обліку й оцінки трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції, актуальними є дослідження, спрямовані на розробку підходів, методів і методик оцінки трансакційних витрат не тільки сільськогосподарських підприємств у цілому, а окремих виробничих процесів. Виділивши трансакційні витрати в окрему статтю, можна набагато спростити оцінку ефективності процесу реалізації сільськогосподарської продукції та використовувати конкретні управлінські інструменти, спрямовані на підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Нині не існує універсальної, відпрацьованої кількісної методики обліку трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції, що зумовлено труднощами обліку й оцінки окремих категорій трансакційних витрат, а також значної кількості їх класифікацій і визначень.

Складність обліку й оцінки трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції пов'язана із такими моментами: певна частина трансакційних витрат не відображається у фінансовому обліку і тому виключається можливість їх прямого вимірювання; значна кількість витрат, пов'язаних із корупційною сферою, відсутня в явному вигляді, тому їх неможливо врахувати, проте інформація відображається в реєстрах управлінського обліку; в обліку відсутня окрема стаття для врахування трансакційних витрат бухгалтерського обліку; наявність у категоріях трансакційних витрат різнорідних елементів, що ускладнює приведення їх до загального еквіваленту.

Розроблення відповідного методичного підходу дозволяє вирішити не лише проблему оцінки трансакційних витрат, але і визначити заходи щодо мінімізації трансакційних витрат. При цьому слід зазначити, що зниження трансакційних витрат є одним із головних резервів зниження загальних витрат діяльності підприємств і, відповідно, підвищення ефективності як окремих сільськогосподарських підприємств, так і суб'єктів господарювання агропродовольчого комплексу та економіки країни в цілому.

Як свідчать результати дослідження, при оцінці трансакційних витрат реалізації сіль-

ськогосподарської продукції доцільно процес реалізації сільськогосподарської продукції розділити на кілька етапів:

1. Попередній етап реалізації.
2. Етап транспортування та передпродажної підготовки.
3. Етап продажу.
4. Післяреалізаційний етап.

При цьому варто вказати на наявність на кожному етапі реалізації всіх видів трансакційних витрат, відповідно їх розмір буде різним на кожному етапі.

У найзагальнішому вигляді трансакційні витрати можна розділити на такі категорії: витрати пошуку інформації, витрати на ведення переговорів, витрати вимірювання, витрати специфікації і захисту прав власності, витрати опортуністичної поведінки; явні (експліцитні) і неявні (імпліцитні); вимірні й невимірні; відображені й не відображені в бухгалтерському обліку; абсолютні та середні; передконтрактні, контрактні та після контрактні [2, с. 47].

У процесі виконання дослідження нами розроблено методи обліку та пошуку джерел одержуваної інформації (табл. 1).

В ідеальних умовах функціонування економічних об'єктів трансакційні витрати зорієнтовані до мінімальних рівнів, тому можливе опрацювання методики, що дозволяє оцінити існуючі трансакційні витрати і порівняти їх із витратами ідеального стану економічної системи.

При розробленні методики оцінки трансакційних витрат необхідно поєднувати прямий і непрямий методи обліку цих витрат, щоб запропонована методика задовольняла такі вимоги: бути універсальною для всіх підприємств обраного напрямку, в нашому випадку це сільськогосподарські підприємства; враховувала всі види трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції; надавала можливість оцінки за даними бухгалтерської звітності і документів первинної бухгалтерської звітності агропідприємств.

Трансакційні витрати доцільно визначити двома методами: явні витрати — на основі даних реєстрів фінансового і управлінського обліку; неявні витрати (витрати втраченої можливості від зміни ринкового середовища) — розрахунковим шляхом.

Вищезазначене дозволяє запропонувати наступний алгоритм методики оцінки трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції:

1. На першому етапі необхідно скласти перелік документів бухгалтерського обліку, на-

явних на підприємстві, за якими можна визначити окремі категорії трансакційних витрат реалізації сільськогосподарської продукції.

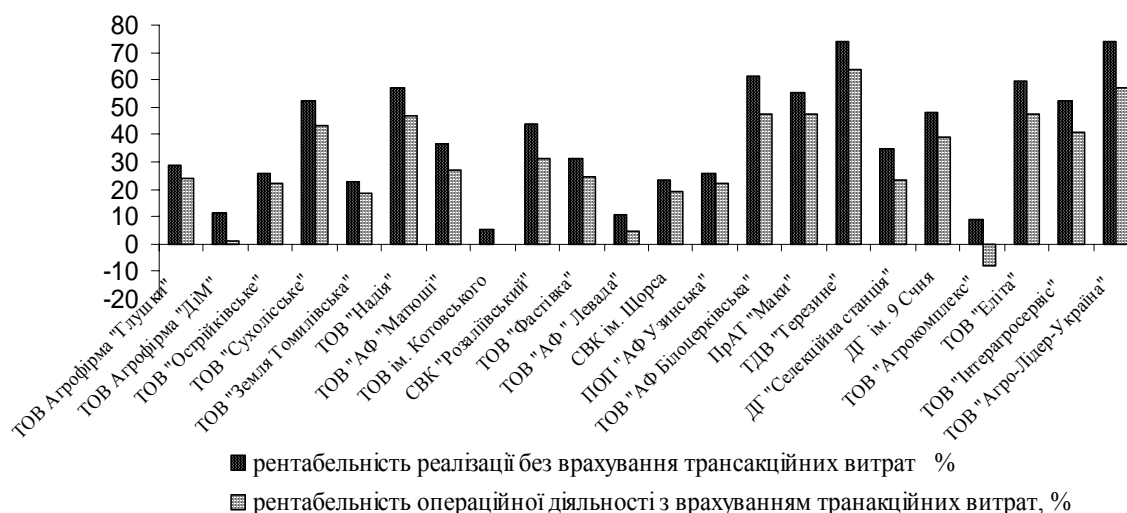
2. На другому етапі, на підставі наявних документів розраховується вартість явних трансакційних витрат, за якими є необхідна інформація в системі бухгалтерського обліку. Практика дослідження переконує, що найбільш доступними для підрахунку є категорії витрат специфікації і захисту прав власності, вимірювання й пошуку інформації.

3. Третій етап полягає у розрахунку неявних витрат розрахунковим шляхом визначення недоотриманого прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції через зміну кон'юнктури зовнішнього ринку.

4. На четвертому етапі визначається загальна величина шляхом сумування явних і неявних трансакційних витрат

Однак труднощі з обчисленням трансакційних витрат розглядаються як вагома перешкода для застосування цієї методики на практиці. В останні роки в економічній науці запропонований ординалістський підхід до оцінки трансакційних витрат, який полягає у визначенні лише співвідношення різних їх рівнів і відмові від претензій на оцінку їх абсолютної величини. Порівняння трансакційних витрат, які виникають при різних варіантах виконання угоди, дає можливість обмежитися експертною оцінкою їх величини. Тоді алгоритм вибору оптимальної форми конкретної угоди можна здійснити в два етапи. На першому етапі порівнюються трансакційні витрати, що виникають при використанні різних типів контрактів: класичного, неокласичного та імпліцитного. Якщо виявляється, що більш доцільним є імпліцитний контракт, то порівнюються трансакційні витрати у межах альтернативних організаційних структур. У загальному вигляді порівняльні переваги контрактів і організаційних структур розроблені Уільямсоном.

Існуюча класифікація трансакційних витрат у системі сільськогосподарських підприємств дає змогу врахувати специфіку й забезпечити можливість прямого регулювання що включає в себе такі групи: внутрішні, які охоплюють усі витрати, безпосередньо пов'язані із просуванням продукції і послуг на ринок власними силами; зовнішні, пов'язані із залученням послуг сторонніх організацій, що також сприяють просуванню продукції на ринок; втрачена вигода (втрата доходів), яка виникає у разі втрати сільськогосподарськими підприємствами частини виручки внаслідок відмінностей у визначенні якісних показників товарів і послуг,

Рис. 1. Рівень рентабельності реалізації сільськогосподарської продукції без урахування і з урахуванням транзакційних витрат у сільськогосподарських підприємствах Київської області

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності сільськогосподарських підприємств.

реалізація продукції у терміни і за цінами на шкоду власній вигоді, втрат у разі повної втрати або фізичного пошкодження продукції у процесі реалізації [3; 19].

Для систематичного виявлення і накопичення усіх видів транзакційних витрат необхідно використовувати Реєстр транзакційних витрат, який дозволить накопичувати інформацію, встановлювати реальні розміри втрат і в подальшому зменшувати їх у плановому порядку. В реєстрі транзакційні витрати доцільно формувати за розглянутою класифікацією (внутрішні, зовнішні, втраченої вигоди).

Відповідно до чинних нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку в суб'єктів господарської діяльності транзакційні витрати не мають відокремленого синтетичного рахунку. Тому велику частину витрат відображають на рахунку 93 "Витрати на збут". Частина транзакційних витрат відображається на рахунку 92 "Адміністративні витрати".

При цьому слід зазначити, що транзакційні витрати є складовою витрат, пов'язаних з операційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. В обліку не відображаються витрати втраченої можливості при реалізації сільськогосподарської продукції, оскільки цю величину можна отримати лише розрахунковим способом на основі експертного опитування.

Відповідно до даних синтетичного обліку проведемо оцінку транзакційних витрат. Так, у структурі операційних витрат більшості з досліджених нами сільськогосподарських підприємств Київської області вони займають незначну частку.

Величина транзакційних витрат безпосередньо впливає на розмір прибутку від операційної діяльності сільськогосподарських підприємств, а опосередковано — на величину дебіторської заборгованості як результат управлінських дій щодо збуту продукції. Ефективність формування транзакційних витрат також характеризується рівнем отриманого прибутку від реалізації продукції та від операційної діяльності в цілому (рис. 1).

Дані рисунка 1 свідчать про низьку ефективність транзакційних витрат у ТОВ "Агрокомплекс", ТОВ Агрофірма "Дім" і ТОВ АФ "Левада", де рівень доходів від реалізації сільськогосподарської продукції не компенсував витрат операційної діяльності, що в кінцевому результаті призвело до збитковості операційної діяльності (ТОВ "Агрокомплекс", ТОВ АФ "Левада") та низького рівня рентабельності (ТОВ Агрофірма "Дім", ТОВ Агрофірма "Глушкани").

Високий рівень окупності транзакційних витрат у ТОВ "Агро-Лідер-Україна", ТОВ "Еліта", ТОВ "Сухоліське", де спостерігається високий рівень рентабельності з урахуванням транзакційних витрат, що свідчить про високий рівень управлінського персоналу у вирішенні проблеми збуту сільськогосподарської продукції.

На основі даних аналітичного та синтетичного обліку проведемо детальний аналіз транзакційних витрат по окремих сільськогосподарських підприємствах. Як свідчать дані аналітичного обліку досліджуваних сільськогосподарських підприємств Київської області, найбільшою є частка витрат на врегулювання

спорів у судових органах, оплати праці та комісійних продавцям і торговим агентам, а також витрат на транспортування виробленої продукції.

Основною причиною значних витрат на врегулювання спорів у судових органах є порушення договірних відносин між учасниками товароруку. Як свідчать результати анкетного опитування керівників і головних спеціалістів досліджуваних сільськогосподарських підприємств, відсоток невиконання договірних зобов'язань щодо постачання сільськогосподарської продукції становить у межах 15—50%.

До витрат на транспортування і страхування готової продукції належать витрати на збереження її на сертифікованих елеваторах і транспортування до них. Транспортування здійснюється із залученням сторонніх організацій та за рахунок покупця, але при цьому вартість транспортних послуг компенсується постачальником сільськогосподарської продукції.

Як свідчать результати опитування, майже з половина підприємств (47%) вивозять продукцію транспортом організації, 33% опитаних керівників сільськогосподарських підприємств користуються послугами сторонніх транспортних організацій, решта (20%) — власним транспортом.

Варто зазначити, що винагороди стороннім особам за професійні послуги мають тенденцію до зростання у вартісному вимірі по всіх трьох господарствах. За цією статтею відносяться витрати на виплату грошових винагород у першу чергу адвокатам і нотаріусам, консалтинговим компаніям тощо.

Оцінюючи рівень витрат пов'язаних із судочинством та професійних винагород за дотримання умов контрактів, необхідно звернути увагу на низьку професійну культуру керівництва сільськогосподарських підприємств. У зв'язку з економією коштів по фонду заробітної плати в досліджуваних сільськогосподарських підприємствах скорочено посаду юриста. Нині оформленням договору займаються керівники підприємств і головні спеціалісти, які не обізнані зі специфікою їх укладання, що в кінцевому результаті призводить до зростання трансакційних витрат по вищеназваних статтях.

Нині постає проблема створення нормативно-правового акта, який би регулював контрактні взаємовідносини сільськогосподарських товаровиробників і покупців. Зокрема в обов'язковому порядку договір візував, крім керівника підприємства, і юрист суб'єкта гос-

подарювання, який таким чином брав на себе відповідальність за правильність його складання.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз складу й обсягу трансакційних витрат у сільськогосподарських підприємствах доводить, що рівень їх вище у самостійно працюючих підприємствах, і нижчий у господарствах, які входять до інтегрованих структур. Така тенденція пояснюється тим, що великі організації знижують внутрішні трансакційні витрати, тобто витрати на утримання служб і відділів, які відповідають за просування продукції, транспортного підрозділу, власних складських приміщень. Також скорочуються витрати у вигляді втраченої вигоди (втрати доходу): втрати доходів через неплатоспроможність контрагентів, пошкодження продукції у процесі реалізації. Через значні обсяги трансакційних витрат зменшується прибуток підприємства. Цьому сприяють різноманітні проблеми, перед якими постають підприємства у процесі діяльності. З метою вирішення проблем скорочення витрат та управління ними необхідно використати обгрунтовані управлінські рішення.

Література:

1. Ляшенко І.М. Моделювання економічних, екологічних та соціальних процесів: навч. посіб. / І.М. Ляшенко, М.В. Коробова, І.А. Горіцина. — Київ: ВПЦ "Київський університет", 2010. — 320 с.
2. Милошик В.І. Проблеми визначення трансакційних витрат / В.І. Милошик // 36. наук. праць національного університету "Києво-Могилянської академії". — 2000. — № 1. — С. 46—50.
3. Стукач В. Управление трансакционными издержками в АПК / В. Стукач // АПК: экономика, управление. — 2006. — № 3. — С. 18—20.

References:

1. Liashenko, I. M. (2010), Modeliuvannia ekonomichnykh, ekolohichnykh ta sotsial'nykh protsesiv [Problems of definition of transaction costs], VPTs Kyivs'kyj universytet, Kiev, Ukraine.
2. Myloshyk, V. I. (2000), Problemy vyznachennia transaktsijnykh vytrat [Problems of vyznachennya transaktsijnykh vitrat], Kiev, Ukraine.
3. Stukach, V. (2006), "Management of transaction costs in the agricultural sector", Upravlenie transaktsionnymi izderzhkami v APK, vol. 3, pp. 18—20.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2015 р.

УДК 338.45:332.14

В. Р. Купчак,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту,
Івано-Франківський навчально-науковий інституту менеджменту
Тернопільського національний економічний університет

МЕХАНІЗМ ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЮ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

V. Kupchak,
candidate of economic Sciences, associate Professor of international Economics, marketing,
and management of Ivano-Frankivsk training and research Institute of management
Ternopil national economic University

THE MECHANISM OF PROJECT MANAGEMENT OF ENERGY EFFICIENCY AT THE REGIONAL LEVEL

У статті досліджено концепцію проектного управління в регіоні як відкритої, саморозвиваємої соціально-економічної системи, яка орієнтується за двома напрямками. Наведено системні принципи концепції багаторівневої системи проектного управління інвестування. Узагальнений критерій оцінки проектного управління енергоефективністю в регіоні і підвищення продуктивності у вигляді цільової функції проектного управління. Запропоновано блочно-логічну модель механізму проектного управління, що відображає структуру процесу взаємодії елементів механізму між собою.

The article explores the concept of project management in the region as an open, camerasvideo socio-economic system, which is oriented in two directions. Given the system the principles of the concept of multilevel system of project management investment. The generalized criterion of project management efficiency in the region and performance in the form of the objective function of project management. The proposed block — logical model of the mechanism of project management, reflecting the structure of the process of interaction of elements of the mechanism between them.

Ключові слова: проектне управління, інвестування проектного управління, регіональна економіка, енергозбереження, енергоефективністю, інвестиційний процес.

Key words: project management, project management investment, regional Economics, energy conservation, energy efficiency, investment process.

ВСТУП

Проектне управління регіоном, у вигляді відкритої системи, сприятиме вирівнюванню темпів економічного зростання не тільки всередині регіону, а й поза ним, розглядаючи регіон як об'єкт інвестицій на міжрегіональному рівні, рівні державного округу [4].

Розкриті особливості формування системи проектного управління на регіональному рівні, які необхідно врахувати при формуванні механізму

проектного управління, дозволять поглибити спеціалізацію регіонів, виключити дублювання цілей інвестування на міжрегіональному рівні, посилити господарську самостійність адміністративних територій, активно використовувати наявні інвестиційні ресурси регіону і зовнішніх інвесторів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка та дослідження концептуальних підходів, методологічних ос-

нов і організаційно-економічних методів формування регіональної системи стратегічного управління енергоефективністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Комплексність проблеми підвищення енергоефективності визначає широке коло досліджень у цьому напрямі. Різні аспекти підвищення енергоефективності досліджували такі вчені, як Башмаков І.О., Безруких П.П., Гнідий М.В., Кулик М.М., Лапко О.О., Лір В.Е., Маляренко В.А., Микитенко В.В., Огурцов А.П., Суходоля О.М., Черепанова В.О., Шидловський А.К. та ін. Питаннями формування стратегії сталого розвитку окремих регіонів та національної економіки в цілому займалися Александров І.О., Буркинський Б.В., Геєць В.М., Заблодська І.В., Кизим М.О., Коваленко М.А., Масловська Л.Ц., Сенчагов В.К., Піла В.І., Тищенко О.М., Топіха В.І., Шаститко А.Є. та ін.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Суть проектного управління зводиться до формування цілеорієнтованої системи регіональної соціально-економічної діяльності, побудованої на основі раціонального інтегрування цілей і потенціалів господарських суб'єктів, розвиток яких в рамках регіону координується механізмом проектного управління на рівні прийняття рішень, які знаходяться в компетенції органів регіональної державної влади [1]. Концепція проектного управління в регіоні як відкритої, саморозвиваємої соціально-економічної системи повинна орієнтуватися на два напрями.

Перший — визначає необхідність і обов'язковість орієнтації цілей бізнес-процесів організацій, включених у рамки регіонального, національного та інших проектів в напрямку і відповідно до цілей соціально-економічного розвитку території.

Другий — визначає те, що система проектного управління регіоном створює умови і забезпечує передумови пропорційного, збалансованого розвитку матеріальної і нематеріальної сфери економіки регіону.

Реалізації даної концепції функціонування системи управління проектами на регіональному рівні найбільш адекватно відповідає багаторівнева модель управління проектами, яка представляється як трирівнева композиція у вигляді локалізованих ієрархічних рівнів, вирішальних кожен свої відокремлені завдання проектного управління та маючих складну структуру горизонтальних зв'язків і вертикальних відносин.

Перший — рівень постановки цілей управління проектами інвестиційних процесів. Елементами першого рівня, здатними приймати і формувати цілі інвестиційних проектів на регіональному рівні, є органи державної та законодавчої влади, а так само структури регіональної адміністрації, які мають відповідний статус і повноваження.

На другому — рівні проектування процесів управління інвестиціями — визначаються методи та засоби реалізації проекту, аналізуються ресурси та джерела, формуються кількісні та якісні параметри реалізації проекту, розробляється його процесна модель у вигляді мережевої структури, і визначаються чіткі часові межі етапів реалізації проекту із запланованим результатом. Елементами другого рівня є оргструктури по розробці проектів, планування та аналізу інвестицій.

Третій рівень — рівень реалізації проекту. Завдання третього рівня полягає в оптимальній адаптації проектних цілей і завдань, створених на другому рівні в умовах реальної економіки. На цій стадії оцінюються можливості об'єкта інвестування, його адекватність моделі проектного управління інвестиціями, можливі відхилення від проектних умов, можливі коригувальні дії.

Концепція багаторівневої системи проектного управління інвестування реалізується в моделі, побудованій як стає можливим, виходячи з таких системних принципів.

— Принцип ієрархічності системи проектного управління зумовлює об'єктивність висунутої вище концепції багаторівневості структури системи, що реалізує процес інвестицій.

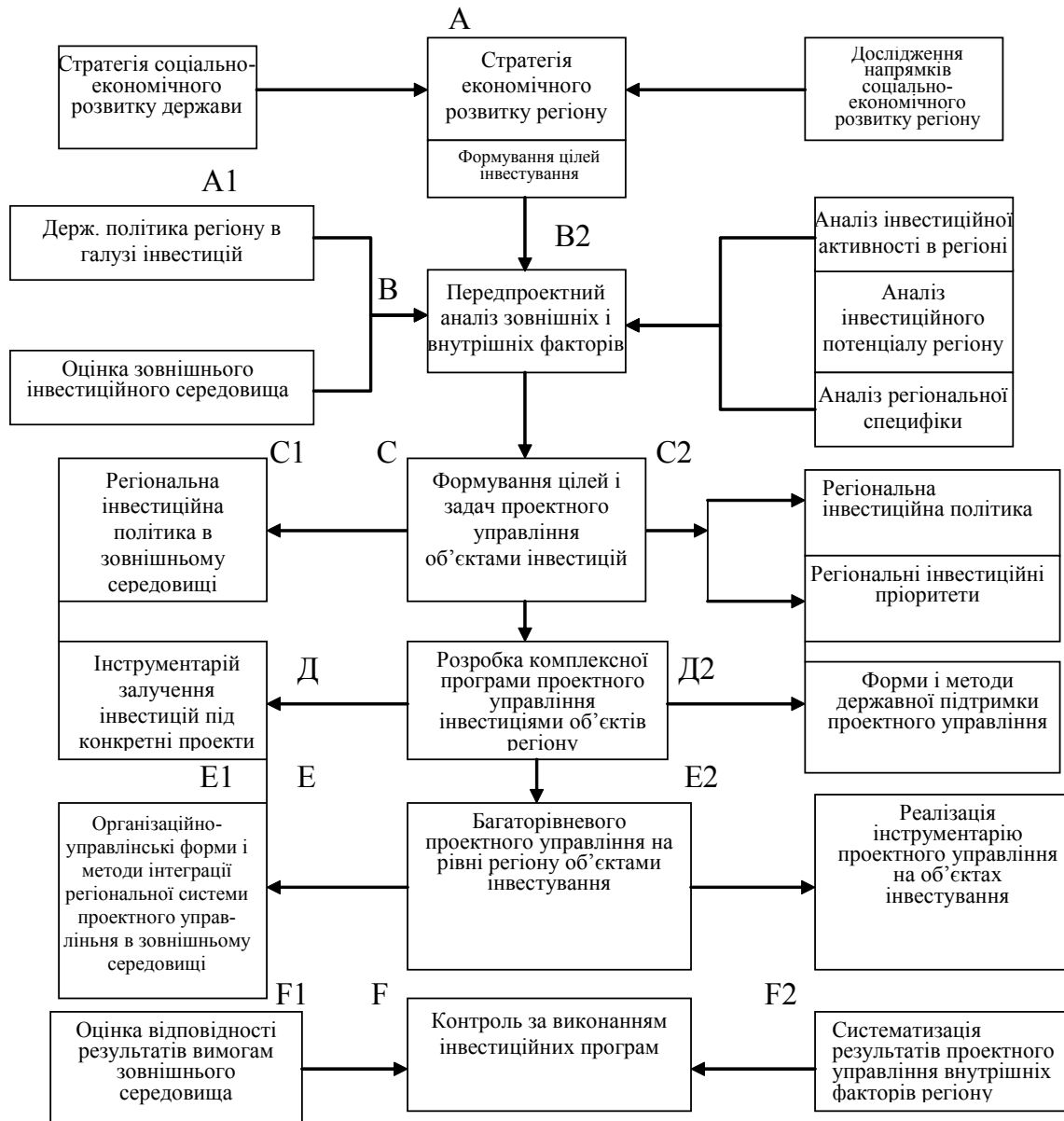
— Принцип цілеспрямованості визначає пріоритетність цілей регіонального розвитку над традиційними — комерційними цілями інвестицій — отримання прибутку.

— Принцип організованості дозволяє сформулювати впорядковану і підпорядковану структуру елементів системи проектного управління.

— Принцип інтегрованості розкриває сутність організованої сукупності елементів системи проектного управління через їх взаємодоповнюваність і взаємозумовленість, у результаті якої з'являються нові властивості багаторівневої системи проектного управління, такі, яких не мав жоден елемент системи.

Такий наслідок принципу інтегративності дозволить у подальшому визначити структуру і етапи моделі функціонування проектного управління в регіоні на основі багаторівневості.

В якості бази для оцінки ефективності багаторівневої системи проектного управління можна прийняти результати інвестиційного процесу, розраховані на основі методики ЧДД від суми інвестованих коштів в конкретний період часу в регіоні в цілому. Результатом діяльності багаторівневої системи проектного управління в такому випадку буде оцінка відхилення від величини доходу від вкладень в регіон, викликаних діями чинників і особливостями регіонального інвестиційного процесу, виражених у вигляді специфічних критеріїв, що діють на різних рівнях багаторівневої системи регіону [3].

Рис. 1. Схема логіко-структурного механізму проектного управління енергоефективністю на регіональному рівні

Узагальнений критерій оцінки проектного управління енергоефективністю в регіоні може бути представлений у вигляді цільової функції проектного управління, параметри якої, виражені у вагових коефіцієнтах K_j , характеризують вплив приватних критеріїв W_j ; на загальну оцінку проектного управління P_{ny} . Приватні критерії відображають як інтереси локальних інвестиційних проектів, так і дію регіональних чинників і особливостей.

У загальному вигляді результат проектного управління може бути представлений у наступному вигляді:

$$P_{ny}^p = P_{eia}^p + \sum_{j=1}^m W_{ij} * K_j \quad (1),$$

де P_{eia}^p — результат інвестицій в регіоні, розрахований на основі ЧДД;

W_{ij} — приватний критерій, що впливає на ефективність інвестиційного процесу;

K_j — ваговий коефіцієнт значущості приватного критерію.

З урахуванням прийнятої концепції багаторівневості приватні критерії поділяються за рівнями регіону:

$$P_{ny}^p = P_{eia}^p + \frac{1}{n_I} \sum_{j=1}^m W_{ij} * K_j + \frac{1}{n_{II}} \sum_{j=1}^m W_{ij} * K_j + \frac{1}{n_{III}} \sum_{j=1}^m W_{ij} * K_j \rightarrow \max \quad (2),$$

де n_I, n_{II}, n_{III} — кількість суб'єктів інвестицій на трьох рівнях регіональної моделі багаторівневого інвестиційного процесу.

Вагові коефіцієнти K_j визначають ступінь впливу системи проектного управління на приватні

критерії, з метою максимізації результату проектного управління.

Через те, що чинники та особливості регіонального інвестиційного процесу по відношенню до багаторівневої системи проектного управління проявляються як негативно, так і позитивно, то необхідно представити керуючий коефіцієнт K_j у вигляді пари можливих його рішень — позитивних P і негативних N , що дозволяють координувати дію фактору за рахунок потенціалу проектного управління:

$$P_{ny}^p = P_{eia}^p + \frac{1}{n_I} \sum_{j=1}^m W_{ij} * (P_j(W) - N_j(W)) + \frac{1}{n_{III}} \sum_{j=1}^m W_{ij} * (P_j(W) - N_j(W)) + \frac{1}{n_{III}} \sum_{j=1}^m W_{ij} * (P_j(W) - N_j(W)) \quad (3).$$

Приймаючи $P_{eia}^p = 1$, задається фіксована з боку мінімальної оцінки ефективність циклу оцінки проектного управління, тобто виділяється нульова точка.

Використовуючи такі системні принципи, стає можливим сформуванню модель функціонування системи проектного управління регіональними інвестиціями і визначити логічну послідовність процедур проектного управління в рамках висунутої концепції багаторівневості, глобально представляючої процес управління проектами з системної точки зору.

Формування механізму проектного управління інвестиціями необхідно розглядати як узагальнену модель, побудовану на основі системного підходу з урахуванням системних принципів [2]. Схематично механізм проектного управління можна сформуванню у вигляді блочно-логічної моделі, що відбиває структуру процесу взаємодії елементів механізму між собою (рис. 1).

Початковим етапом алгоритму є аналіз концепції і стратегії економічного розвитку регіону (А). На основі пріоритетних цілей і завдань інвестування та розвитку економіки далі реалізується процедура передпроектного аналізу та дослідження зовнішніх і внутрішніх факторів інвестиційного процесу, що проводяться методами ситуаційного та порівняльного аналізу (В).

За результатами передпроектного аналізу, наступним етапом механізму проектного управління є (С) формування цілей і завдань проектного управління. Формування цілей є початком процесу проектного управління енергоефективністю.

Виходячи з сформованої системи цілей проектного управління за пріоритетними напрямками, логічно впливає розробка комплексної програми проектного управління інвестиціями об'єктів регіону (Д). У вигляді логічного розвитку концепції механізму проектного управління на етапі (Е) відбувається формування процесу виконання функцій механізму

у просторі у вигляді багаторівневої системно-організованої структури проектного управління.

Заключний етап механізму проектного управління (F) покликаний здійснювати контроль за виконанням інвестиційних програм у вигляді систематизації результатів проектного управління, а також оцінку результатів проектного управління (рис. 1).

ВИСНОВОК

Розгляд у сукупності всіх рівнів механізму проектного управління дозволяє створити цілісну картину реалізації проектного управління в регіоні, на основі якої стає можливим моделювати процеси інвестицій в регіоні в цілому.

Практична реалізація механізму проектного управління виражається: в розробці методів і підходів щодо державного стимулювання процесу розвитку системи проектного управління та, відповідно, упорядкування інвестиційного процесу; у створенні і розвитку на регіональному рівні спеціалізованої енергетичної інфраструктури проектного управління.

Література:

1. Грицанов А. А. Новейший философский словарь [Электронный ресурс] / А. А. Грицанов. — Режим доступа: <http://fil.vslovar.org.ru/782.html>
2. Долішній М. І. Актуальні завдання регіональної політики України в сучасних умовах / М.І. Долішній // Регіональна економіка. — 2004. — № 3. — С. 16—32.
3. Короба О. С. Систематизация факторов углеродоемкости региона [Электронный ресурс] / О.С. Коробова // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). — Режим доступа: http://giab?online.ru/files/Data/2010/2/Korobova_2_2010.pdf
4. Мендрул А.Г. Оценка стоимости нематериальных активов / А.Г. Мендрул, В.С. Ларцев. — К.: ООО "Полиграф-Информ", 2004. — 264 с.

References:

1. Hrytsanov, A. A. (2015), Novejshyj fylosovskij slovar' [Newest Dictionary of Philosophy], available at: <http://fil.vslovar.org.ru/782.html> (Accessed 22 July 2015).
  2. Dolishnij, M. I. (2004), "Recent tasks of regional policy of Ukraine in modern conditions", *Rehional'na ekonomika*, vol. 3, pp. 16-32.
  3. Koroba, O. S. (2010), "Ordering of carbon intensity factors in the region", *Hornyj ynformatyionno-analytycheskij biulleten'*, available at: http://giab?online.ru/files/Data/2010/2/Korobova_2_2010.pdf (Accessed 22 July 2015).
  4. Mendrul, A.H. and Lartsev, V.S. (2004), *Otsenka stoymosty nemateryal'nykh aktyvov* [Valuation of intangible assets], Polyhraf-Ynform", Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 08.08.2015 р.

УДК 338.47:656

О. В. Корнієцький,
к. е. н., декан, Миколаївський факультет Морського та річкового транспорту,
Київської державної академії водного транспорту
імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, м. Миколаїв

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ПРОСТОРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

A. Kornietskiy,
candidate of economical science, the dean of the department of sea and river transport,
Kyiv State Academy of Water Transport named after Hetman Petro Konashevich-Sagaydachnyi, Mykolaiv

FORMATION OF REGIONAL TRANSPORT LOGISTICS SYSTEMS UNDER SPATIAL ECONOMIC TRANSFORMATION

У статті розглянуто процес обслуговування вантажопотоків і пасажиропотоків, а також інтеграцію різних видів транспорту, об'єктів транспортної й логістичної інфраструктури й виробництв, що веде до формування регіональних (територіальних) транспортно-логістичних систем (РТС). Ми пропонуємо наступне формулювання цього поняття: Регіональна транспортно-логістична система — це просторова сукупність засобів і шляхів сполучення, функціонально об'єднана логістичними структурами. РТС повинна поєднувати всі види транспорту регіону таким способом, щоб найбільш ефективно використовувати переваги кожного з них, з огляду на їх технологічні особливості й просторову організацію.

The article deals with the process of cargo and passenger services, as well as the integration of different transport modes of transport and logistics infrastructure and production, leading to the formation of regional (local) transport and logistics systems (RTS). We offer the following formulation of the concept: Regional transport and logistics system — a set of tools and spatial Railways, functionally combined logistics structures. RTS should combine all modes of transport in the region in a way that most effectively take advantage of each of them, because of their technological characteristics and spatial organization.

Ключові слова: регіональна транспортно-логістична система, єдина транспортна система, стратегічні завдання, аналітична основа оцінки території, ринкові відносини, ефективне транспортне обслуговування.

Key words: regional transport and logistic system, single transport system, strategic objectives, analytical evaluation territory basis, market relations, efficient transport service.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Формування РТС може відбуватися в процесі еволюційного розвитку, але нерідкі й докорінні зміни в їх територіальній організації, обумовлені динамікою просторової структури паливних і сировинних баз, виробництва й розселення.

В умовах наростання процесів глобалізації й розвитку міжнародного економічного співробітництва усе більш істотним фактором формування РТС стають міжнародні транспортні коридори. Формування системи міжнародних транспортних коридорів, що забезпечує світові господарські економічні зв'язки, уже починає значною мірою визначати не тільки перспективи розвитку транспорту, але й умови регіонального розвитку.

Становлення ринкової економіки й перехід її в постіндустріальну стадію розвитку підсилює позиції автомобільного транспорту в регіональних транспортних системах. І безроздільне лідерство автомобільного транспорту в здійсненні традиційних для нього системо-формуючих функцій у формуванні РТС поступово, у міру розвитку мережі магістральних автодоріг, доповнюється системо-утворюючими функціями. Це обставина показує виділення регіонального автотранспортного комплексу в якості однієї з основних (у ряді випадків — основної) складових (підсистем) РТС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Важливий внесок в обґрунтування та вивчення регіональної транспортно-логістичної системи внесли вітчизняні та зарубіжні вчені: Альбеков А.У., Бауерсокс Д. Дж., Бенсон Д., Вохновский Н.В., Гордон М. П., Гриненко С.А., Демиденко В.В., Коваленко Н.Н., Линдерс М.Р., Окландер М.А., Рогач І.Ф., Шередага С.В. та інші. Враховуючи ґрунтовні зазначення досліджень слід відмітити недостатність вивчення аспектів соціалізації в сучасних умовах кризової національної економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є теоретичне обґрунтування регіональної транспортно-логістичної системи в умовах просторової трансформації економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Регіональні транспортно-логістичні системи варто розглядати як невід'ємні елементи господарської структури відповідних соціально-економічних територіальних систем, а формування РТС, здійснюване в контексті регіонального розвитку, є найважливішим районоутворюючим фактором. Структура РТС варіює залежно від географічних (економіко- і фізико-географічних, геополітичних та ін.) умов, виконуваних народногосподарських функцій і від ієрархічного рівня відповідного регіону. Кожний ієрархічний рівень ставить конкретні завдання іманентній йому транспортній системі. Відповідно до цих завдань формується структура РТС [1].

Відповідно до регіональної ієрархії РТС можна підрозділити на місцеві, регіональні (у тому числі міжрегіональні), національні (державні), континентальні, трансконтинентальні. Аналогічним чином можна диференціювати й транспортні комунікації.

Велика розмаїтість природних і соціально-економічних умов регіонального розвитку, різний ступінь транспортного освоєння географічного простору України обумовлюють відповідні розходження в умовах перевезень вантажів і пасажирів. Ці розходження збільшуються широкою галузевою структурою господарства, розмаїтістю галузевих і регіональних технічних умов транспортного обслуговування й різним ступенем транспортабельності вантажів. У зв'язку із цим у перевезеннях вантажів, а також і пасажирів, часто неможливо обмежитися одним видом транспорту. Але жоден з окремих видів транспорту не може самостійно вирішити завдання повного транспортного забезпечення регіонів України. Існують досить точно визначені сфери застосування кожного виду транспорту залежно від особливостей і ступеня транспортабельності вантажу, швидкості й відстані його переміщення, швидкості, відстані й комфортності перевезення пасажирів. Ринкові відносини в економіці змушують кожний вид транспорту, кожне транспортне підприємство шукати своє місце на ринку транспортних послуг.

Всі перераховані обставини в сукупності обумовлюють необхідність об'єднання всіх видів транспорту на території України в єдину транспортну систему (ЄТС).

У зв'язку зі змінами, що відбулися, в економіці України й входженням її у світовий комунікаційний простір проблема формування ЄТС знову стала актуальною.

Єдину транспортну систему варто розуміти як функціонально погоджену сукупність різних видів транспорту, об'єднаних спільним виконанням вантажних і пасажирських перевезень із метою мінімізації часових, трудових, матеріальних і фінансових витрат при їх здійсненні. Інституціональну основу формування єдиної транспортної системи становлять єдина нормативно-правова база, і регіональні транспортно-логістичні системи (як системи управління), що забезпечують уніфікацію технологій і сучасне технічне оснащення зчленувань різних видів транспорту [2].

Технічне переозброєння транспорту, пов'язане, насамперед, із впровадженням у сферу перевезень транспортно-логістичних технологій, контейнеризації й пакетизації вантажів, виводить рішення цієї проблеми на якісно інший рівень. Цей рівень характеризується високим ступенем кооперування різних видів транспорту й уніфікації інфраструктури транспортно-логістичних систем.

До основних факторів, що визначають формування РТС, належать: галузева й територіальна структури господарства; спрямованість і характер основних внутрішньорайонних і міжрайонних виробничо-економічних і соціальних зв'язків; особливості системи розселення, геополітичне положення регіону.

Природні фактори (за винятком так званих екстремальних територій) роблять все менший

вплив на розвиток РТС і можуть лише певною мірою впливати на формування їх структури й експлуатаційний режим транспортування вантажів і пасажирів.

Ефективне транспортне обслуговування економіки регіону можливо лише при розвитку дорожньої мережі, згідно з розвитком усього територіально-господарського комплексу регіону, а для цього необхідна єдина регіональна стратегія з визначеною послідовністю реалізації її складових. Цілком природно, що окремі транспортні об'єкти регіонального значення не можуть розглядатися як об'єкти стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону поза зв'язком і взаємодією з іншими об'єктами транспорту, а також виробництва й розселення. Одне тільки формування транспортно-логістичних вузлів уже визначає необхідність комплексного системного підходу до розвитку транспортної сфери регіонів. Ця необхідність підкріплюється й вигодами позатранспортного ефекту. При стійко функціонуючій як об'єкт стратегічного планування й територіального управління регіональній транспортно-логістичній системі спрощується механізм державного регулювання економічних процесів у сфері природних монополій. Відзначимо ще один аргумент на користь створення РТС. Якщо системо-утворюючим фактором у транспортному комплексі традиційно прийнято вважати залізничний транспорт (хоча в ряді регіонів він такої функції не виконує), то системо-формуючі функції безумовно й практично повсюдно виконує автомобільний транспорт, що забезпечує найрізноманітніші зв'язки на різних ієрархічних рівнях просторової організації економіки.

Стратегія розвитку РТС повинна охоплювати як найближчі, так і довгострокові цілі. Визначити ці цілі без загальнодержавних і регіональних орієнтирів і цілісних уявлень про перспективи соціально-економічного розвитку регіону неможливо. У зв'язку із цим стратегія розвитку РТС повинна формуватися в тісному ув'язуванні зі стратегією регіонального розвитку. Щодо останнього РТС, поряд із транспортним обслуговуванням населення, повинні безпосередньо сприяти реалізації стратегічних завдань регіонального розвитку, вирішення яких неможливо без відповідного транспортного забезпечення. До таких завдань відносяться:

1. Ефективне використання транзитного потенціалу регіону.
2. Поширення інновацій по території регіону.
3. Розвиток форм організації виробництва — концентрації, спеціалізації й кооперування.
4. Розвиток виробничого комплексу утворення й економічної кластеризації.
5. Розвиток зв'язків територій з функціями так званих локомотивів регіонального розвитку, точок і полюсів росту з іншими територіями.
6. Розвиток місцевих ринків і їх зв'язків із зовнішніми ринками.

7. Підвищення конкурентоспроможності регіону [3].

Алгоритм формування стратегії розвитку РТС Причорноморського регіону представлений у вигляді наступної блок-схеми (рис. 1).

У запропонованій послідовності заходів щодо формування стратегії розвитку регіональної транспортної системи ключовою стадією є прогноз динаміки обсягів і територіального розподілу вантажо- і пасажиропотоків на середньо- і довгострокову перспективу. Для такого прогнозу звичайно використовується досить широкий діапазон методів визначення транспортно-економічних зв'язків з наступним розрахунком обсягів перевезень, що вимагає відповідного інформаційного забезпечення.

Провідна роль у транспортному забезпеченні вирішення більшої частини перерахованих завдань належить автотранспорту й, звичайно, дорожній мережі. Виключення становлять два останні завдання, у вирішенні яких не меншу, як мінімум, роль виконує залізничний транспорт.

В останні роки, у зв'язку з розширенням повноважень територіальних органів управління, значна частина функцій державного регулювання в сфері автомобільного транспорту передана в регіони. Функціонування автотранспортного комплексу в ринкових умовах поступово переноситься безпосередньо на автотранспортні підприємства. Проте, розвиток ринкових відносин в економіці країни й конкуренція, що підсилюється, на ринку автотранспортних послуг створюють передумови для об'єднання відповідних підприємств у структури більш високого порядку — регіональні системи автомобільного транспорту — функціональні елементи РТС. Структуру таких систем становлять мережа автомобільних доріг, автотранспортні підприємства, транспортно-логістичні утворення, підприємства по утримуванию доріг і дорожньому будівництву, територіальні органи управління їх розвитком і служби дорожнього руху. Вузловим елементом цих систем є дорожня мережа, що зв'язує їх у єдине ціле.

Просторові диспропорції в рівнях розвитку економіки й транспортної інфраструктури істотно утрудняють розробку стратегії розвитку РТС. Нерівномірно розвинена транспортна інфраструктура, розмаїтість природних і соціально-економічних умов будівництва й експлуатації доріг і транспортних засобів вимагають в стратегії розвитку РТС у максимальному ступені враховувати внутрішні регіональні розходження й територіальні інтереси. Із цією метою необхідно використовувати транспортно-економічне районування, що дозволяє оцінити з достатнім ступенем об'єктивності умови й перспективи формування вантажо- і пасажиропотоків, умови розвитку транспортної інфраструктури, доцільність застосування й функції окремих видів транспорту в конкретних місцевих умовах. Необхідний проблемний підхід

Рис. 1. Алгоритм формування стратегії розвитку транспортної системи Причорноморського регіону

до транспортно-економічного районування стосовно до складних територій України. У цих районах більшість проблем регіонального розвитку обумовлено їх недостатньою комунікаційною забезпеченістю. Часте будівництво дороги, що відкриває для периферійної території вихід до транспортних магістралей, промислових районів, перспективних сировинних баз та ін., надає потужний імпульс її соціально-економічному розвитку. У цих умовах транспортна проблема нерідко стає ідентифікуючим фактором територіальної диференціації. Аналітичну основу оцінки території становлять:

- стан й перспективи розвитку системи розселення;
- територіальна структура виробництва й перспективи розвитку форм його організації;
- перспективи розвитку територіальної й компонентної структури ресурсного потенціалу регіону;
- транзитний потенціал регіону й умови його використання;
- розташування територій з функціями так званих локомотивів регіонального розвитку, точок і полюсів росту, комунікаційної забезпеченості їх дифузії на навколишні території;
- перспективи виробничого комплексного утворення й економічної кластеризації;
- перспективи формування місцевих ринків [4].

У процесі територіальної диференціації на основі транспортно-економічного районування залежно від особливостей регіону можуть бути виділені РТС декількох таксономічних рівнів з урахуванням сформованого стану й перспектив формування їх транспортної мережі в контексті соціально-економічної реформи системи бюджетного планування необхідний перехід від традиційної схеми планування витрат у дорожній галузі до бюджетування, орієнтованого на кінцеві результати (табл. 1).

На відміну від існуючої системи управління, заснованої на річному плануванні, фінансуванні дорожнього господарства на базі індексації минулих видатків і контролі витрат, впровадження нових механізмів і технологій управління дорожнім господарством дозволить перейти до принципово нової системи управління, спрямованої на досягнення кінцевих результатів, за рахунок:

— визначення основних цільових показників удосконалювання й розвитку дорожньої мережі виходячи із пріоритетів соціально-економічного розвитку країни й інтересів користувачів;

— планування обсягів дорожніх робіт, необхідних для досягнення цільових показників, на основі використання комплексного підходу, що враховує державні, суспільні й приватні інтереси й об'єднання зусиль, що забезпечує на цій основі можливості, і ресурсів для досягнення кінцевих результатів;

— фінансування дорожніх робіт відповідно до зобов'язань по досягненню цільових показників, об'єднання державних і приватних ресурсів, концентрації їх на пріоритетних проектах розвитку дорожньої мережі;

— впровадження механізмів контролю й ефективності результатів діяльності дорожніх організацій.

Розвиток і утримання мережі автомобільних доріг повинні розглядатися як важлива частина державної регіональної політики, що забезпечує вирішення її соціальних і економічних завдань за допомогою вирівнювання умов розвитку господарської діяльності, підвищення доступності й залучення у використання різноманітних ресурсів регіону. Вирівнювання ж умов регіонального розвитку значною мірою досягається за допомогою вирівнювання рівнів дорожньої забезпеченості регіонів країни з урахуванням особливостей територіальної організації їх економіки й систем розселення.

Незважаючи на розвиток ринкових відносин в економіці України, останні в сфері автотранспорту проявляються ще далеко не повною мірою.

Це зв'язано з наступними обставинами:

— автомобільні дороги загального користування відносяться до державної й муніципальної власності, тому відповідальність за їх функціонування й розвиток несуть органи влади відповідних рівнів;

— у галузі відсутній механізм "зворотного зв'язку", тому що користувачі автомобільних доріг не можуть впливати на якість послуг, надаваних дорожнім господарством, і оцінку діяльності органів управління;

— система планування, фінансування й виконання дорожніх робіт не орієнтована на задоволення потреб користувача, на досягнення високих транспортно-експлуатаційних показників дорожньої мережі, а спрямована на освоєння виділених ресурсів, найчастіше без проведення належного контролю їх ефективного використання;

— користувачі автомобільних доріг прямо не оплачують їх власникам плату за проїзд, тому не працює принцип ринкової економіки, що визначає відповідність попиту та пропозиції;

— немає безпосереднього фінансового впливу користувача на забезпечувану дорожньою галузю якість надаваних послуг, тобто на забезпечення споживчих властивостей дороги (технічні й транспортно-експлуатаційні параметри дороги).

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, у результаті планування й фінансування галузі орієнтоване не стільки на задоволення вимог споживачів, скільки на досягнення внутрішньогалузевих об'ємних показників і освоєння виділених фінансових ресурсів. Внаслідок цього, в умовах відсутності достовірних і регулярно обновлюваних даних про транспортно-експлуатаційний стан дорожньої мережі, інтенсивність руху транспортних засобів та ін., формування програми дорожніх робіт на перспективний період найчастіше будується на основі сформованих раніше тенденцій. При цьому всі керуючі впливи на дорожню мережу (види й обсяги робіт, адресна прив'язка й по кожному об'єкту) визначаються рішеннями державних і муніципальних органів управління автомобільними дорогами, тому ефективність використання бюджетних коштів повністю залежать від кваліфікації чиновників.

Сформовану ситуацію багато в чому обумовили недоліки діючої системи фінансування автомобільних доріг. До найбільш істотних недоліків, що роблять негативний вплив на стан і розвиток дорожньої мережі, варто віднести

— недостатні — істотно нижче мінімально необхідного рівня — обсяги фінансування експлуатації автомобільних доріг;

— відсутність закріплених джерел фінансування дорожнього господарства;

Таблиця 1. Розходження в методах бюджетного планування витрат у дорожній галузі

Принципи бюджетного планування, використовувані при традиційному підході	Принципи бюджетного планування, орієнтовані на кінцеві результати
цільове використання коштів відповідно до плану	цільове використання коштів відповідно до плану, цілей, завдань й результатів
річний горизонт планування	середньостроковий горизонт планування (3-5 років)
індексація минулих видатків	конкуренція програм
пріоритет функціональної й детальної економічної класифікації	пріоритет відомчої (програмної) і укрупненої економічної класифікації
контроль витрат	контроль (моніторинг) результатів
відсутність методик і процедур оцінки ефективності	моніторинг ефективності

— неефективність існуючої системи планування через визначення фінансування дорожнього господарства регіонів на основі принципу "від досягнутого" виходячи з бази попереднього року;

— переривчастість фінансування дорожніх робіт у рамках бюджетного циклу;

— неможливість використання механізмів амортизації для нагромадження коштів на ремонт і реконструкцію дорожньої мережі через її мінімальну залишкову вартість.

В умовах недостачі бюджетних коштів гостро постає питання залучення недержавних джерел фінансування. Підвищення інвестиційної привабливості дорожнього господарства — один з важливих напрямів дорожньої політики й на державному, і на регіональному рівнях.

Література:

1. Глогусь О. Логістика: навч. посібник / Глогусь О. — Тернопіль: Економічна думка, 1998. — 166 с.
2. Голоцван Л. Критерии эффективности логистики / Л. Голоцван // Дистрибуция и логистика. — 2007. — № 4 (11). — С. 8—14.
3. Дмеиденко В.В. Логістичне забезпечення інноваційного розвитку промислового виробництва / В.В. Демиденко // Економіка та держава. — 2006. — № 2. — С. 49—52.
4. Змиев Е.И. Транспортная логистика на предприятии: мнения экспертов по ключевым вопросам / Е.И. Змиев // Логистика: проблемы и решения. — 2008. — № 1. — С. 16—19.

References:

1. Hlohus, O. (1998), "Formation of regional transport logistics systems under spatial economic transformation", Economic thought, p. 166.
  2. Golotsvan, L. (2007), "Formation of regional transport logistics systems under spatial economic transformation", Distribution and Logistics, vol. 4, no. 11, pp. 8—14.
  3. Dmeydenko, V.V. (2006), "Formation of regional transport logistics systems under spatial economic transformation", Economy and the State, vol. 2, pp. 49—52.
  4. Zmiev, E.I. (2008), "Formation of regional transport logistics systems under spatial economic transformation", Logistics: Problems and Solutions, vol. 1, pp. 16—19.
- Стаття надійшла до редакції 11.08.2015 р.

УДК 657.421:631.162

В. Є. Скоцик,
к. с.-г. н.,
Л. М. Сатир,
д. е. н., доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РЕМОНТНО-ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

V. Skotsyk,
candidate of agricultural sciences,
L. Satyr,
Ph. D, Associate Professor,
Bila Tserkva national agrarian university

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC BASES OF FORMATION OF REPAIR AND MAINTENANCE OF AGRICULTURAL MACHINERY

У статті здійснено дослідження сервісного обслуговування технічних засобів, які знаходяться у користуванні сільськогосподарських підприємств Київської області. Встановлено, що нині більшість господарств корпоративного сектору аграрної економіки здійснюють основні види ремонтів власними силами в непристосованих приміщеннях, що негативно відображається на їх якості. З'ясовано, що зв'язку з використанням імпоротної техніки вимагає розвитку спеціалізованих підприємств з надання послуг по сервісному обслуговуванню та проведенню всіх видів ремонтів. Суттєвий вплив на ефективність функціонування сервісних підприємств має рівень підготовки спеціалістів, які працюють в них. Доведено, що нераціональне використання праці інженерів призводить не тільки до економічних і соціальних втрат, але й до погіршення морального потенціалу фахівців інженерно-технічних професій.

Запропоновано напрями розвитку підприємств технічного сервісу, які базуються на основі державно-приватно-партнерства.

The research service of technological measures that are used by agricultural enterprises of Kyiv region is described in the article. It is found that now most corporate farms engaged in agricultural economics major types of repairs by themselves in unsuitable premises a negative impact on their quality. It was found that due to the use of imported technology requires specialized companies to provide services in service and carrying out all kinds of repairs. Significant impact on the efficiency of the service companies have the level of training of specialists who work in them. It is proved that irrational use of work engineers not only leads to economic and social losses, but also to the deterioration of moral potential of engineers and technical professionals.

Proposed areas of technical service businesses that are based on public-private partnership.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, технічні засоби, сервісні підприємства, ремонт.

Key words: farms, hardware, service companies and repair.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток сільського господарства в умовах ринкової економіки на основі інновацій супроводжується зміною форм організації інженерно-технічного обслуговування виробництва та матеріально-технічної бази інженерних підприємств. Роль і значення інженерно-технічного обслуговування вимагає більш пильної уваги до цієї сфери діяльності, оскільки від неї за-

лежать трудомісткість, якість і собівартість механізованих робіт.

Із розвитком ринкового середовища відносно у сфері технічного сервісу трансформувалися із планово-розподільчої системи до ринку відповідних товарів і послуг. Специфіка нинішньої ситуації полягає у відсутності реально вираженого платоспроможного попиту на послуги технічного сервісу за досить значної потреби в них.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання аналізу матеріально-технічного забезпечення висвітлено в працях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, а саме: Білоуська Я.К., Більського В.Г., Бузовського Е.А., Грицишина М.І., Дороша І.Й., Доля В.Т., Кононенко М.П., Денисенка П.А., Мельника С.І., Олійника О.В., Петрова В.М., Підлісецького Г.М., Питульки В.О., Саблука П.Т., Ситника В.П., Шебаніна В.С. та ін. Проте недостатньо дослідженим залишилися особливості організації сервісного обслуговування у сільськогосподарських підприємствах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Здійснити оцінку сучасного стану сервісного обслуговування сільськогосподарських підприємств та запропонувати шляхи по його покращенню.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідженням встановлено, що основний обсяг ремонтних робіт (до 90%) господарствами Київської області виконується власними силами без застосування спеціалізованого устаткування, оснащення, необхідних матеріалів, за дефіциту якісних запасних частин за рахунок перебирання зношених деталей із списаних машин. Однак цей резерв себе вже вичерпав, про що свідчить припинення списання машин, стабілізація їх кількості та збільшення обсягів ремонтних робіт.

Як свідчать результати дослідження, господарства корпоративного сектору досліджуваної області, які експлуатують сільськогосподарську техніку імпортного виробництва, користуються послугами спеціалізованих підприємств агротехнічного сервісу. Ця обставина спонукає до виникнення нових, відносно невеликих виробничих структур технічного сервісу, що спеціалізуються на виконанні окремих видів ремонтних робіт і користування послугами ремонту техніки на базі промислових підприємств. На ремонтних заводах та інших підприємствах створюються спеціалізовані дільниці з ремонту однотипних вузлів і агрегатів машин різних марок.

Проведені дослідження дали змогу встановити, що ключовою ланкою технічного сервісу є система технічного обслуговування і ремонту (ТОР), спрямована на підтримання техніки в працездатному стані, забезпечення високого ступеня технічної готовності МТП до проведення сільськогосподарських робіт, зниження частки приведених витрат у собівартості виробленої продукції (табл. 1).

Виконане нами групування сільськогосподарських підприємств засвідчило, що при збільшенні частки витрат на придбання запасних частин у структурі загальних витрат на виробництво продукції рослинництва — виявляється позитивний вплив до підвищення основних показників ефективності господарської діяльності. Це свідчить про високий рівень окупності здійснених витрат на придбання запасних частин і використання сільськогосподарської техніки в технологічному процесі.

Як доводить практика функціонування сільськогосподарських підприємств Київської області, якісний ремонт техніки можливий лише на основі застосування сучасних технологій і засобів. Нині підприємства і служби системи технічного сервісу оснащені ремонтно-технологічним обладнанням, яке було призначене в основному для вузькоспеціалізованого виробництва з великою програмою ремонту, і його застосування як економічно, так і технологічно здебільшого невиправдане. Через невідповідність сучасним вимогам рівня оснащеності ремонтно-технологічним обладнанням втрачається якість ремонту, збільшуються витрати запасних частин і затрат праці [1, с. 70]. Крім того, суттєво скоротилася кількість суб'єктів господарювання, які надають послуги у сфері технічного обслуговування сільськогосподарської техніки.

На сучасному етапі розвитку сільського господарства ремонтно-обслуговуючу базу слід розглядати як єдиний комплекс, що вирішує завдання підтримки й відновлення працездатності та справності машин і обладнання. Розвиток його має бути безперервним, з урахуванням рівня матеріально-технічної бази сільського господарства і найбільш активної її частини — машинно-тракторного парку.

Система сервісного обслуговування і ремонту машинно-тракторного парку розвивається в Київській області шляхом концентрації і спеціалізації на основі створення ремонтних підприємств і виробничих підрозділів з відновлення деталей, вузлів, агрегатів, двигунів, ремонту сільськогосподарської техніки. Ремонтні підприємства, підрозділи і служби технічного сервісу відокремилися від ремонтних підприємств, що спеціалізуються на ремонті сільськогосподарської техніки. Такий напрям розвитку відповідає вимогам науково-технічного прогресу в ремонтному виробництві.

Складовими елементами ремонтно-обслуговуючої бази сільськогосподарського виробництва є матеріально-технічні засоби ремонтного призначення, розробка відповідної техно-

Таблиця 1. Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем витрат на запасні частини в структурі загальних витрат, %

Групи за часткою витрат на запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту в загальних витратах, %	Кількість господарств у групі	Площа с.-г. угідь, га	Одержано грн./га ріллі			Рентабельність, %	Структура товарної продукції рослинництва, %						Урожайність, ц/га			
			валової продукції	виручки	прибутку		Усього	у тому числі					пшениця	кукурудза	сояшник	
								зернові	пшениця	кукурудза	сояшник	цукрові буряки				інша продукція рослинництва
До 2	77	1498	12,2	8,5	1,3	17,3	100	46,4	15,2	27,3	5,6	3,0	45,0	45,5	72,3	25,6
2,1-4	82	1826	7,9	6,6	1,4	27,1	100	69,9	14,2	48,4	11,4	2,5	16,2	44,2	60,0	23,5
4,1-6	81	3496	5,6	8,2	1,9	30,9	100	70,2	15,4	51,2	14,4	2,0	13,4	47,8	68,9	26,0
6,1-8	64	2334	3,1	7,4	1,3	21,4	100	65,2	15,0	45,2	13,2	0,8	20,8	44,2	65,5	25,5
8,1-10	46	1812	5,0	6,4	1,4	27,8	100	54,8	14,9	27,6	15,1	4,4	25,7	42,9	54,9	27,1
10,1-20	61	2119	3,1	5,3	1,7	46,4	100	63,0	23,9	33,5	12,5	4,6	19,9	39,5	74,8	26,8
Більше 20	14	1422	17,2	5,6	1,5	37,9	100	56,8	17,2	26,3	10,4	2,9	29,9	43,8	72,0	28,1
Усього	425	2189	6,2	7,3	1,6	27,7	100	63,6	16,0	42,2	12,3	2,5	21,6	44,6	66,8	25,7

логії та науково обгрунтованої системи організації виробництва в ремонтних підприємствах [2, с. 33]. Ремонтно-обслуговуюча база господарств включає в себе спеціалізовані ремонтні майстерні та заводи технічного сервісу сільськогосподарської техніки, ремонтні майстерні, пункти технічного обслуговування, гаражі для автомобілів, машинні двори, пересувні засоби технічного обслуговування та ремонту машин господарств.

Технічний сервіс на рівні сільськогосподарських підприємств передбачає організацію ефективного використання, зберігання, обслуговування та ремонту техніки. Як свідчать результати проведеного нами обстеження сільськогосподарських підприємств, 4 (20%) із них мають власні спеціалізовані ремонтні бази, а 16 (80%) — ремонтні майстерні, що дає змогу виконувати поточний ремонт, а в 5 суб'єктах господарювання — капітальний. Слід зазначити, що в 14 обстежених господарствах проводять ремонти в обладнаних приміщеннях. Проте виявлено низький рівень забезпечення відповідними спеціалістами з ремонту технічних засобів, оскільки у більшості господарств відсутні посади інженерів-механіків. Дослідження переконують, що в оглядовій перспективі основний обсяг робіт з технічного обслуговування і ремонту техніки буде, як і в нинішніх умовах, виконуватися безпосередньо на місці її експлуатації у споживача силами спеціалізованих груп ремонтників за участю механізаторів. Залежно від виробничих можливостей бази сільськогосподарських підприємств вони здатні виконувати 50—80% від загального обсягу ремонтно-обслуговуючих робіт.

Нині, як свідчать результати анкетного опитування керівників підрозділів і фахівців інженерно-технічних служб сільськогосподарських підприємств Київської області, тільки 43% дипломованих інженерів визнали свою роботу як таку, що відповідає вимогам набутої кваліфікації. Основна частина респондентів вважає, що вони найняті з метою забезпечення підтримки техніки в режимі експлуатації та здійснення організаційно-управлінської діяльності. Так, 38% інженерів (головні інженери-механіки та енергетики, завідувачі МТП) виконують роботу організаторів і керівників, 46% зайняті безпосередньо експлуатацією технічних систем. Отже, орієнтація інженерів на участь з іншими фахівцями в розробці прогресивних технологій з запровадження нової техніки, комплексної механізації та автоматизації робочих процесів характерна для невеликої кількості фахівців, хоча значна їх частина виявляє підвищену увагу до розв'язання складних інженерно-технічних завдань.

Таким чином, нераціональне використання праці інженерів призводить не тільки до економічних і соціальних втрат, але й до погіршення морального потенціалу фахівців інженерно-технічних професій.

За результатами дослідження, витрати часу на складання планів-графіків технічного обслуговування машин і механізмів, а також організацію робіт з їх виконання у структурі робочого дня у інженерів з експлуатації машинно-тракторного парку становлять 7%, інженерів з механізації тваринництва — 10, завідувачів автогаражами — 9%. Однак на організацію робіт з усунення аварійних відмов сільськогосподарської техніки фахівці витрачають в серед-

ньому 22—24% робочого часу. Це свідчить про те, що в більшості сільськогосподарських підприємстві недостатньо добре налагоджена планово-попереджувальна система технічного обслуговування, яка має забезпечити високу працездатність машин і скоротити до мінімуму їх простої через аварійні відмови.

Система матеріально-технічного постачання сільськогосподарських підприємств, що склалася в нинішніх умовах, призводить до того, що інженерно-технічні працівники витрачають на пошук і доставку запасних частин, ремонтних матеріалів у середньому п'яту частину свого часу, а в окремі дні головні інженери, завідувачі автогаражами, автомеханіки, механіки відділень і бригадири тракторних бригад — до 50—55% часу. Невиправдано мало часу (10,5%) відводиться інженерно-технічними працівниками планово-організаційній роботі.

Анкетне опитування показало, що економічним аналізом роботи підрозділів інженерно-технічної служби регулярно займаються тільки 28% головних інженерів, 46 — інколи і 26% — не займаються зовсім. Працюючи по 9—11 год. на день, 78% фахівців інженерної служби витрачають щодня на читання науково-технічної і спеціальної літератури до 30 хв, не ознайомлюючись із досягненнями в області техніки, прогресивними формами організації праці, виробництва й управління.

У нинішніх умовах істотно змінюються завдання інженерно-технічних підрозділів на рівні господарств. Тому формування системи інженерно-технічного обслуговування виробництва повинно впливати з логіки ринкових перетворень, набувати системного характеру і визначати величину попиту на технічні послуги [3, с. 156].

Діяльність інженерно-технічних працівників передбачає здійснення управління механізованими видами робіт. При цьому управлінський вплив передбачає вироблення і прийняття техніко-технологічних, організаційних і соціально-економічних рішень, спрямованих на забезпечення узгоджених дій інженерів і техніків стосовно до окремого підрозділу (бригади, механізованого загону або в цілому інженерної служби).

Механізм управління інженерно-технічним обслуговуванням виробництва в сільськогосподарських підприємствах розглядається як сукупність функцій, форм, методів і стимулів, спрямованих на досягнення результативної роботи інженерних підрозділів, удосконалення організаційних форм і структур управління,

розвиток самоуправління та творчої активності в колективах механізаторів, водіїв і ремонтних робітників.

Під впливом технічного прогресу та глобалізації економіки формуються якісно нові вимоги до забезпечення виробництва, що стосується не тільки безпосередніх виробників, але і працівників, зайнятих технологічною підготовкою й обслуговуванням виробництва, його організацією і управлінням [4, с. 302]. Дослідження показали, що у більшості сільськогосподарських підприємств інженерно-технічна служба залишається організаційно незавершеною і за оптимізації складу та чисельності її підрозділів, побудови організаційної структури та структури управління, впровадження досконалих систем праці механізаторів, водіїв і ремонтних робітників, а також розробки напрямів підвищення ефективності праці сільських інженерів, що пояснює наявність низки невирішених питань.

Аналіз роботи технічних майстерень у вітчизняній практиці з обслуговування машинно-тракторного парку показав, що вони є ефективною формою агротехсервісу, значно скорочують витрати на підтримання машин у працездатному стані. Економічне обґрунтування раціональної ремонтної мережі передбачає встановлення таких розмірів ремонтних заводів і спеціалізованих майстерень та їх розміщення на території досліджуваної області, які повинні забезпечити запити товаровиробників за найменших витрат на одиницю ремонту.

Ринкові відносини вимагають створення конкурентного середовища виробників ремонтних послуг, що значною мірою знижує відпускні ціни, підвищує якість ремонту машин, їхніх вузлів та агрегатів. У сучасних умовах збільшення існуючих ремонтних підприємств наближає їх до сільськогосподарських товаровиробників, дозволяє останнім вибирати ті з них, які задовольняють їхні запити та потреби в технічних послугах. Першочергове значення при виборі найбільш вигідних і економічних напрямів спеціалізації та концентрації ремонту має зниження собівартості продукції, підвищення ефективності капітальних вкладень, забезпечення найбільшого приросту обсягів ремонтної продукції на кожну витрачену гривню капітальних вкладень, скорочення термінів їх окупності [5, с. 85].

Як свідчать результати дослідження, великі ремонтні підприємства порівняно із середніми і невеликими постають перед певними складнощами, а саме: перевезення на відносно далекій відстані ремонтних об'єктів, запасних частин,

матеріалів, що збільшує транспортні витрати; обмеження можливостей рівномірного розміщення підприємств по сільськогосподарських районах області та велика віддаленість сільськогосподарських товаровиробників від виробників послуг.

Реконструкція районних майстерень агро-сервісного обслуговування з їх більш простим технічним забезпеченням та організацією, стислими термінами переоснащення, незначною кількістю сучасного обладнання й невеликими обсягами основних засобів є цілком економічно виправданою і доцільною.

Маючи спеціальне обладнання і професійні кадри, районні сервісні підприємства можуть виконувати на високому рівні такі роботи, які не під силу багатьом господарствам. Зважаючи на своє розташування, вони відіграють важливу роль у всій системі агротехнічного сервісу, виконуючи при цьому основні функції: вивчення попиту та реклама нової техніки, навчання механізаторів експлуатації нових машин, підвищення їхньої кваліфікації; забезпечення господарств усіма засобами механізації, запасними частинами та ремонтно-експлуатаційними матеріалами; організація діагностування, доскладання і доставка машин у господарство, наладка і запуск в експлуатацію складних машин та обладнання; виконання робіт, пов'язаних із застосуванням спеціальної техніки та обладнання; організація пунктів прокату спеціальної сільськогосподарської техніки (дорогої, короткочасного використання); купівля у господарств старої зношеної техніки, розбирання, дефектація, ремонт і подальша вільний продаж з гарантією за договірними цінами деталей, вузлів, агрегатів або повнокомплектних машин будь-яким покупцям; виготовлення нестандартного обладнання, металоконструкцій і засобів малої механізації; виробництво товарів народного споживання і надання послуг населенню, включаючи ремонт легкових автомобілів, малогабаритної та іншої техніки, що знаходиться в селянських господарствах та особистому користуванні громадян; технічне обслуговування і поточний ремонт найбільш складної техніки, наприклад, ТО-3 тракторів К-701, МТЗ-1522, МТЗ-2522 тощо, обслуговування і ремонт електронного устаткування, гідравлічних пристроїв високого тиску, автомобілів, устаткування тваринницьких ферм за допомогою пересувних засобів; ремонт найбільш складною техніки, вузлів і агрегатів за замовленням господарств як власними силами, так і шляхом доставки їх на спеціалізовані ремонтні підприємства третього рівня з видачею замовнику готових виробів з обмінного фонду.

Залежно від виробничих можливостей районні сервісні підприємства можуть надавати послуги в розмірі 10—30% від загальних обсягів виконання найбільш складних ремонтно-обслуговуючих робіт.

Спираючись на результати дослідження, вважаємо, що нині доцільно забезпечити розширення сфери діяльності ремонтних підприємств третього рівня.

Подальший науково-технічний прогрес у сфері централізованого ремонту агрегатів і машин передбачає підвищення якості виконуваних робіт на основі інтенсифікації виробництва та впровадження нових технологічних процесів; розвиток прямих виробничих зв'язків із заводами-виробниками техніки; створення спільних фірмових ремонтних підприємств; застосування сучасного металообробного та контрольно-випробувального обладнання; всебічний розвиток методів і засобів відновлення деталей із використанням інноваційних технологій, плазмової та лазерної техніки та ін.

Спеціалізовані ремонтні підприємства повинні забезпечити виконання 10—20% ремонтних робіт високої технологічної складності, від загальних обсягів, по всій системі технічного сервісу МТП сільськогосподарських підприємств.

Для захисту інтересів товаровиробників доцільно створити незалежну систему оцінки (сертифікації) якості технічного сервісу, яка на початковому етапі буде фінансуватися органами державного управління або міжгосподарськими асоціаціями споживачів послуг. Основною функцією інженерних служб спеціалізованих ремонтних підприємств має бути забезпечення високої якості відремонтованої техніки, щоб вона була безвідмовною у роботі і мала ресурс на рівні нової техніки, зниження собівартості ремонтних робіт до нормативних значень.

Важливий напрям ресурсозбереження є централізоване відновлення деталей за допомогою новітніх методів і засобів, в основному на спеціалізованих підприємствах із забезпеченням ресурсу відновлених деталей не менш, ніж нових. При цьому собівартість відновлення становить 30—50% і зазвичай не перевищує 60—70% від цін нових деталей, а порівняно з виготовленням скорочує витрати металу в 20—30 разів.

Запропонована спеціалізація ремонтної мережі, куди входять спеціалізовані майстерні, дозволить звільнити заводи, а також майстерні сільськогосподарських підприємств від невластивих їм функцій ремонту машин, вузлів і а-

регатів або відновлення деталей дрібними партиями і сприятиме спеціалізації великого та дрібного виробництва. Спеціалізація ремонту, використання розгалуженої мережі ремонтних підприємств агротехнічного сервісу з відповідним переобладнанням дозволяють наблизити сферу технічного сервісу до споживача, найбільш повно та якісно задовольняти в ринкових умовах різноманітний попит товаровиробників на технічні послуги і забезпечити отримання економічного ефекту.

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі результатів дослідження визначено такі основні напрями подальшого вдосконалення організації системи технічного сервісу на сучасному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва: обов'язкова участь заводів-виготовлювачів у виконанні всього комплексу робіт технічного сервісу для повного і своєчасного задоволення потреб товаровиробників у всіх галузях АПК; оптимізація розміщення мережі підприємств і виробництв технічного сервісу з метою протидії монополізму в цій сфері; удосконалення організаційних форм і технологій виконання ремонту та технічного обслуговування машин для забезпечення надійної та ефективної їх роботи; створення прокатних пунктів, ефективне функціонування спеціалізованих механізованих формувань щодо виконання сільськогосподарських робіт; створення умов сільськогосподарським товаровиробникам для вільного вибору виконавців ремонтно-обслуговуючих робіт за рахунок розвитку ринку послуг, конкуренції в діяльності ремонтно-обслуговуючих підприємств і виробництв усіх рівнів; приведення у відповідність з попитом на послуги структури діючих потужностей ремонтно-обслуговуючої бази сільського господарства, включаючи виготовлення деталей, впровадження досягнень науково-технічного прогресу з урахуванням технічної, економічної та соціальної політики в ринкових умовах господарювання; надання послуг споживачам засобів механізації з метою продовження терміну служби машин, придбання їх у користувачів після терміну експлуатації, відновлення та реалізації на вторинному ринку за пільговими цінами з гарантією; своєчасне забезпечення споживачів запасними частинами, відновленими вузлами та агрегатами; поглиблення кооперації між ремонтно-обслуговуючими підприємствами і заводами-виробниками машин; розвиток нових організаційних форм надання послуг (міжгосподарських асоціацій з виробничо-технічного обслуговування, регіональних технічних центрів); застосування дилерської моделі в наданні послуг споживачам.

Література:

1. Кононенко М.П. Техніко-технологічні напрями підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва / М.П. Кононенко / Економіка АПК. — 2008. — №8. — С. 67—74.
2. Баскакова Н.Т. Концептуальні підходи к вибору варианта воспроизводства сельскохозяйственной техники / Н.Т. Баскакова // Экономический анализ: теория и практика. — 2009. — № 8. — С. 29—38.
3. Ежевский А.А. Тенденции машинно-технологической модернизации сельского хозяйства / А.А. Ежевский, В.И. Черноиванов, В.Ф. Федоренко. — М.: ФГНУ "Росинформротех", 2010. — 289 с.
4. Непочатенко А.В. Створення кооперативних МТС — шлях до підвищення ефективного використання техніки в сільськогосподарських підприємствах України / А.В. Непочатенко // Економіка: проблеми управління регіональним економічним і соціальним розвитком: зб. наук. праць. — Рівне: УДУВГП, 2004. — Вип. 2 (26). — Ч. II. — С. 300—304.
5. Підлісецький Г.М. Економічні проблеми технічного забезпечення сільського господарства / Г.М. Підлісецький, В.Л. Товстопят // Економіка України. 2008. — № 11. — С. 81—87.

References:

1. Kononenko, M.P. (2008), "Technical and technological ways of increasing the efficiency of crop production", *Ekonomika APK*, vol. 8, pp. 67—74.
  2. Baskakova, N.T. (2009), "Conceptual approaches to the choice of options reproduction of agricultural machinery", *Ekonomycheskyj analiz: teoriya y praktyka*, vol. 8, pp. 29—38.
  3. Ezhevskiy, A.A. Chernoyvanov, V.Y. and Fedorenko, V.F. (2010), *Tendentsyy mashynno-tekhnolohycheskoj modernyzatsyy sel'skoho khoziazjstva* [Trends machine and technological modernization of agricultural sector], *Rosynformahrotekh*, Moscow, Russia.
  4. Nepochatenko, A. V. (2004), "Creating a cooperative MTS — a way to increase the effective use of technology in the agricultural enterprises of Ukraine", *Ekonomika: problemy upravlinnia rehional'nyh ekonomichnym i sotsial'nyh rozvytkom*, vol. 2 (26), no. II, pp. 300—304.
  5. Pidlisets'kyj, H.M. and Tovstopyat, V.L. (2008), "Economic problems of logistics agriculture", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 81—87.
- Стаття надійшла до редакції 11.08.2015 р.*

УДК 338.28: 336.77

Т. В. Пуліна,

д. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

О. В. Коротунова,

к. т. н., доцент, доцент кафедри прикладної математики,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

Д. С. Адриковський,

магістрант кафедри менеджменту,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

T. Pulina,

Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
professor of Department of management. Zaporozhye national technical university (Zaporizhzhya)

O. Korotunova,

Candidate of Engineering Sciences, Associate Professor, Associate Professor
at the Department of Applied Mathematics Zaporizhzhya National Technical University (Zaporizhzhya)

D. Adrikovsky,

the undergraduate of Department of management. Zaporozhye national technical university (Zaporizhzhya)

DETERMINATION OF THE INTEGRAL INDEX OF INNOVATIVE ACTIVITY OF THE METALLURGICAL COMPLEX OF ZAPOROZHYE REGION

Досліджено показники інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону та України. Здійснено оцінку інноваційного потенціалу підприємств металургійної галузі Запорізького регіону та України. Запропоновано методичний підхід щодо визначення інноваційної активності підприємств металургійної галузі на основі інтегрального показника та заходи щодо активізації їх інноваційної діяльності.

Запропоновано інноваційну активність підприємств оцінювати за інтегральним показником, який є узагальненою функцією корисності. Встановлено, що середні значення інтегрального показника інноваційної активності підприємств Запорізького регіону і України упродовж 2007—2013 рр. становлять 0,75 і 0,73. Це свідчить про "добру" здатність і готовність економічних систем підприємств Запорізького регіону і України здійснювати ефективну інноваційну діяльність.

За результатами досліджень розраховано інтегральний показник для оцінювання інноваційної активності підприємств металургійного комплексу України та Запорізького регіону в 2007—2013 рр. з застосуванням узагальненої функції корисності. Встановлено, що середнє значення цього показника для металургійного комплексу України становить 0,60, а регіону 0,66. Це свідчить про задовільну і добру здатність металургійного комплексу України і регіону до ефективної інноваційної діяльності.

Were researched indicators of innovation activity of the metallurgical enterprises of Zaporizhzhya region and Ukraine. Was made an estimation of innovative potential of the metallurgical industry Zaporizhzhya region and Ukraine. Were proposed the methodical approach to determination of the innovative activity of the metallurgical industry enterprises on the basis of integral indicator and measures to stirring up their innovation.

An innovative activity of the enterprises was proposed to estimate by an integral index, which is a generalized utility function. It was established that the average value of the integral index of innovation in the enterprises of Zaporizhzhya region and Ukraine since 2007 to 2013 are 0.75 and 0.73. This indicates "good" ability and willingness of the economic systems of the enterprises of Zaporizhzhya region and Ukraine to implement effective innovation.

According to the researches it was calculated the integral indicator of innovative activity of the metallurgical enterprises of Ukraine and Zaporozhye region in 2007 ... 2013, applying generalized utility function. It was established that the average value of this indicator for the metallurgical complex of Ukraine is 0.60 and for the region is 0.66. This indicates a satisfactory and good ability of the metallurgical complex of Ukraine and the region for effective innovative activities.

Ключові слова: металургійна промисловість, інноваційна активність, металургійний комплекс.
Key words: metallurgical industry, innovative activity, metallurgical complex.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Забезпечення сталого, ефективного, збалансованого і пропорційного розвитку мета-

лургійної промисловості є одним з головних завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає основною умовою не

Таблиця 1. Дані для розрахунку інтегрального показника інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону в 2007–2013 рр.

Вихідні дані	Роки						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість ІАП (N_{ia})	5	4	3	3	11	17	10
Кількість обстежених підприємств (N)	57	54	55	51	49	51	53
Витрати на НДДКР ІАП, млн грн. ($Z_{ндкр}$)	1	2	0,4	1,0	3,2	5,1	13,4
Обсяги реалізованої продукції металургійного комплексу, млн грн. (у фактичних цінах), млн грн. (Q_z)	18810,2	23119,8	15163,7	23079,1	28723,5	24974,4	23151,2
Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань ($r_{з вид}$)	1	12	14	12	47	59	34
Впроваджено нових технологічних процесів (H_m)	5	9	10	12	28	45	45
Загальна величина інноваційних витрат, млн грн. ($D_{об}$)	49,1	21,2	28,9	3,5	294,8	11,3	22,0
Кількість найманих працівників за видами промислової діяльності, тис. осіб (P)	50,0	47,5	41,9	41,3	39,9	39,6	36,7
Обсяг відвантаженої інноваційної продукції, млн грн. (V_n)	867,5	365,7	231,8	804,9	1137,1	259,4	380,1

кальні трансформації, що відбуваються в економіці України, зумовлюють необхідність максимального використання всіх резервів підвищення ефективності розвитку металургійної промисловості як на державному так і на регіональному рівнях.

Тому досягнення стратегічної мети розвитку підприємств металургійної промисловості Запорізького регіону можливо тільки за умови активізації їх інноваційно-інвестиційної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

тільки для задоволення потреб внутрішнього ринку металопродукції, але й розвитку потужного експортного потенціалу. Водночас, ради-

Дослідженням стану інноваційного розвитку промисловості і окремих регіонів України присвячено велику кількість досліджень, серед

Таблиця 2. Розрахунок показників інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону за 2007–2013 рр.

Критерії оцінки	Показники інноваційної активності підприємств	Роки						
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Широта охоплення підприємств інноваційною діяльністю в регіоні	Питома вага ІАП в їх загальній кількості, % ($N_{ia} / N \cdot 100\%$)	8,77	7,41	5,45	5,88	22,45	33,33	18,87
	Питома вага обсягу відвантаженої інноваційної продукції у загальному обсягу промислової продукції, % ($V_n / Q_z \cdot 100\%$)	4,61	1,58	1,53	3,49	3,96	1,04	1,64
2. Діапазон розподілу видів і предметів інноваційної діяльності серед інноваційно активних підприємств	Середня кількість нових видів промислової продукції, яка припадає на одне ІАП ($r_{з вид} / N_{ia}$)	0,20	3,00	4,67	4,00	4,27	3,47	3,40
	Середня кількість нових технологій, яка припадає на одне ІАП (H_m / N_{ia})	1,00	2,25	3,33	4,00	2,55	2,65	4,50
3. Ступінь фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, які беруть участь у розробленні та впровадженні інновацій	Середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно активне підприємство, млн грн. ($D_{об} / N_{ia}$)	9,82	5,30	9,63	1,17	26,80	0,66	2,20
	Рівень забезпечення фінансуванням НДДКР, млн грн. ($Z_{ндкр} / N_{ia}$)	0,20	0,50	0,13	0,33	0,29	0,30	1,34

Таблиця 3. Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійної промисловості Запорізької області у 2007–2013 рр.

Роки	Од. виміру	Разом	У т.ч. за рахунок коштів					
			власних	державного бюджету	місцевого бюджету	вітчизняних інвесторів	кредитів	іноземних інвесторів
2007	тис. грн.	49150,7	49150,7	–	–	–	–	–
	% до загального обсягу.	100	100	–	–	–	–	–
2008	тис. грн.	21188,5	19287,5	–	–	1659,0	–	–
	% до загального обсягу.	100	91,03	–	–	8,07	–	–
2009	тис. грн.	28876,3	28876,3	–	–	–	–	–
	% до загального обсягу.	100	100	–	–	–	–	–
2010	тис. грн.	3503,7	3503,7	–	–	–	–	–
	% до загального обсягу.	100	100	–	–	–	–	–
2011	тис. грн.	294834,6	272289,9	–	–	–	22544,7	–
	% до загального обсягу.	100	92,4	–	–	–	7,6	–
2012	тис. грн.	11315,4	7606,6	–	–	–	3708,8	–
	% до загального обсягу.	100	67,2	–	–	–	37,3	–
2013	тис. грн.	22027,8	22027,8	–	–	–	–	–
	% до загального обсягу.	100	100	–	–	–	–	–

яких найбільш відомі наукові роботи О.Б. Жихор, Л.М. Матросової, А.В. Череп, Л.І. Федулової та ін. [1–4]. Але практично відсутні галузеві дослідження щодо інноваційної діяльності, в тому числі в металургійному комплексі України та Запорізького регіону.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування вибору інтегрального показника інноваційної активності металургійного комплексу Запорізького регіону.

ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сьогодні особливої актуальності набуває аналіз інноваційного розвитку металургійного комплексу Запорізької області. У реалізації інноваційних проектів підприємств металургійного комплексу області застосовують інтелектуальний потенціал наукових установ, а саме: Державного науково-дослідного та проєктного інституту титану та Українського державного науково-дослідного інституту спеціальних сталей, сплавів та феросплавів.

Дані для розрахунку інтегрального показника інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону в 2007–2013 рр. надано в таблиці 1 [6–9].

Результати аналізу інноваційної активності підприємств металургійного комплексу промисловості Запорізької області в 2003–2013 рр. свідчать про їх нестабільну та хаотичну інноваційну активність.

Взагалі можна зазначити, що, найбільш активну інноваційну діяльність підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону спостережено в 2011–2013 рр.

Так, з 2007 по 2010 рік зафіксовано значне падіння частки інноваційно активних підприємств з 8,77 у 2007 до 5,88% у 2010 році.

Розрахунок показників інноваційної активності підприємств металургійної промисловості Запорізького регіону надано в таблиці 2.

Однак з 2011 по 2012 рік спостережено значне зростання кількості інноваційно активних підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону, а саме: на 22,45 і 33,33% від кількості обстежених підприємств. У 2013 році зростання кількості інноваційно активних підприємств уповільнюється до 18,87 %.

Слід відмітити, що з 2007 по 2013 рік кількість нових технологічних процесів, які впроваджено на підприємствах металургійного комплексу Запорізької області, збільшилася з 5 у 2007 році до 45 у 2012–2013 рр. До того ж з 2010 по 2013 рік кількість маловідходних,

Таблиця 4. Розподіл обсягу витрат на фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійної промисловості Запорізького регіону за 2007–2013 рр.

Роки	Разом	У т.ч. витрати на				
		внутрішні НДР	придбання НДР	придбано машин, обладнання та програмного забезпечення	придбання інших зовнішніх знань	інші витрати
2007	49150,7	–	1537,1	35817,7	–	11783,9
2008	21188,5	–	–	12431,4	–	7949,8
2009	28876,3	–	418,7	28359,3	–	98,3
2010	3503,7	–	987,5	2382,5	–	133,7
2011	294834,6	1744,8	1458,7	397228,1	251900,0	3,0
2012	11315,4	–	5060,7	5800,4	117,6	336,7
2013	22027,8	2575,1	10791,8	8640,9	20,0	–

ресурсозберігаючих та безвідходних технологічних процесів збільшилася від 8 до 31.

Водночас з 2007 по 2011 рік на підприємствах металургійного комплексу Запорізької області зростає впровадження нової продукції з 1 в 2007 до 59 в 2012 році. Проте в 2013 році спостережено зменшення впроваджених у виробництво нових видів продукції до 34. При цьому варто зазначити, що за останні чотири роки серед нових видів продукції, які впроваджено на підприємствах металургійного комплексу Запорізької області, машини, устаткування, апарати та прилади становлять лише 2 найменування.

Обсяги реалізованої інноваційної продукції підприємствами металургійного комплексу Запорізької області щороку значно змінюються від мінімального 231,8 млн грн. або 0,2% в 2008 р. до максимального значення 1137,1 млн грн. або 8,8% в 2011 р. [6–9].

Водночас показано, що динаміка середньої кількості нових технологій, що приходиться на одне ІАП, є дуже нестабільною. Так, найбільший показник 4,50 спостережено в 2013, а найменший 1,0 у 2007 році.

Аналогічну тенденцію до нестабільності виявлено у показника середньої кількості но-

вих видів промислової продукції, що приходить на одне ІАП. Так, найбільший показник 4,67 встановлено в 2009, а найменший 3,4 у 2013 році.

Крім того, встановлено, що середній розмір інноваційних витрат на одне інноваційно активне підприємство значно змінюється від 0,66 до 26,8 млн грн. упродовж семи років.

Для подальшого оцінювання стану розвитку підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону проаналізовано ресурсну базу їх інноваційного розвитку з позиції фінансового забезпечення (табл. 3).

Встановлено, що особливостями фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійного комплексу Запорізької області з 2007 по 2013 рік є недостатня диверсифікація джерел фінансування їх діяльності, а саме: достатньо велика вага власних коштів. При цьому слід відмітити, що міська влада на сучасному етапі є неефективним інвестором, перш за все через замалу дохідну частину бюджету та необхідність першочергового вирішення соціальних і політичних завдань.

За даними таблиці 3 виходить, що з 2008 по 2013 рік іноземні інвестори не вкладали капітал у розвиток інноваційної діяльності під-

Таблиця 5. Натуральні значення показників інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону за 2007–2013 рр.

Рік	I_1 , %	I_2 , %	I_3 , од.	I_4 , од.	I_5 , тис. грн.	I_6 , млн грн.
2007	8,77	4,61	0,20	1,00	9,82	0,20
2008	7,41	1,58	3,00	2,25	5,30	0,50
2009	5,45	1,53	4,67	3,33	9,63	0,13
2010	5,88	3,49	4,00	4,00	1,17	0,33
2011	22,45	3,96	4,27	2,55	26,80	0,29
2012	33,33	1,04	3,47	2,65	0,66	0,30
2013	18,87	1,64	3,40	4,50	2,20	1,34

приємств. Низька зацікавленість іноземних інвесторів пояснюється недостатньо сприятливим інвестиційним кліматом Запорізької області.

Розподіл обсягу витрат на фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійної промисловості Запорізького регіону за 2007 по 2013 рік наведено у табл. 4.

За результатами аналізу даних табл. 4 виходить, що основна частина витрат на фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону спрямована на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Тільки в 2013 році спостережено значні витрати в кількості 10791,8 тис. грн. на придбання НДР.

Слід відмітити, що внутрішні НДР, які є важливим напрямком інноваційної діяльності, на протязі 2007—2010 рр. не фінансувалися. Це свідчить про відсутність науково-дослідної роботи за цей період. Проте в 2011 році на придбання НДР підприємствами галузі витрачено 1744,8 тис. грн. Водночас у 2013 році на внутрішні НДР підприємства витратили 2575,1 тис. грн.

За досліджуємих період виявлено коливання кількості підприємств, які впроваджують інновації. До того ж встановлено, що процес впровадження нових технологічних процесів та освоєння виробництва інноваційних видів продукції відбувається в хаотичному порядку.

Для визначення рівня інноваційної активності підприємств металургійної промисловості Запорізького регіону та України застосовано методику оцінки, яку запропоновано авторами [1; 2; 5].

Для визначення комплексної оцінки рівня інноваційної активності підприємств металургійної промисловості запропоновано використання інтегрального показника, що дозволяє визначити ранг інноваційної активності металургійного комплексу за роками (півріччями, кварталами). Як інтегральний показник ефективності використано узагальнену функцію корисності (або шкалу Харрінгтона) [1; 2].

В основі зазначеного показника міститься ідея перетворення натуральних значень кожного показника інноваційної активності (табл. 2) в безрозмірний вигляд Y_{r_i} (табл. 5) з наступним визначенням часткових функцій за шкалою Харрінгтона d_{r_i} (табл. 6) та інтегрального показника інноваційної активності металургійного комплексу D (табл. 7):

Таблиця 6. Визначення безрозмірного вигляду показників інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону за 2007—2013 рр.

Рік	Безрозмірний вигляд показників					
	Y_{r_1}	Y_{r_2}	Y_{r_3}	Y_{r_4}	Y_{r_5}	Y_{r_6}
2007	0,85	1,15	0,10	0,90	0,30	0,54
2008	0,72	0,40	1,53	2,02	0,16	1,36
2009	0,53	0,38	2,39	2,99	0,30	0,36
2010	0,57	0,87	2,05	3,59	0,04	0,91
2011	2,18	0,99	2,19	2,29	0,82	0,79
2012	3,23	0,26	1,77	2,38	0,02	0,82
2013	1,83	0,41	1,74	4,04	0,07	3,65

Таблиця 7. Розрахунок часткових функцій за 2007—2013 рр. металургійного комплексу Запорізького регіону

Рік	Часткова функція $d_{r_i} = e^{-e^{-Y_{r_i}}}$					
	d_{r_1}	d_{r_2}	d_{r_3}	d_{r_4}	d_{r_5}	d_{r_6}
2007	0,65	0,73	0,41	0,67	0,48	0,56
2008	0,61	0,51	0,81	0,88	0,43	0,77
2009	0,55	0,51	0,91	0,95	0,48	0,50
2010	0,57	0,66	0,88	0,97	0,38	0,67
2011	0,89	0,69	0,89	0,90	0,64	0,64
2012	0,96	0,46	0,84	0,91	0,38	0,64
2013	0,85	0,52	0,84	0,98	0,39	0,97

$$D = \sqrt[r]{\prod_{i=1}^r d_{r_i}}, d_{r_i} = e^{-e^{-Y_{r_i}}} \quad (1)$$

де r — число показників, які використовуються для оцінки інноваційної активності; d_{r_i} — часткова функція, яка визначена за шкалою

Таблиця 8. Інтегральні показники інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону та України в 2007...2013 рр.

Рік	Запорізького регіону		України	
	Int	Зміни до попереднього року	Int	Зміни до попереднього року
2007	0,57	0	0,72	0
2008	0,65	0,08	0,66	-0,06
2009	0,62	-0,03	0,58	-0,08
2010	0,66	0,04	0,53	-0,05
2011	0,77	0,11	0,48	-0,05
2012	0,66	-0,11	0,54	0,06
2013	0,72	0,06	0,60	0,06

Таблиця 9. Інтегральні показники інноваційної активності промислових підприємств України та Запорізького регіону в 2007—2013 рр.

Рік	Інтегральний показник інноваційної активності промислових підприємств			
	Запорізького регіону		України	
	<i>I_{пх}</i>	Зміни до попереднього року	<i>I_{пн}</i>	Зміни до попереднього року
2007	0,77	0	0,73	0
2008	0,8	0,03	0,75	0,02
2009	0,75	-0,05	0,72	-0,03
2010	0,78	0,03	0,71	-0,01
2011	0,8	0,02	0,74	0,03
2012	0,68	-0,12	0,72	-0,02
2013	0,68	0	0,71	-0,01

Харрінгтона; y_{ri} — показник інноваційної активності в безрозмірному вигляді.

Визначення безрозмірного вигляду показників інноваційної активності підприємств металургійної промисловості Запорізького регіону за 2007—2013 рр. наведено у таблиці 6.

Розрахунок часткових функцій за 2007—2013 рр. наведено у таблиці 7.

За шкалою оцінювання узагальненої функції корисності значення отриманих показників можуть змінюватися від 0 до 1. При цьому, якщо значення показника від 0 до 0,37 погане, від 0,37 до 0,63 задовільне, від 0,63 до 0,80 добре, від 0,80 до 1,0 відмінне значення.

Використовуючи узагальнену функцію корисності, розраховано інтегральні показники оцінювання інноваційної активності підприємств металургійного комплексу України та Запорізького регіону в 2007—2013 рр., які наведено в табл. 8 [6—10].

За даними таблиці 8 встановлено, що за сім років середнє значення інтегрального показника інноваційної активності металургійної промисловості регіону становить 0,66. Це свідчить про "добру" здатність та готовність економічної системи підприємств металургійної промисловості Запорізького регіону до ефективної інноваційної діяльності.

За результатами аналізу даних таблиці 8 виходить, що інтегральні показники оцінки інноваційної активності металургійного комплексу України в 2007—2013 рр., є дуже нестабільними і змінюються від 0,48 до 0,72. Середнє значення інтегрального показника інноваційної активності металургійної промисловості Запорізького регіону становить 0,60.

Це свідчить про "задовільну" здатність та готовність економічної системи підприємств металургійної промисловості України до ефективної інноваційної діяльності. Крім того, цей показник на 8,6% менше, ніж показник Запорізького регіону.

Розрахунок інтегрального показника інноваційної активності промислових підприємств Запорізького регіону в 2007—2013 рр. та України наведено в табл. 9 [6—10].

За результатами досліджень, використовуючи узагальнену функцію корисності, отримано інтегральні показники оцінювання інноваційного потенціалу промислових підприємств Запорізького регіону та України в 2007...2013 рр. Для Запорізького регіону інтегральні показники дуже нестабільні і змінюються від 0,68 до 0,80. Зокрема для України інтегральні показники інноваційної активності промислових підприємств змінюються від 0,71 до 0,75.

Встановлено, що середнє значення інтегрального показника інноваційної активності підприємств Запорізького регіону за сім років становить 0,75, а для України 0,73. Це свідчить про "добру" здатність та готовність економічної системи підприємств промисловості Запорізького регіону та України здійснювати ефективну інноваційну діяльність. Виявлено, що показник інноваційного потенціалу промислових підприємств Запорізького регіону на 3,24 % більше, ніж підприємств України. Це свідчить про незначне відставання інноваційної активності підприємств України від промислового комплексу регіону.

ВИСНОВКИ

За результатами досліджень розраховано інтегральний показник для оцінювання інноваційної активності підприємств металургійного комплексу України та Запорізького регіону в 2007—2013 рр. з застосуванням узагальненої функції корисності. Встановлено, що середнє значення цього показника для металургійного комплексу України становить 0,60, а регіону 0,66. Це свідчить про задовільну і добру здатність металургійного комплексу України і регіону до ефективної інноваційної діяльності. Встановлено, що середні значення інтегрального показника інноваційної активності промислових підприємств Запорізького регіону і України упродовж 2007—2013 рр. становлять 0,75 і 0,73. Це свідчить про "добру" здатність і готовність економічних систем промислових підприємств Запорізького регіону і України здійснювати ефективну інноваційну діяльність.

Якщо порівняти інтегральні показники інноваційної активності промислових підприємств.

та підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону за 2007—2013 рр., то упродовж останніх трьох років ці показники дуже схожі. А у 2013 році показник інноваційної активності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону перевищив показник інноваційної активності промислових підприємств регіону на 0,4. Це свідчить про значну активізацію інноваційної діяльності підприємств металургійного комплексу Запорізького регіону.

Література:

1. Жихор О.Б. Інноваційний потенціал регіону та підходи до його оцінки / О.Б. Жихор // Коммунальное хозяйство городов. — 2006. — № 73. — С. 56—66.
2. Матросова Л.М. Формування організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами у промисловості / Л.М. Матросова. — Луганськ: СУДУ, 2000. — 462 с.
3. Череп А.В. Створення та розвиток кластерних об'єднань підприємств металургійної промисловості: теорія та практика: монографія / А.В. Череп, Т.В. Пуліна. — Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. — 260 с.
4. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. — К.: Основа, 2005. — 552 с.
5. Пуліна Т.В. Вплив стану інноваційного потенціалу регіону на розвиток кластерних об'єднань / Т.В. Пуліна, О.В. Коротунова // Науковий вісник національного лісотехнічного університету: збірник науково-технічних праць. — Львів: РВВ НАТУ України. — 2012. — Вип. 22.10. — С. 370—376.
6. Статистичний збірник "Інноваційна та патентно-ліцензійна діяльність в Запорізькій області" / За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя: Головне управління статистики у Зап. обл., 2008. — 111 с.
7. Статистичний збірник "Інноваційна та патентно-ліцензійна діяльність в Запорізькій області" / За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя: Головне управління статистики у Зап. обл., 2010. — 100 с.
8. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність у Запорізькій області" / За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя: Головне управління статистики у Зап. обл., 2012. — 146 с.
9. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність у Запорізькій області" / За ред. В.П. Головешка. — Запоріжжя: Головне управління статистики у Зап. обл., 2014. — 162 с.
10. Офіційний сайт Держкомстату [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References:

1. Zhykhor, O.B. (2006), "The innovative potential of the region and approaches to its evaluation", *Kommunal'noe khoziajstvo horodov*, vol. 73, pp. 56—66.
2. Matrosova, L.M. (2000), *Formuvannia orhanizatsijno-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia innovatsijnymy protsesamy u promyslovosti* [Formation of the organizational-economic mechanism of innovative processes in industry], SUDU, Luhans'k, Ukraine.
3. Cherep, A.V. and Pulina, T.V. (2011), *Stvorennia ta rozvytok klasternykh ob'iednan' pidpryemstv metalurhijnoi promyslovosti: teoriia ta praktyka* [Creation and development of cluster associations metallurgical industry: theory and practice], ZNTU, Zaporizhzhia, Ukraine.
4. Fedulova, L.I. (2005), *Innovatsijnyj rozvytok ekonomiky: model', systema upravlinnia, derzhavna polityka* [Innovative economic development: a model management system, state politics], Osнова, Kyiv, Ukraine.
5. Pulina, T.V. and Korotunova, O.V. (2012), "The impact of innovation potential of the region for the development of cluster associations", *Naukovyj visnyk natsional'noho lisotekhnichnoho universytetu : zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats'*, vol. 22.10, pp. 370—376.
6. Holoveshko, V. P. (2008), *Statystychnyj zbirnyk "Innovatsijna ta patentno-litsenzijna diial'nist' v Zaporiz'kij oblasti"* [Statistical Yearbook "Innovation and Patent licensing activity in Zaporizhzhya region"], *Holovne upravlinnia statystyky u Zap. obl., Zaporizhzhia, Ukraine.*
7. Holoveshko, V. P. (2010), *Statystychnyj zbirnyk "Innovatsijna ta patentno-litsenzijna diial'nist' v Zaporiz'kij oblasti"* [Statistical Yearbook "Innovation and Patent licensing activity in Zaporizhzhya region"], *Holovne upravlinnia statystyky u Zap. obl., Zaporizhzhia, Ukraine.*
8. Holoveshko, V. P. (2012), *Statystychnyj zbirnyk "Innovatsijna ta patentno-litsenzijna diial'nist' v Zaporiz'kij oblasti"* [Statistical publication "Science and Innovation in Zaporizhzhya region"], *Holovne upravlinnia statystyky u Zap. obl., Zaporizhzhia, Ukraine.*
9. Holoveshko, V. P. (2014), *Statystychnyj zbirnyk "Innovatsijna ta patentno-litsenzijna diial'nist' v Zaporiz'kij oblasti"* [Statistical publication "Science and Innovation in Zaporizhzhya region"], *Holovne upravlinnia statystyky u Zap. obl., Zaporizhzhia, Ukraine.*
10. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Statistical information*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 22 July 2015).
Стаття надійшла до редакції 11.08.2015 р.

УДК 336.225.674-447.61

К. В. Долинський,

аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІТЧИЗНЯНИЙ СТАН СТАТИСТИКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

K. Dolynskiy,

postgraduate student, Kyiv Taras Shevchenko national university, Kyiv

NATIONAL STATUS OF AGRICULTURAL TERRITORIES STATISTICAL SYSTEM: CURRENT ISSUES

Важливою умовою проведення об'єктивної оцінки родючості ґрунтів є ретельний облік природних і економічних чинників. Вплив природних умов на врожайність сільськогосподарських культур можна визначити на порівняно невеликих територіях з приблизно однаковими кліматичними, ґрунтовими, економічними й організаційно-господарськими умовами. Всього в Україні виділено 197 природно-сільськогосподарських районів, які відрізняються за агрокліматичними, геоморфологічними і ґрунтовими показниками. Порівняльна характеристика якості земель України досить складна, з чим пов'язані регіональні відмінності тепло- і вологозабезпеченості, типів рельєфу, ґрунтового покриву, ступеня освоєння земель і їх використання. У зв'язку з цим для обліку різних природних та економічних умов необхідно провести районування території з врахуванням закономірних змін природних умов, а також особливостей використання земель у народному господарстві. Природно-сільськогосподарське районування служить основою розробки різних видів галузевих і спеціалізованих районувань, особливо земельно-оціночного районування території, яке проводиться, як правило, на обласному рівні. В статті розглядається сучасний стан статистики сільськогосподарських територій України.

An important condition of objective assessments of soil fertility is a careful accounting of natural and economic factors. The influence of environmental conditions on crop yield can be determined on a relatively small area with similar climatic, soil, economic and organizational-economic conditions. In Ukraine there are 197 natural and agricultural areas, which differ in agro-climatic, geomorphological and soil indicators. Comparative characteristics of quality of lands of Ukraine is quite complicated due to regional variations of heat and humidity, type of relief, soil cover, the degree of land development and use. In this regard, to account for different natural and economic conditions necessary to conduct zoning of the territory in view of the regular changes of natural conditions and land use in the national economy. Natural-agricultural division into districts is the basis of development of various types of industrial and specialized zoning, especially land evaluation zoning, which is typically at the regional level. The article discusses the current state of statistics in agricultural areas of Ukraine.

Ключові слова: статистика, сільськогосподарські території, природно-сільськогосподарське районування.

Key words: statistics, agricultural areas, natural and agricultural zoning.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Сучасні теорії і практики, які відповідають за розробку інвестиційних стратегій по сприянню економічному зростанню, стикаються з численними проблемами у зв'язку зі зміною вигляду сільського господарства у двадцять першому столітті. Крім його найважливішої ролі в забезпеченні продовольчої безпеки, в даний час все більша увага приділяється розвитку сільського господарства як ключового і потужного чинника скорочення масштабів бідності. Розвиток сільського господарства розглядається як джерело екологічних проблем і фактор, що вносить свій внесок в глобальне потепління, дефіцит водних ресурсів, забруднення довкілля та деградацію земельних ресурсів. Світові проблеми, що стоять пе-

ред галуззю, локалізуються на національному рівні і потребують конкретних дій від кожної із держав, при цьому вказують на слабкі місця наявних статистичних даних [3].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Підтвердженням актуальності даної проблеми є те, що в даному напрямі працюють провідні міжнародні організації у сфері статистики сільського господарства, а саме: Статистичний відділ Організації Об'єднаних націй (СВ ООН), Всесвітній банк, Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Статистична служба Європейського союзу (Євростат) та ін. Серед вітчизняних вчених які протягом багатьох років займаються питаннями статистики сільськогосподарства слід відзначити Е.В. Чекотовсь-

кого, О.М. Прокопенко, С.О. Матковський, І.В. Прокопович-Павлюк та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення актуальних питань і аналіз основних чинників, що впливають на формування і розвиток статистики сільськогосподарських територій України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Щоб зрозуміти стан і можливості вітчизняної статистики сільськогосподарських територій, потрібно дослідити чинники, що виділяються і впливають на розвиток цього поняття. Сучасні науковці, які досліджують розвиток сільського господарства, статистичні можливості родючості ґрунтів, економічні і правові основи ведення сільського господарства виділяють виділяють наступні чинники, що впливають на розвиток статистики сільськогосподарських територій: інституційна інфраструктура, інформаційні технології та статистична методологія, наявність статистичної інформації, доступність статистичних даних [1].

1. Інституційна інфраструктура. Правові і законодавчі основи статистичної діяльності в Україні є чітко регульованими наявною нормативною базою, що бере свій початок із прийняття Закону України "Про державну статистику" від 17 вересня 1992 року. Закон передбачає, що крім Державної служби статистики України, виконавчими органами з питань статистичної діяльності в цілому займаються Міністерство фінансів, Національний банк, Державна фіскальна служба України. Саме цей закон закладає правову основу для збору статистики сільського господарства, яка станом на сьогоднішній день повністю відповідає вимогам ФАО згідно з Глобальною стратегією розвитку статистики сільського господарства та сільської статистики. Виконавчим органом, що відповідає за збір і обробку статистики сільського господарства передбаченим законом є Державна служба статистики України. Вона є єдиним інститутом, що координує статистику сільського господарства і сільську статистику в Україні, так як, сама система статистики в нашій державі має централізований характер. Згідно розпорядження Кабінету Міністрів України № 145-р від 20 березня 2013 року було затверджено Стратегію розвитку державної статистики на період до 2017 року. Дана стратегія містить в собі інтегровану програму розвитку статистики сільського господарства і сільської статистики. До складу програми включені наступні напрями [4]:

- статистика рослинництва та тваринництва;
- статистика лісового господарства та навколишнього середовища;

— статистика рибного господарства та рибальства.

На даний час в Україні немає офіційного форуму для діалогу між інститутами, які займаються збором, аналізом і публікацією статистичних даних та їх користувачами. Існує лише неформальний діалог із застосуванням електронних ресурсів (e-mail, веб-контакти) як канал для отримання зворотного зв'язку із користувачами статистики сільського господарства. До діалогу в даному форматі залучені: Міністерство фінансів, Національний Банк України, галузеві міністерства та відомства, представники академічних і дослідницьких спільнот та соціально-професійних структур, засоби масової інформації та представники приватного сектору [5].

2. Інформаційні технології та статистична методологія. Технологія збору статистичних даних під час проведення сільськогосподарського перепису чи вибіркового спостережень передбачає особисте інтерв'ю, сканування листів опитування та занесення інформації до баз даних за допомогою ручного вводу на комп'ютері. Аналіз і висвітлення статистичних даних здійснюється згідно усіх основних міжнародних класифікацій, в тому числі: Статистична класифікація видів економічної діяльності Європейського Союзу (NACE), Класифікація основних продуктів (CPC), Міжнародна стандартна торгівельна класифікація (SITC), Гармонізована система опису та кодування товарів (HS).

У рамках системи національних рахунків України сільське господарство включається до наступних загальнонаціональних рахунків:

- рахунок виробництва;
- рахунок утворення доходів;
- рахунок розподілу первинних доходів;
- рахунок руху капіталу [1].

Останній перепис населення України був проведений у 2001 році. Програма Всеукраїнського перепису населення передбачала також облік земельних ділянок сільськогосподарського призначення в домашніх господарствах і спостереження зайнятості в особистому підсобному господарстві як джерела засобів існування. Отримані результати дали можливість визначити роль цих господарств для населення в цілому, а також виявити соціальні групи у життєзабезпеченні яких цей вид діяльності відіграє вирішальне значення. До складу опитувального листа були включені питання стосовно сільськогосподарської діяльності домашніх господарств.

Відповідно до Закону України "Про сільськогосподарський перепис" від 23.09.2008 р. № 575-VI та на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.10.2011 р. № 944-р "Про про-

Таблиця 1.

Показники	Періодичність збору
Рослинництво	
Виробництво рослинницької продукції у вартісному вираженні (у поточних цінах)	Місяць
Індекси виробництва рослинницької продукції (у постійних цінах)	Місяць
Валовий збір сільськогосподарських культур	Місяць, рік
Врожайність сільськогосподарських культур	Місяць, рік
Посівні площі сільськогосподарських культур	Місяць, рік
Прибрані площі сільськогосподарських культур	Місяць, рік
Тваринництво	
Виробництво тваринницької продукції у вартісному вираженні (у поточних цінах)	Місяць
Індекси виробництва тваринницької продукції (у постійних цінах)	Місяць
Поголів'я сільськогосподарських тварин	Місяць, рік
Виробництво тваринницької продукції в натуральному вираженні	Місяць, рік
Рибальство та рибицтво	
Виробництво продукції рибальства та рибицтва у вартісному вираженні (у поточних цінах)	Квартал
Індекси виробництва продукції рибальства та рибицтва (у постійних цінах)	Місяць
Видов риби	Місяць, рік
Виробництво аквакультури	Місяць, рік
Лісове господарство	
Лісозаготівлі у вартісному вираженні (у поточних цінах)	Квартал
Лісозаготівлі в натуральному вираженні	Квартал
Збір дикорослої лісопродукції в натуральному вираженні	Рік
Зовнішня торгівля продуктами харчування	
Експорт продуктів харчування у вартісному вираженні	Місяць
Експорт продуктів харчування в натуральному вираженні	Місяць
Імпорт продуктів харчування у вартісному вираженні	Місяць
Імпорт продуктів харчування в натуральному вираженні	Місяць
Основні фонди та ресурси в сільському господарстві	
Основні фонди в сільському господарстві по повній балансовій вартості	Рік
Основні фонди в сільському господарстві за залишковою вартістю	Рік
Наявність сільськогосподарської техніки	Рік
Наявність сільськогосподарських земель за видами землекористування	Рік
Площа зрошуваних земель	Рік
Обсяг води, що використовується для зрошення	Рік
Витрати на сільськогосподарське виробництво	
Кількість внесених добрив	Рік
Вартість внесених добрив	Рік
Витрата насіння для посіву (у натуральному вираженні)	Рік
Витрата насіння для посіву (у вартісному вираженні)	Рік
Витрата кормів для тварин (у натуральному вираженні)	Рік
Витрата кормів для тварин (у вартісному вираженні)	Рік
Витрата фуражу для годування тварин (у натуральному вираженні)	Рік
Переробка сільськогосподарської продукції	
Виробництво / реалізація / харчової продукції у вартісному вираженні (у поточних цінах)	Рік
Виробництво / реалізація / харчової продукції у вартісному вираженні (у поточних цінах)	Місяць
Харчова продукція рослинного походження в натуральному вираженні	Місяць
Втрати сільськогосподарських культур після збирання врожаю (у натуральному вираженні)	Рік
Харчова продукція тваринного походження в натуральному вираженні	Місяць

ведення Першого всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису" в період з 1 по 25 липня 2012 року в Баштанському районі Миколаївської області проведено пробний сільськогосподарський перепис.

У ході пробного перепису відпрацьовано методи збирання відомостей про сільськогосподарських виробників, визначено основні напрями та способи проведення спеціального тематичного інформування населення з питань загального сільськогосподарського перепису, вдосконалено матеріали інформаційного супроводження та поширення його підсумків [3].

Під час пробного сільськогосподарського перепису здійснено перевірку на практиці Порядку організації та проведення навчання працівників апарату Держстату України, територіальних органів державної статистики, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, тимчасового переписного персоналу з метою успішного проведення Першого всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису. Крім того, визначено оптимальні норми навантаження на тимчасовий переписний персонал та відпрацьовано заходи для забезпечення збереження конфіденційності отриманих відомостей під час проведення Першого всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису.

За даними пробного перепису здійснено апробацію першої черги авто-

мативованої системи оброблення даних Першого всеукраїнського загального сільськогосподарського перепису [2].

Загальна статистична діяльність Державної служби статистики України відповідає основним вимогам ФАО стосовно публікації квартальних даних, щодо випуску сільськогосподарської продукції, індексу споживчих цін, індекс цін виробників промислової продукції, інформації про доходи домашніх господарств. Крім того, Держкомстат України надає на регулярній основі більш розгорнуту інформацію стосовно індексу споживчих цін по окремим видам продукції рослинництва і тваринництва. До індексу цін виробників сільськогосподарської продукції включається інформація отримана від сільськогосподарських підприємств та приватних (фермерських) господарств. Додатково публікується індекс цін на продукцію, що споживається в процесі сільськогосподарського виробництва. Державний комітет статистики, за підтримки Міністерства аграрної політики та продовольства України, проводять збір та розповсюдження даних стосовно цін на провідних ринках сільськогосподарської продукції [1].

3. Наявність статистичної інформації. Держкомстат України готує усі основні статистичні дані по сільському господарству згідно періодичності рекомендованої ФАО [5]. До основних показників рослинництва включають (табл. 1).

4. Доступність статистичних даних. Уся статистична інформація розміщується на офіційному сайті Державної служби статистики України, де кожен бажаючий має змогу ознайомитись із необхідними даними. Крім того, на офіційному сайті для громадськості доступна інформація стосовно методології національних спостережень сільськогосподарської діяльності та технічні звіти щодо отриманих даних [2].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, на сьогодні можна сформулювати основні завдання які стоять перед статистикою сільськогосподарських територій, а саме: визначення концептуальних засад статистики сільськогосподарських територій та розробка програмно-методологічної бази для проведення статистичної оцінки потенціалу сільськогосподарських територій.

Сьогодні потребує інформаційної бази для реалізації ефективних стратегій розвитку сільськогосподарства та сільських територій в глобальному, регіональному та національному рівнях. Саме тому, актуальною є проблема трансформації статистики сільськогосподарства і переходу до ста-

тистики сільськогосподарських територій. Сучасні вимоги до статистики сільського господарства потребують не просто інформації про стан і розвиток сільськогосподарського виробництва, а мають за мету скорочення масштабів бідності, соціально-економічний розвиток сільських регіонів та подолання екологічної кризи.

Література:

1. Звіт з аграрної політики: Продуктивність та ефективність українських сільськогосподарських підприємств / [Бальман А., Кьортіс Дж., Гагалюк Т. та ін.]. — К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2013. — 98 с.
2. Жук В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: [монографія] / В. М. Жук. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 648 с.
3. Остапчук С. М. Бухгалтерський облік використання земель сільськогосподарського призначення: сучасний стан та потенційні можливості його удосконалення / С.М. Остапчук // Облік і фінанси. — 2014. — № 2 (64). — С. 56 — 65.
4. Сільське господарство України у 2014 році: доповідь Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm
5. FAO statistical yearbook 2013. World Food and Agriculture. URL: <http://www.fao.org/docrep/018/i3107e/i3107e.PDF>

References:

1. Balman, A. Curtis, G. and Gagaliuk, T. (2013), Zvit z ahrarnoi polityky: Produktyvni'st' ta efektyvni'st' ukrains'kykh sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv [Report on agricultural policy: the Productivity and efficiency of Ukrainian agricultural enterprises], Institute for economic research and policy consulting, Kyiv, Ukraine.
  2. Zhuk, V. M. (2009), Kontseptsiiia rozvytku bukhgalters'koho obliku v ahrarnomu sektori ekonomiky [The concept of development of accounting in the agricultural sector of economy], NSC INSTITUTE OF AGRARIAN ECONOMY, Kyiv, Ukraine.
  3. Ostapchuk, S. M. (2014), "The accounting use of agricultural land: current status and potential possibilities of its improvement", *Oblik i finansy*, Vol. 2 (64), pp. 56—65.
  4. State statistics service of Ukraine (2015), "Agriculture of Ukraine in 2014", available at: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm (Accessed 22 July 2015).
  5. FAO (2014), "Statistical yearbook 2013. World Food and Agriculture", available at: <http://www.fao.org/docrep/018/i3107e/i3107e.PDF> (Accessed 22 July 2015).
- Стаття надійшла до редакції 01.08.2015 р.*

УДК 338.45:332.14

О. М. Рехтета,
викладач кафедри фінансів та кредиту,
Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

A. Rehteta,
lecturer of the Department of Finance and credit of the V. A. Sukhomlinsky Nikolaev national University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENT IN THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE REGION

У статті досліджено організаційно-економічний механізм залучення іноземних інвестицій в інноваційний розвиток регіону. Запропоновано ряд заходів ефективного протистояння загрозам критичного характеру. Проведено аналіз структурних зрушень у виробничій сфері Миколаївської області, який здійснено з використанням методичного підходу, заснованого на оцінці зв'язку впливу цінового фактору на структурні коефіцієнти видів діяльності виробничої сфери регіону в поточних і порівнянних цінах. Представлено схему формування системи інвестиційної безпеки Миколаївської області. Виділено найважливіші критерії та індикатори безпеки з урахуванням факторів інвестиційних ризиків.

In the article the organizational and economic mechanism of attracting foreign investment in the innovative development of the region. The proposed several measures effectively address threats critical. The analysis of structural changes in production Mykolayiv region who carried out using methodical approach based on assessing the impact of the price factor due to structural factors of the production sphere of activities of the region in the current and comparable prices. The scheme forming the system of investment security Mykolaiv region. Selected key safety criteria and indicators, taking into account the factors investment risks.

Ключові слова: інвестиції, управління інвестиціями, інвестиційні ризики, інвестиційна привабливість регіону, інвестиційний клімат регіону, інноваційний розвиток регіону, інвестиційна безпека.

Key words: investment, investment management, investment risk, the investment attractiveness of the region, investment climate in the region, innovative development of the region, investment security.

ВСТУП

На сучасному етапі технологічного розвитку України, основним завданням виступає переозброєння всіх галузей і регіонів народного господарства з тим, щоб увійти в число розвинених країн, які зможуть освоїти VI технологічний уклад. Перехід до стійкого економічного зростання — нагальна проблема розвитку економіки України, успішне вирішення якої, в першу чергу, залежить від масштабного припливу інвестицій в реальний сектор економіки. Важливим каталізатором зростання економіки в даний час є іноземні інвестиції, які виступа-

ють у ролі резерву розвитку прогресивних виробничих технологій, дозволяють поліпшити культуру управління за рахунок іноземного досвіду ефективного менеджменту, розвивати необхідну для виходу продукції на світовий ринок інфраструктуру та підвищувати якісний рівень персоналу[7].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є дослідження механізмів формування і реалізації регіональної структурно-інвестиційної стратегії економічного росту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню та узагальненню проблем регіональної структурно-інвестиційної стратегії економічного росту присвячено фундаментальні дослідження українських вчених-регіоналістів, зокрема глибиною і широтою охоплення досліджуваних проблем характеризуються наукові праці О.М. Алімова, А.І. Амоші, С.І. Бандура, П.П. Борщевського, В.М. Геєця, Б.М. Данилишина, М.І. Долішного, С.І. Дорогунцова, Л.М. Зайцева, Т.А. Заяць, А.О. Єпіфанова, В.Ф. Євдокимова, В.І. Куценко, І.І. Лукінова, А.С. Лисецького, Ю.П., Лебединського, Ю.В. Макогон А.Г. Мазура, В.К. Мамутова, В.Ф. Столярова, Л.П. Симоненка, О.П. Сологуб, М.І. Фашевського, В.І. Пили, В.А. Поповкіна, М.Ф. Тимчука, Л.Г. Чернюк, М.Т. Чумаченка, В.Ф. Филипенка.

Наукові здобутки вчених мають велике значення. Проте, проблема управління регіональним розвитком потребує подальшого дослідження, бо докорінно змінились внутрішні і зовнішні умови функціонування господарства регіональних систем, набуває нового значення і трансформується управління регіональним розвитком, орієнтуючись на забезпечення комплексності і економічної ефективності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Регіональна інноваційна система розглядається як сукупність державних, приватних та громадських організацій, іноземних інвесторів, громадян, а також механізмів їх взаємодії з впровадження нових знань і технологій. Інноваційна діяльність стає вектором соціально-

економічного зростання регіону, а формування інноваційної системи регіону ґрунтується на наступних базових елементах: розвиток інноваційної інфраструктури, насичені сфери інновацій висококваліфікованими кадрами, удосконалення законодавчої бази. Використовуючи важелі управління, керівники регіонального рівня впливають на значення вимірних параметрів, що, в кінцевому підсумку, сприяє соціально-економічному розвитку регіону.

У той же час, регіональну інноваційну систему не можна зводити лише до переліку індикаторів і окремих властивостей її елементів. Формована система покликана забезпечити здійснення переходу регіону від інерційного до інноваційного шляху розвитку, з урахуванням вкладень іноземних інвестицій. Управління процесами, що відбуваються, забезпечує підтримку інноваційної активності і виключає недосконалість та неефективність окремих ланок.

В умовах ринкової економіки, територіальні утворення конкурують між собою. Території ведуть боротьбу за залучення інвестицій, створення нових робочих місць і, в кінцевому підсумку, за підвищення рівня життя населення і перспективи інноваційного розвитку. Домогтися цього можна, покращуючи загальні умови виробничої діяльності, розвитку бізнесу, роблячи територію привабливою для проживання та тимчасового перебування. При цьому повинна проявлятися інвестиційна активність підприємств, організацій та всіх органів влади і управління. Основними елементами організаційно-економічного механізму

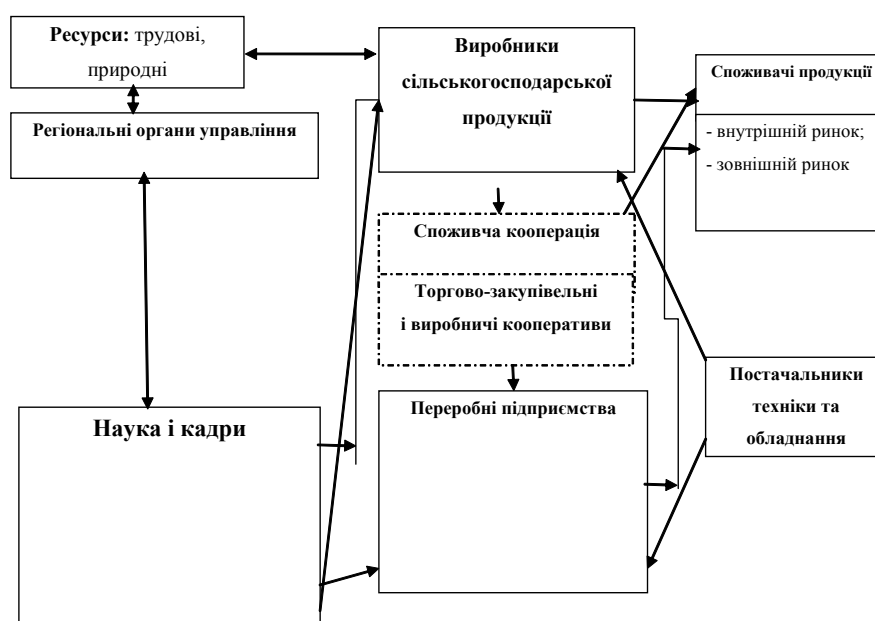

Рис. 1. Схема агропродовольчого кластеру

залучення інвестицій в регіон є: прозора, ґрунтовна законодавча система; встановлені фінансові та податкові преференції; наявність індустріальних парків з готовою інфраструктурою; повна адміністративна підтримка, що виключає довгі процедури; єдність проектної команди інвестора та адміністрації області; свобода вибору підрядників і партнерів; виключення прихованих і додаткових витрат [6].

Світова та вітчизняна практика демонструє, що кластерний підхід здатний докорінно змінити зміст регіональної політики. Керівництво регіону має усвідомити всі переваги формування кластерів, тому використовувати для їх розвитку, не тільки власні ресурси, а й приваблювати ресурси організацій, консалтингових та інших компаній, що мають досвід роботи в проєктах по формуванню кластерних систем. Інтерес зарубіжних партнерів викликають кластери, пов'язані з АПК, машинобудуванням, наукоємними виробництвами, харчовою промисловістю і виробництвом будматеріалів.

Кластерний розвиток застосовується як ефективний механізм підвищення конкурентоспроможності економіки території. Успішність реалізації завдань стратегічного управління, реалізованих на основі розвитку кластерів у виробничій сфері, виражена в структурній перебудові регіональної економіки. Можливо представити Агропродовольчий кластер (рис. 1), двома напрямками — рослинництвом і тваринництвом.

До даного кластера буде оціночно залучено більше 4% економічно активного населення.

Продукція агропродовольчого кластера спрямована на забезпечення внутрішнього ринку продовольчими товарами, зовнішнього ринку — консервами за умови їх виробництва за інноваційними технологіями та відповідності стандартам якості. Продукція агропродовольчого комплексу затребувана на внутрішньому ринку. Частка власних витрат при виробництві харчової продукції складе 80%.

Значно збільшити обсяг іноземних інвестицій в економіку регіону допоможе продаж такого продукту, як індустріальні парки. Створення індустріальних парків з якісною пропозицією майданчиків, обладнаних необхідною інженерною інфраструктурою для розміщення нових виробництв, забезпечує збалансовану індустріальну забудову регіону, узгоджену з розвитком транспортної, інженерної та соціальної інфраструктур, з урахуванням перспектив розвитку трудових ресурсів. Місія технопарків полягає у створенні ефективно діючої

системи підтримки та просування наукоємних, інноваційних проєктів від моменту зародження наукової ідеї до організації серійного випуску продукції. Вони покликані забезпечити не тільки сприятливі умови для виведення на ринок наукоємної продукції з високою доданою вартістю, а й системний розвиток інфраструктури підтримки високотехнологічного бізнесу [1].

Створення промислових зон і технопарків дозволяє не тільки залучати в регіон виробництва, орієнтовані на зростаючі внутрішній і зовнішній ринки, а й закладати заділ для майбутнього розвитку регіону. Для залучення зовнішніх інвестицій повинен бути сформований і постійно оновлюватися банк даних по інвестиційним майданчикам та об'єктам нерухомості, придатним для розміщення виробництв, продовжує формуватися сприятливий інвестиційний імідж області. Повинен бути організований індивідуальний супровід інвестиційних проєктів, здійснюватися моніторинг їх реалізації, попереджатися критичні ситуації, пов'язані з реалізацією проєктів.

Може бути запропонований ряд заходів ефективного протистояння загрозам критичного характеру як зовнішнім, так і внутрішнім. У зв'язку з цим, з'являється необхідність:

- у створенні рівних умов вітчизняним та іноземним виробникам;
- у залученні сучасних технологій за допомогою створення альянсів з діючими українськими підприємствами,
- у формуванні системи підготовки фахівців для технологічних кластерів, що використовують сучасне закордонне обладнання.

Активний інвестиційний процес дозволить створити позитивну динаміку розвитку промисловості в регіоні.

Але внаслідок небажання передавати технології, ноу-хау, в даний час іноземні інвестори віддають перевагу створенню на території України підприємств виключно зі 100% іноземним капіталом [2].

Іноземні інвестиції повинні бути вітчизняним підприємствам традиційної промисловості джерелом відсутнього капіталу для модернізації виробництв цих підприємств, джерелом інтелектуальної власності, передової техніки і технології, управлінського досвіду, які можуть стати основою вітчизняних розробок конкурентоспроможної продукції, підвищення якості менеджменту, культури виробництва.

Однак практично немає прикладів контрактної, створення спільних підприємств іноземних компаній з місцевими профільними това-

Таблиця 1. Динаміка структурних змін обороту організацій виробничої сфери Миколаївської області в поточних цінах відповідних років, %

Вид економічної діяльності	2011 р. (+, -)	2012 р. (+, -)	2013 р. (+, -)	2014 р. (+, -)	2014 р. до 2011 р. (+, -)
Сільське господарство	+0,6	-1,5	-0,1	-0,2	-1,2
Видобуток корисних копалин	-3,2	-9,3	-12,1	-5,6	-30,2
Обробні виробництва	+0,6	-0,4	+0,7	-1,1	-0,2
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-10,6	-0,9	+0,4	+3,0	-8,1
Будівництво	+17,0	+12,5	+12,0	-10,7	+30,8
Торгівля	+2,5	+2,2	-0,8	-0,5	+3,4
Транспорт і зв'язок	-6,8	-2,6	-0,1	+15,0	+5,5

Таблиця 2. Динаміка структурних змін обороту організацій виробничої сфери Миколаївської області в порівняних цінах 2011, %

Вид економічної діяльності	2011 р. (+, -)	2012 р. (+, -)	2013 р. (+, -)	2014 р. (+, -)	2014 р. до 2011 р. (+, -)
Виробнича сфера	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сільське господарство	+1,1	-1,6	-0,2	-0,1	-0,8
Видобуток корисних копалин	-8,2	-9,5	-9,7	-3,9	-31,3
Обробні виробництва	+0,8	-0,5	+0,6	-1,0	-0,1
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-10,0	-1,1	+0,2	+0,8	-10,1
Будівництво	+19,6	+12,4	+9,6	-9,9	+31,7
Торгівля	+3,0	+3,4	-1,0	-0,5	+4,3
Транспорт і зв'язок	-6,2	-2,7	+0,1	+15,2	+6,4

ровиробниками. Інтереси вітчизняних товаровиробників не враховуються, не використовуються їх величезні можливості. Об'єктивно стан більшості з них залишається незадовільним, а умови, в яких вони працюють, неперівнянні з умовами, створеними для іноземних інвесторів. Все це призводить до збереження периферійного, підпорядкованого становища регіону в сфері технологічного обміну [4].

На жаль, інноваційна складова згаданих інвестиційних процесів відсутня, хоча іннова-

ційний шлях розвитку декларується як стратегічний напрям для економіки Миколаївської області. Основа забезпечення сталого сучасного економічного зростання — модернізація економіки на передовій науково-технічній основі, а не просто збільшення обсягу промислового виробництва і деяке збільшення заробітної плати працівників. Сьогодні іноземні інвестиції в регіон орієнтовані на створення промислових зон, а не

на повноцінний цикл від розробки продукції до її виробництва і реалізації.

Необхідно стимулювати скорочення невикористовуваних потужностей, площ, покращувати показники фондівіддачі, продуктивності праці та інші найважливіші економічні показники підприємств традиційної промисловості області. Це, в свою чергу, буде знижувати дефіцитність майданчиків в індустріальних зонах, витрати по організації нових індустріальних зон.

Таблиця 3. Вплив цінового фактору на структурні коефіцієнти ЗЕД виробничої сфери Миколаївської області, %

Вид економічної діяльності	2011 р. (+, -)	2012 р. (+, -)	2013 р. (+, -)	2014 р. (+, -)
Сільське господарство	-16,1	-25,0	-20,0	-30,8
Видобуток корисних копалин	+13,4	+18,5	+17,5	+10,6
Обробні виробництва	-9,5	-5,9	-4,3	-7,7
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-4,7	-3,3	-1,6	+13,0
Будівництво	-7,8	-5,5	-0,2	-1,9
Торгівля	-14,7	-22,2	-28,5	-20,9
Транспорт і зв'язок	-7,6	-9,4	-13,5	-4,5

Таблиця 4. Розрахунок структурного галузевого зсуву у виробничій сфері Миколаївської області, %

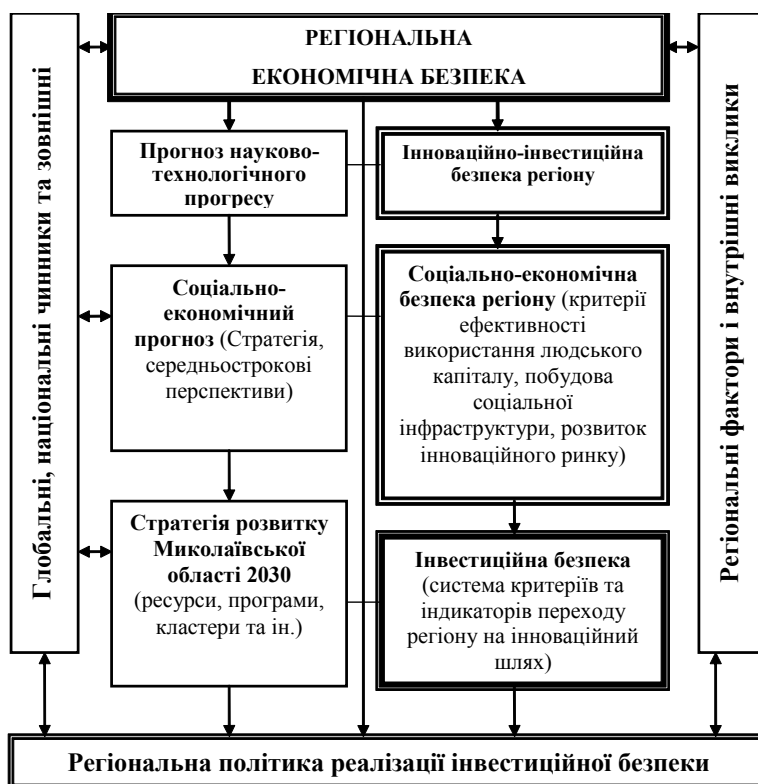
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2011–2014 рр.
Коефіцієнт інтенсивності структурного зрушення в поточних цінах	5,9	4,2	3,7	5,2	11,3
Темпи зростання обороту організацій виробничої сфери в поточних цінах	152,3	146,1	162,0	107,4	254,2
Коефіцієнт інтенсивності структурного зрушення в порівнянних цінах, 2011 р.	7,0	4,4	3,0	4,6	12,1
Темпи зростання обороту організацій виробничої сфери в порівнянних цінах, 2011 р.	122,8	127,0	137,7	103,3	180,5

Для визначення ефективності та пропорційності діючої структури виробничої сфери регіону, вибору пріоритетів розвитку видів економічної діяльності прийнятний методичний прийом структурних змін для більш детального аналізу виробничої сфери. Даний метод інтерпретований стосовно виробничої сфері регіону, відповідно до чого проводяться розрахунки і отримані оцінки видів економічної діяльності, причин структурних зрушень і стійкості структури виробничої сфери регіону [5].

Аналіз структурних змін виробничої сфери Миколаївської області в поточних цінах показав наступні структурні зрушення з ЗЕД (табл. 1):

- зниження частки сільського господарства (на -1,2%);
- збільшення питомої ваги торгівлі (на +3,4%);
- значне зниження питомої ваги видобутку корисних копалин (на -30,2%);
- зниження частки виробництва та розподілу електроенергії, газу та води (на -8,1%);
- незначне зниження питомої ваги обробних виробництв (на -0,2%);
- збільшення частки будівництва (на +30,8%);
- збільшення частки транспорту і зв'язку (на +5,5%).

З невеликими відхиленнями аналогічна спрямованість структурних зрушень, характер-

Рис. 2. Формування системи інвестиційної безпеки в Миколаївській області

Таблиця 5. Критерії та індикатори безпеки з урахуванням факторів інвестиційних ризиків

Критерії	Індикатори
Динаміка і якість переходу від інерційного шляху розвитку до інноваційного	1. Частка накопичення валових інвестицій в ВРП
	2. Співвідношення темпів приросту інвестицій і темпів приросту ВРП
	3. Рівень оновлення та модернізації основного капіталу
	4. Частка приток іноземних інвестицій в ВРП
	5. Частка відтоків іноземних інвестицій в ВРП
Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку регіону	1. Галузеві пріоритети інвестування наукоємного виробництва
	2. Регіональні пріоритети розміщення та інвестування об'єктів і розвитку соціальної сфери
	3. Міжрегіональні та міжгалузеві пріоритети розвитку ринкових зв'язків
Пріоритети зростання доходів (рентабельності) та ефективності виробництва	1. Окупність і рентабельність інвестиційних проєктів з урахуванням дисконтування
	2. Влад в природи ВРП і в бюджетну ефективність
	3. Підвищення конкурентоспроможності та наукоємності продукції

на для економічного розвитку регіону, оцінена в порівняних цінах 2011 року, стає найбільш вираженою (табл. 2).

Оцінка впливу цінового фактору на структурні коефіцієнти показує негативний вплив цінового фактору за видами економічної діяльності виробничої сфери регіону (табл. 3).

Аналізуючи дані в таблиці 3, можна зробити висновок, що вплив цінового фактору на види економічної діяльності виробничої сфери було диференційовано: видобуток корисних копалин, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води отримували значну надбавку у вартісному вираженні, що пояснюється більш швидким зростанням цін на товари та послуги і щорічним зростанням обороту в даних видах діяльності під впливом цінового чинника. В інших видах економічної діяльності відбулися негативні зміни в структурі виробничої сфери під впливом цін.

Коефіцієнт інтенсивності структурного зрушення у виробничій сфері регіону (табл. 4) показує значне зростання в поточних цінах (11,3%), у порівняних цінах коефіцієнт структурних змін (12,1%). Це дозволяє зробити висновок: чим вище цей індекс, тим більше діюча структура схильна до структурних змін; отже, економіка регіону піддана кардинальним трансформаціям в структурі. Ці характерні риси притаманні економіці відновлювального зростання [3].

Пік структурного зрушення відзначався в 2012 році в поточних цінах 5,9% і в порівняних 7,0% і був викликаний значними змінами за такими видами діяльності: видобуток корисних копалин (3,2% і 8,2%), виробництво та розподілення електроенергії, газу та води (10,6% і 10,0%), транспорт та зв'язку (6,8% і 6,2%) та будівництво (17% і 19,6%).

Позитивний ефект відзначався в 2014 році в порівняних цінах 2011 року за такими видами діяльності: транспорт та зв'язок (в 3,1 раза), будівництво (у 6,6 раза), обробні виробництва (+ 98,6%).

Основною причиною структурних змін стали значні інвестиції, що направляються на відновлення зруйнованих об'єктів економіки і соціальної сфери регіону в рамках державних цільових програм.

У цілому аналіз інтенсивності структурних зрушень в економіці регіону показав, що структура виробничої сфери досить нестійка, структуризація економіки за весь період не супроводжувалася досягненням позитивних структурних зрушень, хоча відзначалися незначні зміни в структурі виробничої сфери. Зростання

обороту організацій виробничої сфери відбувалося в значній мірі за рахунок збільшення інвестицій, що спрямовуються на відновлення об'єктів економіки і соціальної сфери регіону, в рамках державних цільових програм, диференціації цін.

Очевидно, що така структура виробничої сфери в умовах економіки відновлювального зростання регіону природна, але регіональна політика повинна бути націлена на стійке економічне зростання, повинна вимагати проведення структуризації виробничої сфери економіки регіону та перепрофілювання її спеціалізації за допомогою створення кластерів.

Ситуація, що склалася, визначила необхідність розгляду, питань забезпечення економічної безпеки діяльності по залученню іноземних інвестицій. Для цього необхідна систематизація підходів до визначень усіх рівнів економічної безпеки. Ми розглядаємо економічну безпеку діяльності по залученню іноземних інвестицій як систему соціально-економічних відносин на всіх її рівнях, з позицій протидії зовнішнім і внутрішнім критичним загрозам. На рисунку 2 представлена схема формування системи інвестиційної безпеки Миколаївської області.

ВИСНОВОК

Регіональна інвестиційна безпека визначається як такий стан соціально-економічних відносин регіональної економічної системи, при якому вона здатна ефективно протистояти всім загрозам критичного характеру. При залученні іноземного капіталу, необхідно враховувати всі рівні безпеки: міжнародний, національний та регіональний. Це дозволяє визначити місце регіональної інвестиційної безпеки і

виявити єдність процесів забезпечення безпеки на всіх рівнях. На регіональну інноваційну безпеку при залученні іноземних інвестицій впливають як чинники, пов'язані з міжнародною та національною економічною безпекою, так і пов'язані з економічною безпекою окремих господарюючих суб'єктів і громадян.

Нами виділено такі показники, що характеризують здатність економіки до стійкого зростання:

1. Динаміка зміни валового регіонального продукту (ВРП) на території.

2. Інвестиційна безпека. Здатність економіки території до зростання і розширеного відтворення.

3. Виробнича безпека. Здатність виробничого потенціалу адекватно реагувати на падіння промислового виробництва на території.

4. Науково-технічна безпека. Підтримання науково-технічного потенціалу територій і збереження провідних вітчизняних наукових шкіл.

5. Зовнішньоекономічна безпека. Залежність економіки територій від розвитку експорту найважливіших видів продукції і продовольства.

6. Енергетична безпека. Здатність задовольнити потребу економіки в паливно-енергетичних ресурсах.

7. Фінансова безпека. Стійкість фінансової системи території.

Здатність забезпечення прийняттого рівня існування на території характеризується наступними показниками:

1. Соціальна безпека.

2. Демографічна безпека. Стійкість до депопуляції на території.

3. Виключення криміналізації суспільства і сфер господарської та фінансової діяльності на території.

4. Продовольча безпека. Забезпечення душевого споживання сільськогосподарської продукції на території відповідно до медичних норм харчування.

З урахуванням факторів інвестиційних ризиків, нами виділені такі найважливіші критерії та індикатори безпеки (табл. 5).

Література:

1. Егоров П.В. Стратегическое управление привлечением иностранных инвестиций в экономику Украины [Текст]: моногр. / П.В. Егоров, Э.Ю. Терещенко. — Донецк: Юго-Восток, 2005. — 167 с.

2. Инвестиционный менеджмент [Текст]: учеб. пособ / В.И. Голиков, И.В. Голиков, А.Е. Еганов, Н.В. Фатеев; Нац. ун-т кораблестр.

им. адм. Макарова, Ин-т последип. образования. — Николаев: [НУК], 2008. — 219 с.

3. Касич А.О. Розвиток інвестиційно-інноваційних процесів в Україні: джерела, оцінка, перспективи [Текст]: монографія / А.О. Касич; Кременчуцьк. держ. політех. ун-т ім. М. Остроградського. — Кременчук: Кременчуцька міська друкарня, 2008. — 406 с.

4. Кириленко О. П. Теорія і практика бюджетних інвестицій [Текст]: [моногр.] / О.П. Кириленко, Б.С. Малиняк. — Тернопіль: Екон. думка, 2007. — 286 с.

5. Пересада А.А. Фінансові інвестиції [Текст]: підруч. / А.А. Пересада, Ю.М. Коваленко; Київськ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. — К.: КНЕУ, 2006. — 726 с.

6. Пехник А.В. Іноземні інвестиції в економіку України [Текст]: навч. посіб. / А.В. Пехник; Львівськ. нац. ун-т ім. Івана Франка. Ф-т міжнар. відносин. — К.: Знання, 2007. — 335 с.

7. Романенко В.А. Регіональна диференціація в економіці України [Текст] / В.А. Романенко, І.С. Калініченко // Економіка України. — 2001. — №6. — С. 78—81.

References:

1. Ehorov, P. V. (2005), *Stratehicheskoe upravlenye pryvlechenyem ynostrannykh ynvestytsyj v ekonomyku Ukrainy* [Strategic management of the attraction of foreign investments into economy of Ukraine], Naukova dumka, Donetsk, Ukraine.

2. Holykov, V.Y. Holykov, Y.V. Ehanov, A.E. and Fateev, N.V. (2008), *Ynvestytsyonnyj menedzhment* [Investment management], Naukova dumka, Nykolaev, Ukraine.

3. Kasych, A.O. (2008), *Rozvytok investytsijnno-innovatsijnykh protsesiv v Ukraini: dzherela, otsinka, perspektyvy* [Development of investment and innovation processes in Ukraine: sources, assessment and prospects], Naukova dumka, Kremenchuk, Ukraine.

4. Kyrylenko, O. P. And Malyniak, B.S. (2007), *Teoriia i praktyka biudzhetykh investytsij* [Theory and practice of budget investments], Naukova dumka, Ternopil, Ukraine.

5. Peresada, A.A. and Kovalenko, Yu.M. (2006), *Finansovi investytsii* [Financial investment], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

6. Pehnyk, A. V. (2007), *Inozemni investytsii v ekonomiku Ukrainy* [Foreign investment in Ukrainian economy], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

7. Romanenko, V. A. (2001), "Regional differentiation in Ukraine's economy", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 78—81.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2015 р.

УДК 336.71

І. В. Лінтур,

к. е. н., доцент кафедри обліку та фінансів, Мукачівський державний університет

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

I. Lintur,

c. of e. s., associate professor, Mukachevo State University

TENDENCIES OF BANK SUPERVISION AND REGULATION DEVELOPMENT IN UKRAINE AND THE WORLD

Необхідність забезпечення фінансової стабільності є ключовою проблемою розвитку сучасних держав фінансової глобалізації. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для постійного розвитку та вдосконалення системи банківського регулювання та нагляду відповідно до мінливих ринкових умов. Предметом дослідження даної статті виступають механізми здійснення банківського нагляду та регулювання банківської діяльності в Україні та ближньому зарубіжжю та, як логічний наслідок, метою статті є дослідження загальносвітові тенденції розвитку банківського нагляду та регулювання з функціональної, організаційної та методологічної точок зору. Результатом проведеного дослідження є представлені підходи та напрями банківського нагляду, можливості їх впровадження у національну практику регулювання в Україні.

Запропонований авторський підхід до узагальнення загальносвітових тенденцій розвитку банківського нагляду з функціональної, інституційної та методологічної точок зору дозволив комплексно розглянути можливості їх розповсюдження та впровадження національну практику банківського нагляду та регулювання.

The need to ensure financial stability is a key problem of the modern state of financial globalization. This, in turn, forms the basis for continuous development and improvement of banking regulation and supervision in accordance with changing market conditions. The study examined this article are the mechanisms of banking supervision and regulation of banking activities in Ukraine and abroad and, as a logical consequence, the purpose of the article is to study the global trends of banking supervision and regulation of functional, organizational and methodological perspectives.

The result is presented approaches and ways of their implementation in national regulatory practices in Ukraine. It should be noted that the global trend of introducing macro-prudential supervision in practice supervisors characterizes the change in functional (semantic) load Banking Supervision, in other words changing economic nature of banking regulation. Central to macroprudential policy system-rank financial market participants and the relationships between them.

The author approach to the synthesis of global trends of banking supervision from a functional, institutional and methodological perspectives allowed the complex to consider the possibility of their dissemination and implementation of national practice of banking supervision and regulation.

Ключові слова: банківське регулювання, банківський нагляд, загальносвітові тенденції банківського нагляду.

Key words: banking regulation and banking supervision, global trends.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Забезпечення фінансової стабільності є ключовою проблемою розвитку сучасних держав, у тому числі й України, в умовах лібералізації товарно-грошових відносин та фінансової глобалізації. Це, у свою чергу,

створює підґрунтя для постійного розвитку і вдосконалення системи банківського регулювання та нагляду відповідно до мінливих ринкових умов.

Сучасні тенденції розвитку банківського нагляду охоплюють широке коло питань, що

стосуються організаційних аспектів його реалізації та реформування інститутів системи банківського нагляду і регулювання; змісту та цільової спрямованості моніторингу за станом фінансово-кредитної системи; та в цілому методологічних засад його здійснення. Впровадження надбань й вдосконалень окремих елементів системи банківського нагляду та регулювання у національну практику потребує врахування безлічі факторів, починаючи з історичних особливостей фінансового розвитку до сучасного стану і пріоритетів соціально-економічного розвитку країни в цілому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню та аналізу основних тенденцій розвитку системи банківського нагляду та регулювання приділяють значну увагу багато вітчизняних і зарубіжних науковців, що пояснюється актуальністю й важливістю подібного напрямку в контексті забезпечення національної фінансової стабільності. Серед вітчизняних науковців, роботи яких мають особливу наукову цінність, слід відзначити доробки В. Міщенко, І. Лютого, О. Дзюбюка, І. Д'яконова, С. Науменкова, О. Петрика, В. Кротюка, З. Васильченка, О. Хаб'юка. Незважаючи на чисельні публікації з досліджуваної тематики та їх спрямованість на розгляд окремих елементів системи банківського нагляду та регулювання, спостерігається відсутність комплексного бачення тенденцій розвитку останнього у їх взаємозв'язку, враховуючи в тому числі національні особливості.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є узагальнення основних тенденцій розвитку системи банківського нагляду та регулювання з виокремленням основних напрямів та підходів до його реформування в світі та України зокрема.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Задля забезпечення принципу комплексності при дослідженні основних тенденцій розвитку банківського нагляду пропонуємо розглядати їх з функціональної (змістовної), інституційної (організаційної) та методологічної точок зору.

Функціональне призначення банківського нагляду в Україні визначено на законодавчому рівні. Згідно зі ст. 67 Закону України "Про банки та банківську діяльність" метою банківського нагляду є стабільність бан-

ківської системи і захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках" [5]. Мета банківського нагляду обумовлена, перш за все, місцем і значенням банку та банківської системи в забезпеченні економічного зростання країни. При цьому особливе місце посідає підвищений рівень ризиків, притаманний банківській діяльності, та який становить один з факторів невизначеності й джерел порушення стабільності банківської системи.

Незважаючи на чіткість задекларованої мети банківського нагляду, сучасний стан та проблеми банківської системи країн світу, в т.ч. України, свідчать про її неспроможність протидіяти негативним впливам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, своєчасно ідентифікувати потенційні ризики й адекватно реагувати на них. Відтак існує проблема нерезультативності банківського нагляду.

Справа в тому, що для докризового періоду основна увага регулятора була зосереджена на підтримці платоспроможності та стійкості окремих банків — так званий "мікропруденційний нагляд". Застосування подібного підходу не дозволило врахувати ті системні взаємозв'язки між банками та іншими учасниками фінансового ринку, внаслідок яких в подальшому відбулося поширення кризових тенденцій на ринку.

В умовах наявності системоутворюючих зв'язків причиною кризових явищ та відповідно об'єктом банківського нагляду стає системний ризик як ймовірність втрат реальної економіки внаслідок погіршення стану фінансового ринку в цілому чи окремого його сегменту [1]. Системний ризик має два прояви: перший полягає у виникненні неочікуваних збоїв на фінансовому ринку; другий — у домінуванні окремих (переважно найбільш потужних) учасників фінансового ринку, викликаючи низьку адаптивність системи. Комплекс заходів органів банківського нагляду, спрямованих на мінімізацію системних ризиків, отримав назву макропруденційного нагляду. Концепція макропруденційного нагляду набуває поширення саме в період боротьби з наслідками світової фінансової кризи, незважаючи на те, що була розроблена Банком міжнародних розрахунків ще у 2000—2006 рр. За словами світових експертів [9], макропруденційний нагляд займає проміжне місце між грошово-кредитною політикою, спрямованою на до-

сягнення макроекономічних показників розвитку, та мікропруденційним наглядом, що зосереджується на попередженні банкрутства окремих банків.

Слід зауважити, що світова тенденція щодо запровадження макропруденційного нагляду в практичну діяльність наглядових органів характеризує зміну функціонального (змістовного) навантаження банківського нагляду, іншими словами змінює економічну природу банківського регулювання. Центральне місце в макропруденційній політиці посідають системоутворюючі учасники фінансового ринку та зв'язки між ними.

Говорячи про можливість впровадження концепції макропруденційного нагляду в Україні, необхідно відзначити наявність макроекономічних передумов — внутрішніх та зовнішніх ризиків банківського сектору. В цілому концепція макропруденційного нагляду в Україні знаходиться на початковому етапі дослідження, не знайшовши відображення поки що ні на законодавчому рівні, ні в організаційній структурі НБУ, а ні в публічних документах [3].

На сьогоднішній день однією з загальносвітових тенденцій в розвитку сучасних наглядових систем є консолідація зусиль державних органів з метою нагляду за ринком фінансових послуг. Поряд з цим пріоритетним стає дотримання принципу ефективності організаційної структури — досягнення цілей банківського нагляду за найменших витрат. Вибір організаційної побудови банківського нагляду визначається, в першу чергу, національними особливостями соціально-економічного розвитку країни, та зокрема, принципами функціонування її фінансового ринку і системою нагляду за ним.

Отже, основними варіантами нагляду за ринком фінансових послуг є:

- посилення ролі небанківських фінансово-кредитних установ та тісна кооперація з банківським сектором;

- якісне та кількісне зростання основних показників фінансового ринку;

- процедури консолідації бізнесу, а саме: угоди злиття і поглинання, та створення великих фінансових структур (конгломератів) на ринку.

При цьому ключова роль нагляду належить все ж таки центральному банку країни, хоча й існує декілька варіантів його участі в наглядовому процесі, коли функції банківського нагляду виконує:

- виключно центральний банк країни (Іспанія, Греція, Португалія, Україна);

- спеціалізовані органи (інститути) та безпосередньо центральний банк країни (Франція, Італія, Нідерланди);

- незалежні спеціалізовані органи (інститути) в поєднанні з суттєвими обмеженнями ролі центрального банку (Великобританія);

- відокремлений орган — "мегарегулятор" (Швейцарія, Чехія, Угорщина) [6].

Аналізуючи доцільність зміни організаційної структури банківського нагляду України та запровадження його альтернативних варіантів, потрібно враховувати світовий досвід та наявність економічних передумов для подібних змін. Поділяємо позицію групи науковців, які доводять відсутність потреби у створенні на сьогоднішній день мегарегулятора та недоцільність відокремлення функцій банківського нагляду з компетенції Національного банку України.

Таким чином, зміни організаційного характеру системи банківського нагляду в Україні не є гарантією його ефективності та результативності, оскільки вони лише створюють підґрунтя для його досягнення. На наш погляд, важливого значення набуває ефективний комунікаційний та інформаційний зв'язок між існуючими державними органами нагляду за фінансовим ринком в Україні, а саме Національним банком України, відповідального за банківський сектор, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, що здійснює нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ, та Національною комісією з регулювання ринку фінансових послуг, до компетенції якої входять наглядові функції в частині фондового ринку задля досягнення фінансової стабільності.

Узагальнення світових тенденцій розвитку банківського нагляду з організаційної (інституційної) точки зору вказує на необхідність дотримання принципу превалювання "економічної сутності над формою". На наш погляд, ключовою проблемою банківського нагляду в Україні є не організаційні недосконалості, а змістовні — методологічні засади та інструментарій здійснення банківського нагляду.

В умовах посилення економічної та фінансової інтеграції України до європейського співтовариства важливого значення набуває єдність правил ведення банківського бізнесу для всіх учасників, що ґрунтуєть-

ся на уніфікованих нормах державного регулювання та нагляду. Це стало можливим завдяки функціонуванню Базельського комітету з банківського нагляду та регулювання, метою діяльності якого насамперед є зближення принципів і підходів банківського нагляду й регулювання до банків як головних суб'єктів фінансово-кредитних відносин в умовах міжнародного руху капіталу [7; 8].

Серед основних світових тенденцій розвитку банківського нагляду слід відмітити наступні концептуальні зрушення:

— по-перше, перехід на ризик-орієнтований підхід в банківському нагляду, де ризики виступають основним джерелом фінансової нестабільності країни й потребують створення відповідних систем моніторингу та управління;

— по-друге, забезпечення транспарентності функціонування основних учасників міжнародного руху капіталу, зокрема банків, шляхом підвищення рівня публічності розкриття інформації;

— по-третє, зміщення акцентів методичних засад банківського нагляду з надмірного державного регулювання та втручання у банківській бізнес на посилення самоорганізації та відповідальності банків в оцінюванні ризиків, що вимагає високого рівня ринкової дисципліни [4].

Аналізуючи вплив світових тенденцій на розвиток банківського нагляду в Україні, слід відмітити факт повного впровадження Базеля-I та поступової реалізації стандартів Базеля-II [7; 8]. Передбачено поетапне впровадження Базеля-II в Україні, яке повинно завершитися до 2020 року:

а) "мінімальні вимоги до капіталу":

— врахування кредитного ризику на підставі стандартизованого підходу — до 2010 р.; на підставі внутрішніх рейтингів — до 2020 р.;

— врахування операційного ризику на підставі підходу базового індикатора — до 2010 р. (впроваджено); на підставі стандартизованого підходу — до 2015 р.;

б) "контроль з боку нагляду" — 2008 р. (впроваджено);

в) "ринкова дисципліна" — до 2007 р. (впроваджено).

На даний час серед конкретних заходів по реалізації Базеля-II в Україні слід зазначити:

1. Підвищення участі банків у наглядовому процесі в частині формування власних си-

стем ризик-менеджменту та встановлення принципів корпоративного управління в банках України. За словами представників Національного банку України, зважаючи на рекомендований статус зазначених нововведень спостерігається формальний підхід до їх використання в українській банківській практиці.

2. Впровадження методичних засад здійснення ризик-орієнтованого банківського нагляду шляхом прийняття методичних вказівок з інспектування банків "Система оцінки ризиків" [2]. Водночас слід відмітити слабкий рівень практичних напрацювань у сфері оцінки рівня прийнятих банком ризиків та відсутність кількісних критеріїв їх оцінювання.

3. Забезпечення публічності фінансової звітності комерційних банків, а за допомогою приміток до звітності — також даних щодо таких ризиків як кредитний, ринковий та ризики ліквідності, і систем управління ризиками в банку. Крім того, Національний банк України забезпечує інформацією щодо власників істотної участі банків України, яку можна знайти у вільному доступі на офіційному сайті НБУ.

ВИСНОВКИ

Узагальнення загальносвітових тенденцій розвитку банківського нагляду з функціональної, інституційної та методологічної точок зору дозволило комплексно розглянути можливості їх розповсюдження та впровадження в національну практику банківського нагляду і регулювання.

З позиції функціонального навантаження банківського нагляду у світовій практиці набуває поширення концепція макропруденційного нагляду, ключовою відмінністю якої є зміщення цільової спрямованості нагляду з індивідуальних до системних ризиків фінансового ринку в цілому, що є актуальним в умовах посилення взаємозв'язків між учасниками як внутрішнього, так і зовнішнього фінансового ринку в Україні.

Впровадження подібної концепції потребує у свою чергу організаційних змін, які, на наш погляд, у першу чергу повинні стосуватися налагодження ефективного комунікаційного та інформаційного зв'язків між існуючими державними органами нагляду за фінансовим ринком в Україні.

Література:

1. Ботвіна Н.О. Механізм формування й реалізації фінансової політики в умовах кри-

зових деформацій економічного простору / Н.О. Ботвіна // Облік і фінанси АПК — 2011. — № 1. — С. 140—146.

2. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків" [Електронний ресурс]. — Постанова Правління Національного банку України від 15.03.2004 № 104. — Режим доступу: <http://www.uazakon.com>

3. Моисеев С.Р. Макропруденциальная политика: цели, инструменты и применение в России / С.Р. Моисеев // Банковское дело. — 2011. — № 5. — С. 12—21.

4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121III [Електронний ресурс]. — Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre g=2121-14>

5. Сидоренко О.В. Базові норми європейської системи регулювання біржових відносин та практика їх застосування в Україні / О.В. Сидоренко // Облік і фінанси. — 2014. — № 3 (65). — С. 147—151.

6. Школьник І.О. Фінансовий ринок України в контексті розвитку світової фінансової системи: [монографія] / І.О. Школьник. — Суми: УАБС НБУ, 2007. — 98 с.

7. Core Principles for Effective Banking Supervision. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Oct. 2006//www.bis.org

8. Core Principles Methodology. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Oct. 2006//www.bis.org

9. Hirtle B., Schuermann T., Stroh K. Macroprudential Supervision of Financial Institutions: Lessons from the SCAP / B. Hirtle, T. Schuermann, K. Stroh // Federal Reserve Bank of New York Staff. — Reports. — № 10.

References:

1. Botvina, N.O. (2011), "The mechanism of formation and implementation of policy in the financial crisis strains Economic Area", *Oblik i finansy APK*, vol. 1, pp. 140—146.

2. National Bank of Ukraine (2004) Resolution "Guidelines for the inspection of banks' risk assessment system", available at: <http://www.uazakon.com> (Accessed 15 July 2015).

3. Moiseev, S.R. (2011), "Macroprudential policy: objectives, instruments and application in Russia", *Bankovskoe delo*, vol. 5, pp. 12—21.

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2000), Law "On Banks and Banking", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nre g=2121-14> (Accessed 15 July 2015).

5. Sydorenko, O.V. (2014), "The basic rules of the European system of regulation of exchange relations and their use in Ukraine", *Oblik i finansy*, vol. 3 (65), pp. 147—151.

6. Shkol'nyk, I.O. (2007), *Finansoviy rynok Ukrainy v konteksti rozvytku svitovoi finansovoi systemy* [Financial market Ukraine in the context of the global financial system], UABS NBU, Sumy, Ukraine.

8. Basel Committee on Banking (2006), "Core Principles Methodology. Supervision, Basel", available at: [//www.bis.org](http://www.bis.org). (Accessed 15 July 2015).

9. Hirtle, B. Schuermann, T. and Stroh, K. (2009), "Macroprudential Supervision of Financial Institutions: Lessons from the SCAP", Federal Reserve Bank of New York Staff, Reports № 10.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2015 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"